

Mniejszość niemiecka
w województwie opolskim
jako wartość dodana

Magdalena Lemańczyk

Mariusz Baranowski

Mniejszość niemiecka w województwie opolskim jako wartość dodana

Instytut Wydawniczy Książka i Prasa
Warszawa 2020

Redakcja:

Stefan Zgliczyński

Recenzenci:

prof. dr hab. Andrzej Sakson

dr hab. Michał Nowosielski

Projekt okładki i skład:

Krzysztof Ignasiak / bekarty.pl

Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim (TSKN) jest organizacją pozarządową, skupiającą Niemców mieszkających na terenie województwa opolskiego i powiatu lublinieckiego w województwie śląskim. TSKN posiada 321 kół terenowych, w tzw. Deutsche Freundschaftskreise (DFK), funkcjonujących głównie na obszarach wiejskich, a ich działalność opiera się na organizacji regularnych spotkań i inicjatyw społecznych.

Celem Towarzystwa jest podtrzymanie i pielęgnowanie niemieckiej kultury, historii i języka. TSKN realizuje swoje cele poprzez organizację konkursów, przeglądów artystycznych, projektów edukacyjnych i sportowych oraz wydawanie publikacji.

Książka jest objęta licencją Creative Commons – Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0.

Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, remiksowanie, rozprowadzanie, przedstawienie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych.

Warunek ten nie obejmuje jednak utworów zależnych (mogą zostać objęte inną licencją).

Współwydawca:

www.skgd.pl

Finansowanie:

Bundesministerium
des Innern, für Bau
und Heimat

Ministerstwo
Spraw Wewnętrznych
i Administracji

W ramach projektu „Mniejszość Niemiecka ma wartość” – kampania pokazująca pozytywne aspekty bycia „mniejszością” i życia z „mniejszością”/ im Rahmen des Projektes „Deutsche Minderheit hat Wert”.

ISBN 978-83-65304-98-8

Instytut Wydawniczy Książka i Prasa

ul. Twarda 60, 00-818 Warszawa

tel. 22-624-17-27

redakcja@iwwp.org

www.monde-diplomatique.pl

Spis treści

Wprowadzenie	/	9
Rozdział 1/ Charakterystyka badań	/	21
Rozdział 2/ Mniejszość niemiecka w województwie opolskim z perspektywy badań ankietowych	/	29
Charakterystyka mniejszości niemieckiej	/	29
Aktywność w strukturach mniejszości niemieckiej. Wymiary, korzyści, możliwości	/	47
Autostereotyp grupowy: pomiędzy tradycją a nowoczesnością	/	53
Przejawy dyskryminacji mniejszości niemieckiej	/	93
Podsumowanie	/	101
Bibliografia	/	111
Aneksy	/	119
Spis tabel i wykresów	/	163

Szanowni Państwo, Drodzy Czytelnicy

Oddajemy w Wasze ręce publikację przybliżającą sytuację Niemców żyjących w województwie opolskim. Jest to wyjątkowa książka i jednocześnie osobliwa sytuacja, w której jako Zarząd Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim (TSKN) zleciliśmy badania wewnątrz własnego środowiska. Wyszliśmy z prostego założenia, że trudno jest na dłuższą metę kreować odpowiednią ofertę edukacyjną i kulturalną nie znając do końca swoich członków i ich potrzeb. Przy tak dużej organizacji, jaką jest TSKN, z 320 kołami terenowymi liczącymi prawie 30 tys. członków, nie sposób znać wszystkich osobiście. Stąd też jestem bardzo wdzięczny dr Magdalenie Lemańczyk z Polskiej Akademii Nauk i dr. Mariuszowi Baranowskiemu z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza za przeprowadzenie powyższego badania i przygotowanie publikacji.

Przedstawiane badania stanowią aktualną diagnozę stanu tożsamości osób posiadających niemieckie korzenie. Jest to skomplikowane i wielowymiarowe zagadnienie, stąd też istotna jest wiedza na temat ich świadomości, postrzegania aktywności organizacji mniejszości niemieckiej i własnego w nich udziału, sukcesów i barier, dumy grupowej itp.

Tego rodzaju badania i analizy stanowią dla nas niezmiernie istotną informację odnośnie tego, w jaki sposób ukierunkowywać nasze działania w przyszłości, jakim aspektom poświęcać więcej uwagi. I w końcu, na jakie aspekty zwracać uwagę rządowi Polski i Niemiec, jak również innym instytucji krajowych i europejskich, w kontekście konstytucyjnego prawa do zachowania i pielęgnowania własnej tożsamości narodowej.

Wyniki badania podkreślają ponadto ważny aspekt funkcjonowania mniejszości niemieckiej w regionie, w którym Niemcy od pokoleń mieszkają i w którego rozwój się angażują – mianowicie samoświadomość potencjału społeczno-kulturowego i ekonomicznego. Doświadczenia europejskie pokazują, że mniejszość, jej język, kultura mogą być zarówno postrzegane jako wyróżnik, jako motor napędowy gospodarki danego regionu, jak i mogą być traktowane jako zagrożenie. Jak to jest w województwie opolskim i jak będzie za kilka czy kilkanaście lat, zależy w głównej mierze od nas samych, od naszej świadomości, od naszego zaangażowania. Nie możemy bowiem nigdy ulec złudzeniu, że znajomość kultury niemieckiej, języka i tradycji regionu jest nam dana raz na zawsze. Aby te wartości przetrwały, trzeba o nie ciągle na nowo zabiegać i podejmować stale codzienny wysiłek.

Mam nadzieję, że lektura niniejszej książki wywoła u Państwa liczne i konstruktywne refleksje, które w najbliższej przyszłości wykorzystamy dla dobra wspólnego.

Rafał Bartek

Przewodniczący Sejmiku Województwa Opolskiego
Przewodniczący Zarządu Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego
Niemców na Śląsku Opolskim

Niniejsza publikacja poświęcona mniejszości niemieckiej w województwie opolskim dotyczy społecznych, kulturowych, ekonomicznych, jak również postrzeganych na poziomie subiektywnym warunków życia tej grupy w ramach dominującej kultury polskiej. Kwestie relacji pomiędzy każdą mniejszością a dominującą wspólnotą zawierają bardziej lub mniej wyartykułowane napięcia, będące pokłosiem skomplikowanych losów historycznych i społeczno-politycznych obszarów tzw. pogranicza, rozmaitych trajektorii życiowych poszczególnych jednostek, a także szeregu innych czynników emergentnych oddziałujących na relacje międzygrupowe.

W przedkładanej książce ta skomplikowana mozaika współzależności, oparta na zarazem antagonistycznych, jak i kompromisowych mechanizmach koegzystencji, ukazana została w kontekście wyników badań ankietowych, przeprowadzonych w okresie od czerwca do sierpnia 2019 r. wśród członków największej w Polsce organizacji mniejszości niemieckiej, tj. Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim (TSKN).

Badania zostały przygotowane i wykonane na zlecenie TSKN¹, w ramach projektu pt. „Mniejszość Niemiecka ma Wartość”².

Celem badań było uzyskanie odpowiedzi na główne pytanie badawcze: *Czy mniejszość niemiecka w województwie opolskim stanowi wartość dodaną w oczach jej członków?*

1 Przygotowanie koncepcji badań i opracowanie wyników: dr Magdalena Lemańczyk (Instytut Studiów Politycznych, Polska Akademia Nauk), E-mail: m.lemanczyk@isp-pan.waw.pl; dr Mariusz Baranowski (Wydział Socjologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), E-mail: mariusz.baranowski@amu.edu.pl. Opracowanie statystyczne: dr Andrzej Siatkowski (Wydział Socjologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), E-mail: andrzej.siatkowski@amu.edu.pl.

2 Badania stanowiły jeden z elementów wniosku TSKN do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji na 2019 r. pt. „Mniejszość Niemiecka ma Wartość”, związanego z kampanią prowadzoną przez TSKN, mającą na celu ukazanie pozytywnych aspektów bycia mniejszością i życia z mniejszością.

Termin wartość dodana jest rozpatrywany w prezentowanej publikacji głównie w wymiarze społeczno-kulturowym i politycznym. Mniejszość niemiecka w rozumieniu instytucjonalnym należy do trzeciego sektora gospodarki, co oznacza, że stanowi organizację pozarządową zajmującą się przede wszystkim działalnością o charakterze niezarobkowym (non profit). Jednak jak wskazują dostępne publikacje i praktyka, mniejszość niemiecka realizuje cele niestandardowe dla gospodarki, generując wartość dodaną w wymiarze szeroko rozumianej kultury, edukacji i gospodarki. Dotychczasowe badania wpływu czynnika etnicznego na rozwój województwa opolskiego pokazały, że organizacje mniejszości niemieckiej stanowią istotny potencjał rozwojowy województwa, choć nie w pełni wykorzystany³.

Wartość dodana mniejszości niemieckiej oznacza, iż działalność instytucji mniejszości niemieckiej, bazująca na własnym potencjale społecznym i kulturowym, przynosi znaczący wkład w funkcjonowanie regionu opolskiego w powyższych wymiarach.

Podkreślić należy, że działalność statutowa organizacji mniejszości niemieckiej w województwie opolskim od momentu jej „renesansu” w 1990 r., dzięki środkom finansowym otrzymywanym z budżetu Republiki Federalnej Niemiec i z budżetu państwa polskiego, przynosi profity dla całego regionu w zakresie szeroko rozumianej kultury, oświaty, ochrony zdrowia, polityki regionalnej, współpracy międzynarodowej, czy rozwoju infrastruktury drogowej.

Spośród wielu inicjatyw kulturalno-edukacyjnych podejmowanych przez organizacje mniejszości niemieckiej, stanowiących realny wkład w funkcjonowanie regionu opolskiego, warto wymienić m.in. bogatą ofertę przedsięwzięć kulturalnych popularyzujących kulturę niemiecką i regionalną, ofertę nauczania języka niemieckiego

3 R. Jończy, K. Łukaniszyn-Domaszewska, *Wpływ ludności pochodzenia niemieckiego oraz organizacji mniejszości niemieckiej na regionalny rozwój społeczno-gospodarczy. Wybrane zagadnienia (ze szczególnym uwzględnieniem województwa opolskiego)*, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Gliwice-Opole 2014; także Idem, „Wpływ ludności autochtonicznej pochodzenia niemieckiego oraz organizacji mniejszości niemieckiej na regionalny rozwój gospodarczo-społeczny ze szczególnym uwzględnieniem woj. opolskiego” – podsumowanie wyników badań” (<https://www.haus.pl/pliki/news/File/Anita/Raport%20czastkowy%202014%20za.pdf>) z dnia 15.03.2020.

w szkołach i przedszkolach, organizowanie kursów języka niemieckiego, dostępność systemu stypendiów, praktyk i szkoleń.

W związku z powyższym problematyka prezentowanych badań skoncentrowana jest wokół trzech szczegółowych problemów badawczych, tzn.: 1) aktualnej funkcji mniejszości niemieckiej, 2) kwestii tożsamości narodowej, 3) postrzegania mniejszości przez jej członków jako wartości.

W tym kontekście uwzględniono wybrane aspekty tożsamości narodowej (lub regionalnej) członków stowarzyszeń mniejszości niemieckiej oraz poddano analizie funkcjonowanie mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej i jako organizacji.

Pytania szczegółowe, które wyznaczają zarazem szkielet całej książki, dotyczyły kluczowych obszarów funkcjonowania mniejszości niemieckiej, aktualnego stanu autoidentyfikacji narodowej lub regionalnej wśród członków mniejszości niemieckiej, stereotypów w społeczeństwie, dotyczących mniejszości niemieckiej, oraz opinii respondentów na temat postrzegania mniejszości niemieckiej przez mieszkańców województwa opolskiego⁴.

Opracowanie weryfikuje wiedzę w przedstawionej problematyce w skali regionalnej, choć niektóre tendencje grupowe występują także w skali ogólnopolskiej, np. w odniesieniu do identyfikacji narodowej (i/lub regionalnej), pielęgnowania kultury, aktywności grupowej czy wizerunku grupowego itd. Dostępna literatura naukowa dostarcza w tym zakresie bogatej bazy analitycznej i faktograficznej⁵.

4 W 2010 r. opublikowano raport dotyczący mniejszości niemieckiej w województwie opolskim, którego problematyka w niewielkiej części pokrywa się z problematyką prezentowanych badań. Raport, pod nadzorem naukowym dr Danuty Berlińskiej, powstał w ramach projektu prowadzonego przez Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej na zlecenie Uniwersytetu Osaka w Japonii. Zob. *Die Deutschen in der Woiwodschaft Oppeln. Fragen und Antworten. Soziologische Untersuchung der Mitglieder der Sozial-Kulturellen Gesellschaft der Deutschen im Oppelner Schlesien*, Gliwice-Opole 2010 oraz wersja polskojęzyczna: D. Berlińska, Niemcy w województwie opolskim w 2010 roku. Pytania i odpowiedzi. Badania socjologiczne członków Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego na Śląsku Opolskim, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Gliwice-Opole 2011.

5 D. Berlińska, *Mniejszość niemiecka na Śląsku Opolskim w poszukiwaniu tożsamości*, Opole 1999; B. Domagała, *Mniejszość niemiecka na Warmii i Mazurach: rodowód kulturowy, organizacja, tożsamość*, Olsztyn 1996; L. Janiszewski, *Mniejszość niemiecka a Polacy na Pomorzu Szczecińskim. Szkic socjologiczny*, Szczecin

Kwestie związane z badaniem i ujmowaniem pojęcia tożsamości – kluczowego w niniejszej książce – przedstawiane są w opracowaniach teoretycznych i empirycznych w zróżnicowany sposób, występują różne podejścia i modele o odmiennych zakresach i funkcjach⁶.

W prezentowanych badaniach tożsamość narodowa (lub regionalna) rozumiana jest procesualnie, jako subiektywny, refleksyjny aspekt osobowości, obejmujący kilka elementów, tj.: autoidentyfikację respondentów, kwestie językowe, pielęgnowanie kultury, aktywność organizacyjną i relacje grupy z otoczeniem, postrzeganie wartości grupowych, wizerunek grupy własnej, kwestie dyskryminacji i tzw. tożsamość „odzwierciedloną”⁷, która jest istotnym składnikiem wzmacniającym i utrwalającym autoidentyfikację etniczną jednostki⁸.

Przedmiotem analizy jest zatem aspekt tożsamości indywidualnej respondentów, który wynika z ich poczucia przynależności do mniejszości niemieckiej, jako grupy społecznej i instytucji – czyli identyfikacja narodowa lub, ze względu na uwarunkowania społeczno-kulturowe i historyczne, identyfikacja regionalna (śląska).

1993; I. Kurasz, *Mniejszość niemiecka na Dolnym Śląsku. Studium socjologiczne*, Kraków 2015; Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce*, Wrocław 1995; M. Lemańczyk, *Mniejszość niemiecka na Pomorzu Gdańskim*, Warszawa 2016; P. Popieliński, *Młodzież mniejszości niemieckiej na Górnym Śląsku po 1989 roku*, Warszawa 2011; A. Sakson, *Geneza i struktura społeczna mniejszości niemieckiej w Wielkopolsce*, [w:] Z. Kurcz i W. Misiak (red.), *Mniejszość niemiecka w Polsce i Polacy w Niemczech*, Wrocław 1994; M. Szmeja, *Polacy, Niemcy czy Ślązacy? Rozważania o zmienności identyfikacji narodowej Ślązaków*, [w:] Z. Kurcz i W. Misiak (red.), *Mniejszość niemiecka w Polsce...*, op. cit.

6 E.H. Erikson, *Youth: Fidelity and Diversity*, Deadalus 1988, Nr 3; M. Castells, *Siła tożsamości*, przeł. S. Szymański, M. Marody (red.), Warszawa 2008; A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, przeł. A. Szulżycka, Warszawa 2001; H. Mead, *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*, Chicago 1962.

7 Pojęcie nawiązuje do koncepcji „jaźni odzwierciedlonej” (*looking-glass self*), stanowiącej zespół wyobrażeń jednostki o sobie wytworzonych na podstawie wyobrażeń innych, którą opracował Charles H. Cooley. Zob. C. H. Cooley, *Social Organization. A Study of the Larger Mind*, New York 1963; Idem, *Human Nature and the Social Order*, New York 1964.

8 A. Kłosowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996, s. 104.

W podrozdziale 3.1. książki przedstawiono także analizę wartości fundamentalnych dla poczucia tożsamości indywidualnej i zbiorowej członków mniejszości niemieckiej, „wartości rdzennych”, które są osiami identyfikacyjnymi i symbolicznymi, są podstawą ich tożsamości narodowej⁹.

Funkcję „wartości rdzennej” w większości grup zazwyczaj pełni język, ale mogą to być także inne elementy, występujące zarówno pojedynczo, jak i w zwartych, wzajemnie warunkujących się kompleksach, np. religia, poczucie związku z ojczyzną, pamięć grupowa¹⁰.

Obecność i trwałość „wartości rdzennych” w grupie pozwala „(...) zachować żywotność i kreatywność w ramach własnej kultury. Utrata wartości rdzennych przez daną grupę prowadzi do jej dezintegracji jako autentycznej i twórczej społeczności zdolnej do przetrwania i przekazania swoich wartości następnym pokoleniom”¹¹. W odniesieniu do członków mniejszości niemieckiej w województwie opolskim, u których syndrom etniczny (swoistość i odmienność cech narodowych) jest relatywnie mocno eksponowany w wymiarze instytucjonalnym, słabiej w wymiarze prywatnym, oraz nie od razu dostrzegany przez otoczenie społeczne, rola „wartości rdzennych”, a zwłaszcza języka, w podtrzymywaniu niemieckiej autoidentyfikacji nabiera pierwszorzędного znaczenia.

Z dostępnej literatury wynika, iż język stanowić może wartość nawet wówczas, gdy nie pełni użytkowej funkcji dla członków grupy, lecz tylko mityczną¹².

Zatem z punktu widzenia spistości grupowej istotne jest, aby dla członków mniejszości niemieckiej konkretne wartości były pożądanymi lub użytecznymi, postrzegane za swoje, inne zaś nie – co Florian Znaniecki nazwał *ważnością aksjologiczną*¹³.

9 Por. J.J. Smolicz, *Kultura i nauczanie w społeczeństwie wieloetnicznym*, Warszawa 1990; Idem, *Język jako wartość rdzenna*, [w:] A. Kłosowska (red.), *Oblicza polskości*, Warszawa 1990; Idem, *Współkultury Australii*, Warszawa 2000, s. 202. J.J. Smolicz, *Współkultury...*, op. cit., s. 202.

10 Idem, *Kultura i nauczanie...*, op. cit., s. 153.

11 Idem, *Język jako wartość...*, op. cit., s. 211.

12 Por. W. Żelazny, *Etniczność. Ład – konflikt – sprawiedliwość*, Poznań 2006, s. 135-136; J. Jackson Preece, *Prawa mniejszości*, przeł. M. Stolarska, Warszawa 2007, s. 157.

13 Por. F. Znaniecki, *Metoda socjologii*, przeł. E. Hałas, Warszawa 2008, s. 73.

W prezentowanych badaniach uwzględniono w związku z powyższym wybrane aspekty postrzegania i postaw wobec „wartości rdzennych”, jak np. wobec języka niemieckiego i przysługujących mniejszości praw językowych, czy poziom kompetencji językowych i opinie na temat korzyści z nich wynikających. Istnieje bowiem ścisła współzależność tożsamości i znajomości języka ojczystego, ponieważ „silna autoidentyfikacja etniczna może skłaniać do używania »swojego« języka, a jego znajomość i używanie pogłębia poczucie tożsamości etnicznej”¹⁴.

W tym sensie język niemiecki jest podstawą kształtowania granic grupowych, ponieważ odróżnia członków mniejszości niemieckiej od innych mniejszości oraz kultury i języka dominującego – tzw. identyfikacja językowa (*Sprachidentität*)¹⁵.

Ponadto autoidentyfikacja może także być zapośredniczona przez język (*Identität durch Sprache*), gdy jednostka samookreśla siebie ze względu lub w powiązaniu z używaniem konkretnego języka¹⁶. Wówczas język niemiecki nabiera znaczenia w związku tym, że jest uznawany przez członków mniejszości niemieckiej za ważny i stosowany w kontaktach wewnątrzgrupowych.

Warto podkreślić, że w przypadku członków mniejszości niemieckiej wpływ języka na autoidentyfikację jest powiązany z poziomem ich zakorzenienia i udziałem w kulturze niemieckiej oraz aktywnością instytucjonalną, co powoduje, iż naturalnym zjawiskiem jest zróżnicowanie poziomu autoidentyfikacji.

Dodatkowo na poczucie identyfikacji narodowej wpływ ma dwu- lub wielojęzyczność wynikająca z czynnika terytorialnego, tj. z zamieszkiwania na obszarze pogranicza kulturowego lub z migracji¹⁷. Szczególnie interesującym zjawiskiem na obszarach pogranicza jest

14 J. Nikitorowicz, *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*, Białystok 1995; także M. Golka, *Czym bywa tożsamość?* [w:] M. Golka (red.), *Kłopoty z tożsamością*, Poznań 2006; J. Jackson Preece, *Prawa ...*, op. cit.

15 Por. C. Thim-Mabrey, *Sprachidentität-Identität durch Sprache. Ein Problemaufriss aus Sprachwissenschaftlicher Sicht*, [w:] N. Janich, C. Thim-Mabrey, *Sprachidentität-Identität durch Sprache*, Tübingen 2003, s. 2.

16 Por. C. Thim-Mabrey, *Sprachidentität-Identität...*, op. cit., s. 2.

17 Por. W. Oppenrieder, M. Thurmair, *Sprachidentität im Kontext von Mehrsprachigkeit*, [w:] N. Janich, C. Thim-Mabrey, *Sprachidentität-Identität...*, op. cit., s. 44.

kształtowanie się identyfikacji narodowej zapośredniczonej przez język wskutek niesprzyjającej polityki państwa lub postaw społeczeństwa wobec osób posługujących się konkretnym językiem – tj. przypadku „odwołania języka” (*Sprachenabwahl*)¹⁸. W województwie opolskim bowiem, po wielu dekadach powojennych restrykcji ze strony aparatu polskiej administracji rządowej, wiele osób postanowiło po 1989 r. „powrócić” do języka niemieckiego, rozumianego jako *Muttersprache*. Jednocześnie wśród kolejnych powojennych pokoleń rodzin i osób współcześnie tworzących mniejszość niemiecką w województwie opolskim prowadzono mieszaną socjalizację językową, częściowo wypierającą język niemiecki z użytku domowego, która polegała na używaniu w głównym dyskursie języka oficjalnego (polskiego) oraz na częściowym użytkowaniu w kontaktach domowych etnolektu śląskiego¹⁹.

Wobec złożoności i wielowymiarowości problematyki prezentowanych badań za oś pomiaru przyjęto subiektywny i obiektywny wymiar tożsamości. Kryterium subiektywnej oceny tożsamości stanowią: autoidentyfikacja respondentów, akceptowanie wartości, świadomość przynależności grupowej i odrębności, oraz świadomość postrzegania respondentów przez innych jako etnicznie odmiennych („tożsamość odzwierciedlona”).

W wymiarze obiektywnym uwzględniono aspekt natalny (związany z urodzeniem) i behawioralny (związany z aktywnością grupową). Wśród czynników o charakterze natalnym uwzględniono następujące: urodzenie w rodzinie niemieckiej i zamieszkiwanie na obszarze województwa opolskiego. Do czynników o charakterze behawioralnym zaliczono: znajomość języka niemieckiego, motywy wstąpienia do organizacji mniejszości niemieckiej, a także ocenę aktywności grupowej.

W podrozdziale 3.2. zaprezentowano wyniki badań dotyczące członkostwa respondentów w organizacjach mniejszości niemieckiej w województwie opolskim. Etniczna aktywność organizacyjna badanych oraz poczucie przynależności grupowej stanowią jeden

18 Por. W. Oppenrieder, M. Thurmair, *Sprachidentität...*, op. cit., s. 55.

19 Por. B. Synak, *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana: studium socjologiczne*, Gdańsk 1998, s. 188.

z ważnych elementów subiektywnego wymiaru tożsamości. Wskazują one na fakt bycia częścią mniejszości niemieckiej jako instytucji społecznej (organizacji), jednocześnie wyznaczając granice względem grupy dominującej.

Uwzględniono wybrane wskaźniki odnoszące się do indywidualnych doświadczeń badanych, związane z motywacjami wstąpienia do organizacji mniejszości niemieckiej oraz dotyczące korzyści z członkostwa w strukturach.

Ponadto w niniejszej publikacji przedstawiono wyniki badań dotyczące wizerunku (obrazu) mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej i instytucji z perspektywy respondentów. W literaturze występują także pokrewne pojęcia, które są przydatne do wyodrębnienia kompleksu zjawisk związanych z konstruowaniem schematów poznawczych, za pomocą których ludzie organizują swoją wiedzę o świecie, jak np.: wyobrażenia, postawy, generalizacje, mity, wierzenia, klisze, stygmaty, przesady lub nawyki itd.²⁰

W prezentowanych badaniach zdecydowano się na użycie terminu wizerunek (obraz), rozumianego w szerokim sensie jako „(...) uogólniająca ocena (sąd, opinia) na temat określonej grupy narodowej lub etnicznej, zawierająca w sobie obok elementów tradycyjnego stereotypu także konstatacje wynikłe z własnych obserwacji i doświadczeń”²¹.

Istotność funkcji i znaczenia wizerunku grupowego w kształtowaniu tożsamości narodowej jest różnie oceniana przez badaczy²². Podkreślić jednak warto, iż badania socjologiczne mają na ogół na celu „(...) empiryczne stwierdzenie stopnia upowszechnienia w świadomości członków danej grupy określonych wyobrażeń i opinii o innych grupach, stopnia powtarzalności i ujednolicenia tych wyobrażeń, a także czynników wpływających na ich zróżnicowanie

20 E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań 1997, s. 128-129; A. Mirga, *Stereotyp jako model „prawdziwego swojego” i „obcego”. Próba rekonstrukcji teoretycznej zjawiska stereotypu*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Etnograficzne”, 1984, z. 19.

21 T. Szarota, *Polak w karykaturze niemieckiej (1914-1944). Przyczynek do badań stereotypów narodowych*, [w:] W. Wrzesiński (red.), *Wokół stereotypów Polaków i Niemców*, Wrocław 1991, s. 91.

22 Z. Bokszański, *Stereotypy a kultura*, Wrocław 2001, s. 8-10.

oraz na ewentualne zmiany i modyfikacje”²³. W badaniach socjologicznych często ważniejszy jest symboliczny wymiar wizerunku, jego treść i wielowątkowość, niż stopień pokrycia z prawdą.

W analizie wizerunku grupowego uwzględniono zarówno przekonanie respondentów odnoszące się do grupy własnej (autostereotyp), jak i przekonanie o tym, co sądzą o mniejszości niemieckiej osoby spoza grupy, zawierające pewne elementy heterostereotypu – uproszczonych przekonań o członkach innej lub „obcej” grupy. Przeważnie, choć nie jest to regułą, autostereotypy mają wymiar pozytywy, a heterostereotypy wskazują negatywne cechy grupy obcej, choć zarówno w autostereotypie można odnaleźć cechy negatywne, jak i pozytywne cechy w heterostereotypie.

W kontekście badania aktywności mniejszości niemieckiej w województwie opolskim włączono zmienne w postaci opinii dotyczących kontaktów z otoczeniem społecznym, realizacji przysługujących mniejszości ustawowych praw, czy sugestie dotyczące wypracowania strategii na przyszłość. Powyższe wiążą się ściśle z innymi procesami występującymi w kontaktach międzygrupowych, mianowicie etykietyzacją (*labelling*), poziomem tolerancji, możliwością pojawienia się uprzedzeń, dyskryminacji, lęków międzygrupowych bądź agresji itp. Badania stereotypów Polaków i Niemców pokazują bowiem, iż pomimo jednostkowych pozytywnych doświadczeń wzajemnych kontaktów, w pewnych warunkach postawa negatywna może się utrzymywać oraz umacniać²⁴.

W ścisłym związku z wizerunkiem grupowym mniejszości niemieckiej w województwie opolskim występuje także zjawisko dyskryminacji na tle narodowościowym, przedstawione w podrozdziale 3.4.

Dyskryminacja rozumiana jest w niniejszym opracowaniu jako „wszelkie zróżnicowanie, wykluczenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie z powodu rasy, koloru skóry, urodzenia, pochodzenia narodowego lub etnicznego, które ma na celu lub pociąga za sobą przekreślenie bądź uszczuplenie uznania, wykonywania lub

23 A. Jasińska-Kania, *Bliscy i dalecy. Studia nad postawami wobec innych narodów, ras i grup etnicznych*, Warszawa 1992, s. 7.

24 D. Berlińska, *Stary i nowy obraz Niemca w Polsce* [w:] D. Bingen i K. Malinowski (red.), *Polacy i Niemcy na drodze do partnerskiego sąsiedztwa. Próba bilansu dziesięciolecia 1989-1998*, Poznań 2000, s. 30-31; A. Sakson, *Berlin – Warszawa. Studia o Niemcach i ich relacjach z Polakami*, Wrocław 2010, s. 102.

korzystania na zasadzie równości z praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie politycznej, administracyjnej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej lub w jakiegokolwiek innej dziedzinie życia publicznego”²⁵.

W literaturze rozróżnia się dwa podstawowe typy dyskryminacji, tj. bezpośrednią (rzeczywista dyskryminacja jednostki ze względu na jej pochodzenie narodowościowe) oraz pośrednią (prawne rozwiązania instytucji państwowych, w konsekwencji których położenie osób należących do mniejszości narodowych jest relatywnie niekorzystne). Dyskryminacja etniczna przejawia się najczęściej w formie agresji fizycznej, agresji słownej, stygmatyzacji społecznej (*labellingu*) oraz marginalizacji społecznej. W prezentowanych badaniach dokonano pomiaru powyższych form dyskryminacji, związanej zarówno z pochodzeniem niemieckim, jak i związanych z przynależnością do organizacji mniejszości niemieckiej.

Warto podkreślić, iż w kontekście mniejszości niemieckiej na Górnym Śląsku, ale także w innych regionach Polski, źródłem długotrwałej dyskryminacji była swoista „usprawiedliwiona” tradycja uprzedzeń i dyskryminacji, praktykowana w społeczeństwie polskim zwłaszcza w okresie bezpośrednio powojennym²⁶.

W tej tematyce dostępna jest obszerna literatura fachowa, warto natomiast wspomnieć, iż ludność rodzima Górnego Śląska szczególnie dotkliwie doświadczyła powojennej akcji zwalczania wszelkich przejawów niemieckości i wpływów kultury niemieckiej m.in. inwigilowania przez komunistyczny aparat bezpieczeństwa, zakazu używania języka niemieckiego w przestrzeni publicznej i w domach oraz zakazu nauki języka niemieckiego w szkołach, zmiany i spolszczania imion i nazwisk, czy usuwania napisów niemieckich na ulicach, w domach, w kościołach, na nagrobkach itp.²⁷

25 S. Łodziński, *Równość i różnica. Mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 roku*, Warszawa 2005, s. 55.

26 K. W. Frieske, *Marginalność społeczna*, [w:] H. Domański i in. (red.), *Encyklopedia Socjologii*, T. 2, Warszawa 1999, s. 169; M. Lemańczyk, *Mniejszość niemiecka...*, op. cit.

27 M. Świder, *Die sogenannte Entgermanisierung im Oppelner Schlesien in den Jahren 1945-1950*, Lauf a.d. Pegnitz 2002, p. 193-408.

Fenomen funkcjonowania mniejszości niemieckiej po przełomie demokratycznym 1989 r., i jego korelaty w postaci różnie rozumianych odmienności względem dominującej „większości” polskiej, wyznaczają niepowtarzalny obszar badawczy dla przedstawicieli nauk społecznych. Skomplikowana natura stosunków o charakterze narodowościowym, politycznym, społeczno-kulturowym, wyznaniowym i gospodarczym, przenikająca relacje polsko-niemieckie oraz wpływająca na autoidentyfikację poszczególnych całości społecznych, z jednej strony stanowi poważne wyzwanie badawcze, a z drugiej stale domaga się opracowań naukowych, wyjaśniających poszczególne komponenty owych relacji.

Prezentowana publikacja stanowi częściową próbę charakterystyki mniejszości niemieckiej w województwie opolskim jako grupy społecznej i jako instytucji, analizowanej przez pryzmat odczuwanych i realizowanych wartości grupowych, z uwzględnieniem kwestii tożsamościowych, językowych i instytucjonalnych. Tym samym oddana do rąk Czytelnika książka wpisuje się w szerszy nurt dyskusji nad mniejszościami narodowymi, ich rolą w społeczeństwie oraz ich postrzeganiem jako wartości dodanej w wielu wymiarach – kulturowym, ekonomicznym i politycznym²⁸.

28 S. Duchesne, A. P. Frogner, 2008 *National and European identities in European countries*, „European Politics”, 6, s. 143-168; *Minderheiten als Mehrwert*, Schriften des Collegium Pontes, (Hrsg.) M.T. Vogt (et. al), Frankfurt am Main 2010; C. Pan, *Minderheiten als Mehrwert: Volksgruppenzählung in Europa, Italien und Südtirol – Manjšine kot dodana vrednost: Preštevanje narodnih skupnosti v Evropi, Italiji in na Južnem Tirolskem*, [in:] P. Karpf, T. Kassl, W. Platzer, U. Puschnig (Hrsg.), *Zählen Minderheiten? – Volksgruppen zählen!*, Kärntner Dokumentation Bd 27, Klagenfurt am Wörthersee 2011, S. 116-141; S. Otten, W. S. Jansen, *Predictors and consequences of exclusion and inclusion at the (culturally) diverse workplace*, [in:] S. Otten, K.I. Van der Zee, M. B. Brewer (Eds.), *Towards inclusive organizations: Determinants of successful diversity management at work* (pp. 67-86), New York 2014; V.C. Plaut, *Diversity science: Why and how difference makes a difference*, *Psychological Inquiry*, 21, 2010, s. 77-99; S.H. Schwartz, *National culture as value orientations: consequences of value differences and cultural distance*, *Handbook of the Economics of Art and Culture*, Vol. 2, 2014, s. 547-586; J. Spencer-Rodgers, T. McGovern, *Attitudes toward the culturally different: The role of intercultural communication barriers, affective responses, consensual stereotypes, and perceived threat*, „International Journal of Intercultural Relations” 26, 2002, s. 609-631; M. Verkuyten, A. De Wolf, *Ethnic minority identity and group context: self-descriptions, acculturation attitudes and group evaluations in an intra- and intergroup situation*, „European Journal of Social Psychology”, Vol. 32, Issue 36, 2002, s. 781-800.

Rozdział 1/ Charakterystyka badań

Główny cel książki, jak również szczegółowe problemy badawcze, skonkretyzowano za pomocą badania socjologicznego z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety. Badanie to przeprowadzono w okresie od czerwca do sierpnia 2019 r. na obszarze województwa opolskiego wśród członków organizacji terenowych, tzw. DFK (Deutsche Freundschaftskreise, Niemieckie Koła Przyjaźni) Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim.

Jak wynika z dostępnych danych z 2017 r. na obszarze województwa opolskiego i części powiatu lublinieckiego²⁹ funkcjonuje 321 organizacji DFK, skupionych na poziomie 50 zarządów gminnych, zarządy gminne są zorganizowane w 7 powiatach. Łączna liczba członków szacowana jest na 29 464 osoby. W przypadku prezentowanych badań dane TSKN z 2019 r. wskazują na funkcjonowanie 46 zarządów gminnych, skupionych w 7 powiatach.

Łącznie rozesłano 280 kwestionariuszy ankiet, po 40 arkuszy do organizacji mniejszości niemieckiej w każdym z 7 powiatów. Zwrot kwestionariuszy uzyskano na poziomie 257 ankiet. Za koordynację wysyłki i odbioru kwestionariuszy oraz dystrybucję instrukcji prowadzenia badań odpowiedzialny był Zarząd TSKN. Badania ankietowe, zaliczane do grupy technik standaryzowanych³⁰, utożsamiane są z szeregiem problemów natury metodologicznej, wśród których wymienia się najczęściej następujące:

29 Niektóre grupy DFK z powiatu lublinieckiego, mimo, iż funkcjonują na terenie województwa śląskiego, są również częścią TSKN na Śląsku Opolskim. W prezentowanych badaniach wybrano wyłącznie grupy działające w województwie opolskim.

30 L.A. Gruszczyński, *Kwestionariusz w socjologii. Budowa narzędzi do badań surveyowych*. Wydanie czwarte zmienione, Katowice 2003, s. 11-17.

1. niski odsetek zwrotów i wynikające stąd zniekształcenia wyników,
2. mała możliwość stosowania w przypadku półanalfabetów, respondentów o wadach wzroku, bardzo starych, dzieci poniżej 10 lat, osób o słabej znajomości języka,
3. brak możliwości usuwania nieporozumień, zadawania pytań sondujących, podawania dodatkowych wyjaśnień, udzielania pomocy,
4. brak kontroli nad kolejnością udzielania odpowiedzi, częściowym tylko wypełnianiem, przekazywaniem kwestionariuszy innym osobom,
5. brak możliwości zbierania ocen opartych na obserwacji³¹.

Mając świadomość wymienionych wad technik ankietowych trzeba wyraźnie zaznaczyć, że badanie mniejszości niemieckiej zrzeszonej w TSKN-ie na Śląsku Opolskim stanowi specyficzny obiekt eksploracji. Chodzi przede wszystkim o dobrze zorganizowaną i świadomą swojej odrębności grupę społeczną, co w praktyce potwierdził ponad 90% zwrot ankiet w zdecydowanej większości rzetelnie wypełnionych (warto dodać, że już w latach 90. ubiegłego wieku uważano, że trudno uzyskać zwrot na poziomie 50%³²). Pozostałe problemy metodologiczne związane z użyciem kwestionariusza ankiety pozostają w mocy i możemy jedynie pośrednio i intuicyjnie odnieść się do ich wpływu na uzyskane wyniki. Na przykład, za pomocą metaanaliz odpowiedzi na pytania otwarte i ich wewnętrzną spójność jest możliwe określenie jakości uzyskanych danych jako bardzo wysokie.

Wykorzystano badania oparte na kwestionariuszu ankiety przede wszystkim ze względu na możliwość zebrania dużej liczby standaryzowanych danych, które nadają się do porównywań pod względem wybranych cech respondentów³³.

31 A.N. Oppenheim, *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*, Poznań 2004, s. 123.

32 R. Newell, *Questionnaires*, [w:] N. Gilbert (red.), *Researching Social Life*, London, Thousand Oaks, New Delhi 1995, s. 96.

33 Por. J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 1995, s. 130-133.

Zastosowano celowy dobór próby badawczej, w której dodatkowo uwzględniono kwoty na podstawie przynależności i liczebności członków w oparciu o zmienne odzwierciedlające strukturę przestrzenną rozmieszczenia organizacji mniejszości w województwie opolskim na poziomie powiatowym i gminnym, jak również zmienną o nazwie „pokolenie” – najmłodsze pokolenie (do 45 roku życia), średnie pokolenie (46-65 lat), najstarsze pokolenie (pow. 65 roku życia), oraz zmienną w postaci „płci” (kobieta, mężczyzna).

TABELA 1.
Charakterystyka próby

		Liczebność	Odsetek [%]
Ogółem		257	100,0
Płeć	Kobieta	158	63,5
	Mężczyzna	91	36,5
Miejsce zamieszkania	Miasto	28	11,8
	Wieś	210	88,2
Wiek	Do 35. roku życia	24	10,4
	36-45 lat	39	16,9
	46-55 lat	42	18,2
	56-65 lat	71	30,7
	66 lat i więcej	55	23,8
Wykształcenie	Podstawowe	10	4,0
	Zawodowe	65	26,2
	Średnie	96	38,7
	Wyższe	77	31,0
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	160	65,3
	Os. niepracująca	85	34,7

Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	60	24,5
	Sektor prywatny	48	19,6
	Własna działalność gosp.	30	12,2
	NGO lub spółdzielnia	13	5,3
	Za granicą	9	3,7
	Emeryt	67	27,3
	Rencista	9	3,7
	Inne	9	3,7
Status rodzinny	Zamężna/zonaty	192	77,4
	Stanu wolnego	36	14,5
	Wdowa/wdowiec	20	8,1
Liczba dzieci	o (brak dzieci)	42	17,1
	1	39	15,9
	2	93	37,8
	3	48	19,5
	4 i więcej	24	9,8
Mowa ojczysta	J. polski	52	21,8
	J. niemiecki	40	16,8
	etnolekt śląski	146	61,3
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	87	36,9
	Ślązak	137	58,1
	Polak	12	5,1
Obywatelstwo niemieckie	Tak	220	87,6
	Nie	31	12,4

Takie postępowanie spowodowane było brakiem kompletnego operatu badań (tj. pełnej listy osób stanowiących mniejszość niemiecką) i szczegółowych informacji o strukturze badanej populacji, co uniemożliwiło zastosowanie doboru losowego i procedury ważenia poststratyfikacyjnego – tj. możliwości poprawienia skrzywienia próby, brak możliwości oceny skali tego skrzywienia i w konsekwencji brak możliwości uogólniania wyników na populację przedstawicieli mniejszości niemieckiej z województwa opolskiego.

W związku z powyższym badania nie są reprezentatywne, natomiast stanowią *case study* wybranych obszarów funkcjonowania mniejszości niemieckiej. Zarówno przy wyborze respondentów do badania, jak również w trosce o bardzo wysoki odsetek zwrotów ankiet zadbano o najwyższe standardy badawcze, łącznie z poufnością uzyskanych danych. Szczegółowe dane dotyczące charakterystyki próby badawczej zawiera Tabela 1, w której wyszczególniono oprócz standardowych komponentów typu płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, także informacje na temat aktywności zawodowej, głównych źródeł zarobkowania, statusu rodziny oraz deklarację narodową lub regionalną respondentek i respondentów.

Kwestionariusz ankiety zawierał łącznie 35 pytań, w tym 7 pytań metryczkowych, dotyczących danych społeczno-demograficznych, m.in. wieku, płci, miejsca zamieszkania, wykształcenia.

Struktura kwestionariusza odzwierciedla cztery główne obszary tematyczne uwzględnione w badaniach, tj. charakterystykę mniejszości niemieckiej pod względem społeczno-demograficznym, członkostwo w strukturach mniejszości niemieckiej, ocenę funkcjonowania organizacji mniejszości niemieckiej oraz przejawy dyskryminacji.

Pytania szczegółowe w poszczególnych obszarach tematycznych obejmowały następujące zagadnienia:

CHARAKTERYSTYKA MNIEJSZOŚCI NIEMIECKIEJ:

1. deklarowana identyfikacja narodowa lub regionalna,
2. ocena czynników decydujących o byciu Niemcem,
3. poczucie dumy z niemieckiego pochodzenia i z członkostwa w organizacji mniejszości niemieckiej,

4. posiadanie niemieckiego obywatelstwa wśród członków mniejszości niemieckiej,
5. deklarowany język domowy i język ojczysty,
6. znajomość języka niemieckiego wśród członków mniejszości niemieckiej,
7. użyteczność i wartościowanie języka.

CZŁONKOSTWO W STRUKTURACH MNIJSZOŚCI NIEMIECKIEJ:

1. rok wstąpienia do organizacji mniejszości niemieckiej,
2. motywy wstąpienia do organizacji mniejszości niemieckiej,
3. subiektywna ocena korzyści wynikających z działalności w strukturach mniejszości niemieckiej.

OCENA FUNKCJONOWANIA MNIJSZOŚCI NIEMIECKIEJ:

1. znaczenie mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej,
2. funkcjonowanie mniejszości niemieckiej jako organizacji (wybrane obszary),
3. pozycja mniejszości niemieckiej na tle innych organizacji pozarządowych,
4. relacje organizacji mniejszości niemieckiej w województwie opolskim z otoczeniem,
5. postrzeganie organizacji mniejszości niemieckiej w województwie opolskim przez społeczeństwo w regionie (tzw. tożsamość odzwierciedlona),
6. możliwości realnego wpływu organizacji mniejszości niemieckiej na wybrane dziedziny życia,
7. realizacja potrzeb i oczekiwań członków przez organizacje mniejszości niemieckiej w konkretnych obszarach,
8. działalność kulturalna organizacji mniejszości niemieckiej w wybranych obszarach,
9. realizacja ustawowych praw przez organizacje mniejszości niemieckiej.

PRZEBIAWY DYSKRYMINACJI MNIEJSZOŚCI NIEMIECKIEJ:

1. doświadczenie (lub brak) dyskryminacji,
2. wymiary dyskryminacji.

Wyniki badań przedstawiono na wykresach i w tabelach opatrzonych komentarzem, w tym:

– Wyniki ogółem – wyniki na wykresach i w tabelach prezentowane są w formie wskaźników procentowych i/lub wskaźników w postaci średniej arytmetycznej w skali od 0 do 100 punktów. W celu wyznaczenia wartości wskaźników w postaci średniej przekształcono skalę pięciopunktową (od 1 do 5) na skalę 100-punktową w następujący sposób: *Zdecydowanie tak* – 100 pkt., *Raczej tak* – 75 pkt., *Ani tak, ani nie* – 50 pkt., *Raczej nie* – 25 pkt., *Zdecydowanie nie* – 0 pkt.

Zalecaną interpretację wartości przeliczonych w ten sposób wskaźników zilustrowano poniżej.

Ocena negatywna (0-40 pkt.) Ocena przeciętna (41-60 pkt.) Ocena pozytywna (61-100 pkt.)

Tabele krzyżowe i wykresy. Ze względu na zmienne społeczno-demograficzne, w ramach opracowania wybrano kilka kluczowych zmiennych do tabel krzyżowych i cztery do prezentacji na wykresach (płeć, miasto-wieś, wiek oraz deklarowana tożsamość narodowa). W sposób systematyczny (z uzasadnionymi wyjątkami) wszystkie pytania są analizowane z uwzględnieniem tych różnicowań.

W przypadku dwóch pytań, tj. pytania dotyczącego dziedzin życia, w których zdaniem respondentów organizacje mniejszości niemieckiej mają największe możliwości wpływu na zmiany w województwie opolskim, a także w przypadku pytania o obszary działalności, na które organizacje mniejszości niemieckiej

w województwie opolskim powinny położyć większy nacisk w najbliższej przyszłości, zastosowano szeregowanie elementów. Zabieg ten był niezbędny ze względu na dużą liczbę błędów przy wypełnianiu ankiet. W celu ich redukcji i jednocześnie mając za zadanie zachowanie jak największej liczby danych, zastosowano szereg działań zmierzających do uzyskania porównywalnych wag dla poszczególnych elementów. W tym celu generalnie przypisano wagi 1. wybór – 100 punktów, 2. wybór – 70 punktów, 3. Wybór – 40 punktów. Liczne odstępstwa traktowano w różnicowany, acz systematyczny sposób (np. zakładając wagę $\max = 100$ i sumę wag ≤ 210). Ostatecznie uzyskano wagi poszczególnych elementów na skali 0–100 punktów. Dodatkowo w skrócie dla tych pytań zestawiono wyniki w formie „wybrano-nie wybrano”.

W prezentacji wyników, zarówno w postaci wykresów, jak i tabel, uwzględniono braki danych, a zatem przedstawiono procent odpowiedzi ważnych spośród całkowitej liczby odpowiedzi.

Tak skonstruowana warstwa empiryczna badania miała za zadanie w miarę całościowo scharakteryzować wymiar indywidualny i – zrekonstruować po części – zbiorowy tożsamości przedstawicieli i przedstawicieli mniejszości niemieckiej na Śląsku Opolskim. Ponadto, sformułowane odpowiedzi na szczegółowe problemy badawcze pozwoliły, uwzględniając szereg zastrzeżeń natury metodologicznej, ustosunkować się do wcześniejszych analiz empirycznych poświęconych mniejszości niemieckiej w Polsce, m.in. badań Danuty Berlińskiej.

Rozdział 2/ Mniejszość niemiecka w województwie opolskim z perspektywy badań ankietowych

CHARAKTERYSTYKA MNIEJSZOŚCI NIEMIECKIEJ

Ustalenie liczebności populacji mniejszości niemieckiej w Polsce, w tym na Ziemiach Zachodnich i Północnych, jest skomplikowane, ponieważ dostępne źródła danych nie dostarczają w tym zakresie wyczerpujących informacji. Dodatkowo zróżnicowana metodologia zbierania danych, zarówno przez różne instytucje i naukowców, jak i same organizacje mniejszości niemieckiej, utrudnia formułowanie jednoznacznych wniosków dotyczących liczebności.

Jako dane wyjściowe posłużyły wyliczenia Zbigniewa Kurcza, który w połowie lat 90. XX w. oszacował liczebność mniejszości niemieckiej w Polsce na około 300 tys. członków, zrzeszonych w niemal 70 stowarzyszeniach³⁴. Przed reformą administracyjną w Polsce z 1999 r. organizacje mniejszości niemieckiej występowały w województwach: opolskim, katowickim, częstochowskim, olsztyńskim, gdańskim, szczecińskim, toruńskim, wrocławskim, poznańskim, śląskim, bielsko-bialskim, bydgoskim, gorzowskim, jeleniogórskim, suwalskim, elbląskim, koszalińskim, legnickim, pilskim, wałbrzyskim, zielonogórskim, radomskim³⁵.

34 Por. Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce*, „Kultura i Społeczeństwo” 1994, nr 4, s. 149.

35 Idem, *Mniejszość niemiecka w Polsce: geneza, struktury, oczekiwania*, [w:] Z. Kurcz (red.), *Mniejszości narodowe w Polsce*, Wrocław 1997, s. 89.

Zarówno w ostatniej dekadzie XX w., jak i w pierwszym dwudziestolecu XXI w. szacunki mogą odchyłać się *in plus* oraz *in minus*. Przesłankami mogącymi różnicować szacowaną liczebność mniejszości niemieckiej są np. obawy przed dyskryminacją ze strony otoczenia, niechęć do wstępowania do organizacji lub przeciwnie – nacisk zrzeszania się ze strony rodziny i znajomych, lub członkostwo indyferentnych narodowo Ślązaków.

Z przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (NSP) wynika, iż w Polsce na ogólną liczbę 38 230 080 mieszkańców, w dniu spisu zamieszkiwało 152 897 osób deklarujących narodowość niemiecką, w tym 147 094 osób deklarujących posiadanie obywatelstwa polskiego, czyli stanowiących mniejszość niemiecką. Największa liczba deklaracji narodowości niemieckiej, tj. 138 737 osób występowała w województwie opolskim (106 855) i śląskim (31 882), co łącznie stanowi prawie 91% ogółu osób deklarujących narodowość niemiecką w Polsce³⁶. Stanowi to ponad 8% ogółu mieszkańców województwa opolskiego.

Wart podkreślenia jest fakt, iż w NSP z 2002 r. na skutek braku pytania o identyfikację etniczną odnotowano 173 153 osób deklarujących „narodowość śląską”, w tym 172 682 z obywatelstwem polskim. Zdaniem Lecha M. Nijakowskiego istniało wówczas duże prawdopodobieństwo, że osoby te zadeklarowałyby w większości narodowość niemiecką, w przypadku braku możliwości złożenia „deklaracji śląskiej”³⁷.

Z kolei wyniki badań NSP z 2011 r., w których po raz pierwszy uwzględniono w pytaniach złożoną tożsamość narodowo-etniczną, w porównaniu do NSP z 2002 r. wykazały spadek deklaracji przynależności do narodowości niemieckiej. Pomijamy w tym miejscu odrębności metodologii obydwu spisów, które zostały już szczegółowo omówione³⁸. W NSP z 2011 r. na ogólną liczbę 38 511 800 osób

36 Por. L.M. Nijakowski, *Status grup etnicznych oraz mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*, [w:] L. Adamczuk, S. Łodziński (red.), *Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*, Warszawa 2006, s. 154.

37 Ibidem, s. 160.

38 *Mniejszości narodowe w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*, (red.) L. Adamczuk, S. Łodziński, Warszawa 2006; *Mniejszości narodowe i etniczne*

faktycznie zamieszkałych w Polsce, odnotowano łącznie 147 816 deklaracji przynależności do narodowości niemieckiej, w tym 63 847 osób wskazało deklarację niemiecką wraz z polską, a 44 549 wyłącznie niemiecką³⁹.

W województwie opolskim odnotowano 78 600 deklaracji niemieckich (ponad 8% mieszkańców województwa), co stanowi 53,2% ogółu osób deklarujących w spisie tę narodowość, przy czym znamieny jest znacznie większy spadek liczby identyfikacji niemieckich na poziomie województwa niż w skali całego kraju. Dla województwa opolskiego zmniejszenie deklaracji niemieckich między dwoma spisami osiągnęło rozmiar 28 300, podczas gdy w skali kraju wynosiło 5 000 osób⁴⁰.

w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności z 2011 roku, (red.) S. Łodziński, K. Warmińska, G. Gudaszewski, Warszawa 2015; J. Kijonka, *Tożsamość współczesnych Górnolązaków. Studium socjologiczne*, Thesaurus Silesiae, Katowice 2016; *Między lękiem a nadzieją. Dziesięć lat funkcjonowania ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (2005-2015)*, (red.) A. Adamczyk, A. Sakson, C. Trosiak, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2015; M. Myśliwiec, *Ślązacy – o co i po co pytał GUS?*, [w:] A. Adamczyk, A. Sakson, C. Trosiak (red.), *Między lękiem a nadzieją. Dziesięć lat funkcjonowania ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (2005-2015)*, Wyd. Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2015, s. 293-308; E. Michna, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań w 2011 r. i jego wykorzystanie w polityce tożsamości w walce o uznanie. Casus Ślązaków*, „*Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*” 2013, T. 39, z. 2(148), s. 135-172; L. M. Nijakowski, *O procesach narodotwórczych na Śląsku*, [w:] L. M. Nijakowski (red.), *Nadciągają Ślązacy. Czy istnieje narodowość Śląska?*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004; A. Sakson, *Mniejszość niemiecka na Śląsku w świetle Spisu Powszechnego z 2011 roku*, „*Biuletyn Instytutu Zachodniego*” 2012, nr 85; K. Szczygalski, *Geografia mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Ujęcie ilościowe*, Państwowy Instytut Naukowy - Instytut Śląski w Opolu, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole 2006; M. Szmaja, *Niemcy? Polacy? Ślązacy? Rodzimi mieszkańcy Opolszczyzny w świetle analiz socjologicznych*, Universitas, Kraków 2000; C. Trosiak, *Górny Śląsk między regionalizmem – autonomią – separatyzmem*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2016.

39 Por. <http://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html> z dnia 19.04.2016.

40 Por. <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html> z dnia 08.03.2020.

Na liczbę niemieckich autodeklaracji w województwie opolskim bez wątpienia wpływ miało kilka czynników, wśród których najważniejsze to: wysoki wskaźnik emigracji zagranicznej, którego efektem jest relatywnie najwyższy ze wszystkich województw spadek liczby ludności w porównaniu z poprzednim spisem – o 4,5%, a także istotny wzrost deklaracji śląskich w województwie, z 24 200 w 2002 r. do 106 400 w 2011 r.⁴¹

Także całościowo, bez uwzględniania kolejności w samookreśleniach złożonych, odnotowano w 2011 r. znaczący wzrost śląskiej autodeklaracji, tj. 845 100 osób, w tym 430 800 osób wskazało deklarację polską wraz z śląską, 375 600 osób identyfikację śląską, 38 700 osób identyfikację niemiecką i śląską. Jednocześnie warto podkreślić, iż wśród kategorii złożonych, narodowo-etnicznych według rodzaju pierwszej i drugiej identyfikacji, wystąpiły odpowiednio: identyfikacja niemiecko-śląska (22 400 osób) i śląsko-niemiecka (16 400 osób).

Wyniki spisu z 2011 r. pokazały również, że 327 400 Polaków posiada, oprócz obywatelstwa polskiego, podwójne lub potrójne obywatelstwo, w tym niemieckie 239 300 osób⁴².

W NSP z 2002 r. i 2011 r. uwzględniono także deklaracje językowe respondentów, dopuszczając możliwość wskazania języka (lub języków), w którym najczęściej rozmawia się w domu. Wynika z nich, że w 2002 r. w województwie opolskim na 108 431 osób używających w kontaktach domowych języka niepolskiego, języka niemieckiego używało 88 804 osób, zaś etnolektu śląskiego 16 398 osób⁴³. Z kolei w 2011 r. wśród ogółu osób o identyfikacji niemieckiej w województwie opolskim odnotowano 42 211 osób używających języka niemieckiego jako domowego (43,8%), a 33,1% wskazało etnolekt śląski jako język kontaktów domowych.

W porównaniu do wyników spisu z 2002 r. najbardziej znacząca zmiana nastąpiła w zakresie posługiwania się etnolektem śląskim

41 Ibidem.

42 W NSP z 2011 roku dla 1 935 800 osób posiadających obywatelstwo polskie nie ustalono posiadania innego obywatelstwa. Por. <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/narodowe-spisy-powszechne/narodowy-spis-powszechny-2002/wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-2002-narodowosci-oraz-jezyka/> z dnia 08.03.2020.

43 Ibidem.

i językiem niemieckim. Ogółem w skali kraju liczba osób deklarujących używanie etnolektu śląskiego zwiększyła się o 473 tys. osób (ponad dziewięciokrotnie), natomiast o 108 100 osób (o połowę) zmniejszyła się liczba osób posługujących się w kontaktach domowych językiem niemieckim (spadek z 204 600 do 96 500 osób)⁴⁴.

Z kolei dopiero w NSP 2011 r. po raz pierwszy w powojennej historii spisów w Polsce uwzględniono pytanie o język ojczysty. Przyjęto koncepcję języka ojczystego, definiowanego jako pierwszego, w którym osoba nauczyła się mówić. Odpowiada to rozumieniu języka jako nabytego w dzieciństwie, określanego także jako „język pierwszy”, znajdującego w języku niemieckim odpowiednik w pojęciu *Muttersprache*, a w języku angielskim „mother tongue”.

Należy jednak zastrzec, że liczba wskazań danego języka jako języka ojczystego w NSP z 2011 r. jest mniejsza niż liczba osób posługujących się nim w kontaktach domowych, co wynika z faktu, iż respondenci mogli wymienić więcej niż jeden język używany w kontaktach domowych, ale tylko jeden język mogli zadeklarować jako ojczysty.

Wyniki spisu wskazują, iż wśród prawie 334 tys. osób (0,9%), które zadeklarowały język ojczysty inny niż polski, 140 012 osób wskazało etnolekt śląski, a 58 170 język niemiecki. Terytorialnie blisko 60% deklaracji języka niepolskiego przypadło na województwo śląskie tj. 117 658 (35,7%) i opolskie, tj. 80 819 (24,2% wszystkich wskazań języka niepolskiego), w których głównie koncentrują się deklaracje śląskiego etnolektu i języka niemieckiego. Jednak to w województwie opolskim występuje najwyższy wskaźnik natężenia wystąpień niepolskiego języka ojczystego, gdzie na 100 mieszkańców przypada 8 osób wymieniających język inny niż polski⁴⁵. W województwie opolskim na 1 016 212 deklaracji języka ojczystego (łącznie polskiego i niepolskiego) język niemiecki jako język ojczysty wskazało 23 212 osób, a etnolekt śląski 44 138 osób.

44 Por. <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html> z dnia 08.03.2020.

45 Por. <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html> z dnia 11.03.2020.

Warto podkreślić, że tendencje spadkowe zachodzą w większej mierze i bardziej dynamicznie w przypadku deklaracji językowych niż identyfikacji narodowościowo-etnicznych. Z punktu widzenia spoistości grupowej mniejszości niemieckiej jest to niezwykle istotny proces, bowiem zanik identyfikacji językowej (i identyfikacji z językiem) bezpośrednio przekłada się na spadek identyfikacji z grupą odniesienia – w tym przypadku z mniejszością niemiecką.

W powyższym kontekście szczególnie ważną rolę w podtrzymywaniu niemieckiej tożsamości członków mniejszości niemieckiej w województwie opolskim pełnią czynniki decydujące, w ich opinii, o byciu Niemcem.

Jak wynika z badań, przy możliwości wyboru jednej najważniejszej deklaracji, głównym czynnikiem decydującym o byciu Niemcem w województwie opolskim jest posiadanie niemieckich przodków (41% respondentów) lub poczucie bycia Niemcem (30%). Dla 13% badanych bycie Niemcem wiąże się z posiadaniem niemieckiego obywatelstwa, a dla 10% urodzenie i zamieszkiwanie na obszarze województwa opolskiego. Członkostwo w organizacji mniejszości niemieckiej okazało się być czynnikiem decydującym o byciu Niemcem dla 3% respondentów, dla 2% znajomość języka niemieckiego, a dla 1% znajomość historii Niemców na Śląsku.

Jednocześnie posiadanie niemieckich przodków, jako czynnik decydujący o byciu Niemcem, deklaruje 47% osób określających się jako Ślązak i 30% osób deklarujących niemiecką identyfikację narodową oraz odpowiednio: 46% i 35% osób, dla których językiem ojczystym jest etnoлект śląski i język niemiecki.

Z kolei poczucie bycia Niemcem stanowi czynnik decydujący o byciu Niemcem dla 47% osób deklarujących niemiecką identyfikację narodową i 21% określających się jako Ślązak, oraz 57% osób, dla których językiem ojczystym jest język niemiecki i 25% deklarujących etnoлект śląski jako ojczysty (Wykres 1).

Pojęcie dumy narodowej rozpatrywane jest w rozumieniu subiektywnej oceny wspólnoty z Niemcami jako krajem i narodem oraz poczucia satysfakcji płynącej z faktu przynależności do organizacji mniejszości niemieckiej.

WYKRES 1.

Ocena czynników decydujących o byciu Niemcem:

Co według Pana(i) decyduje o byciu Niemcem w województwie opolskim?

Warto podkreślić, iż wyniki badań ogólnej dumy narodowej w Niemczech, wskazują, że duma narodowa Niemców jest konstruktem wielowymiarowym, w znaczącym stopniu uwarunkowanym historycznie oraz budzącym resentymenty wśród innych grup narodowych⁴⁶. W zasadzie poza mistrzostwami w piłce nożnej okazywanie dumy narodowej przez Niemców nadal pozostaje w sferze tabu, choć pojawia się coraz więcej głosów nawołujących do reewaluacji niemieckiej dumy i postrzegania jej w kategoriach „zdrowego patriotyzmu”⁴⁷. Przez niektórych autorów narodowa duma Niemców określana bywa mianem „rozbitej dumy”, jednakże społeczeństwo niemieckie znajduje się w procesie uczenia się

46 A. Zick, *Der Nationalstolz und seine Folgen – eine sozialpsychologische Anmerkung*, „Report Psychologie” 2001, nr 26; J. C. Cohrs et al., *Ist patriotischer Nationalstolz wünschenswert? Eine differenzierte Analyse seiner psychologischen Bedeutung*, „Zeitschrift für Sozialpsychologie” 2004, nr 35.

47 L. Molthof, M. Mohr, *The Fading Taboo of Germany's National Pride. Implications for Open Society Attitudes*, Voices on Values Report, February 2019, Open Society Foundation 2018.

swojego patriotyzmu i dumy narodowej, uwzględniającej pozytywny wymiar patriotyzmu⁴⁸.

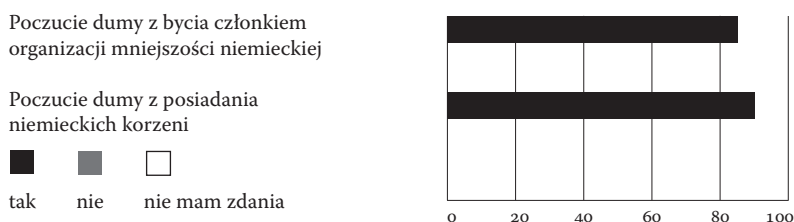
W świetle prezentowanych badań 4% więcej respondentów odczuwa dumę z posiadania niemieckich korzeni (90%), niż z członkostwa w organizacji mniejszości niemieckiej (86%) (Wykres 2, Tabela 2).

WYKRES 2.

Poczucie dumy wśród członków mniejszości niemieckiej:

Czy jest Pan(i) dumny/a z posiadania niemieckich korzeni?

Czy jest Pan(i) dumny/a z bycia członkiem organizacji mniejszości niemieckiej?

Poczucie dumy z niemieckich korzeni występuje u 92% kobiet i 86% mężczyzn, a także 96% mieszkańców miast i 88% mieszkańców wsi.

Największy procent respondentów odczuwa dumę z niemieckich korzeni w kategoriach wiekowych: powyżej 66 roku życia (96%) oraz do 35 roku życia (92%), najmniejszy procent w kategorii 46-55 lat (81%). Identyczny odsetek (87%) wystąpił w kategoriach wiekowych: 56-65 lat i 36-45 lat.

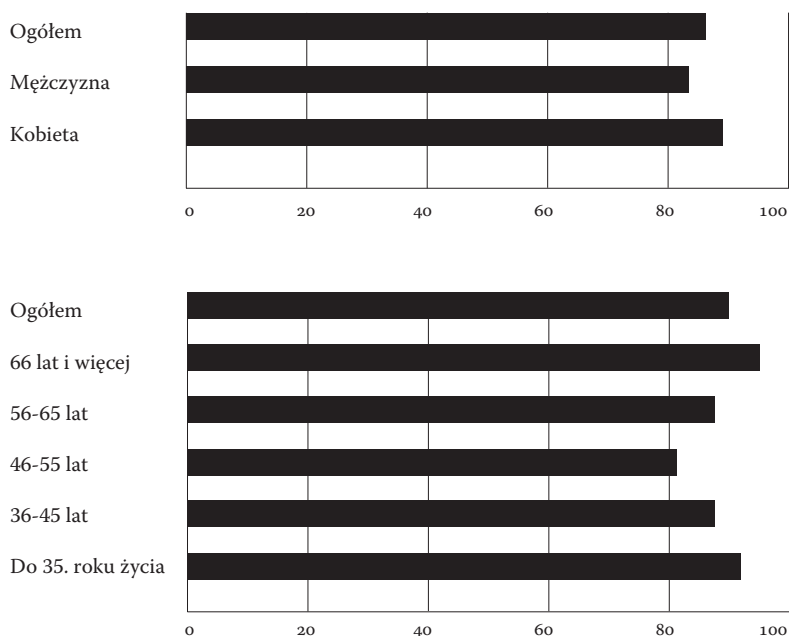
Poczucie dumy z niemieckich korzeni pod względem deklaracji narodowej lub regionalnej kształtuje się wśród osób określających się jako Niemiec/Niemka na poziomie 98%, u osób deklarujących śląską identyfikację regionalną na poziomie 86%, oraz wśród 67% osób określających się jako Polak/Polka. Z kolei poczucie dumy z przynależności do organizacji mniejszości niemieckiej kształtuje się na poziomie 93% (Niemiec/Niemka), 81% (Ślązak/Ślązaczka)

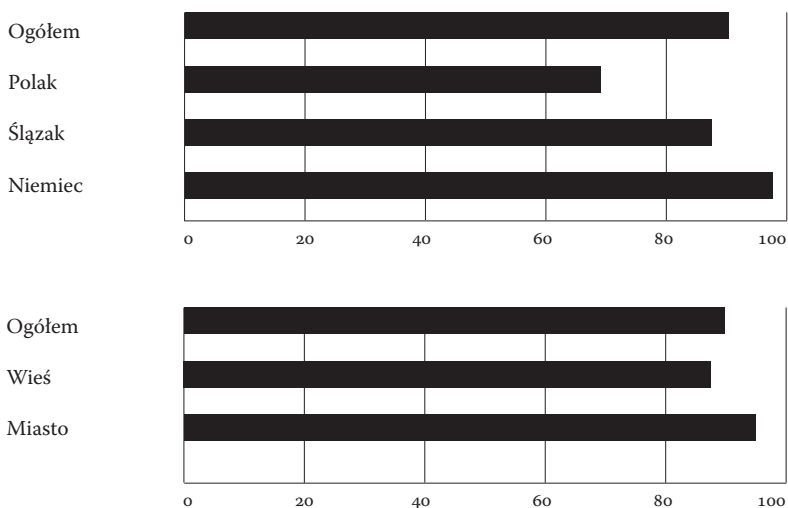
48 E. Noelle-Neumann, R. Köcher, *Die verletzte Nation. Über den Versuch der Deutschen, ihren Charakter zu ändern*, Stuttgart 1987, s. 18-20.

i 67% (Polak/Polka). Ponadto poczucie dumy z niemieckich korzeni deklarują zarówno osoby, dla których język niemiecki stanowi język ojczysty (98%), jak i deklarujące dialekt śląski (88%) i język polski (85%). Natomiast poczucie dumy z przynależności do organizacji mniejszości niemieckiej występuje u 93% respondentów wskazujących język niemiecki jako ojczysty, 86% osób deklarujących etnolekt śląski i 75% język polski (Wykres 3).

WYKRES 3.

Poczucie dumy z posiadania niemieckich korzeni a zmienne społeczno-demograficzne

Wśród osób badanych 88% posiada niemieckie obywatelstwo, natomiast 12% zadeklarowało brak obywatelstwa niemieckiego (Wykres 4, Tabela 3).

Wyniki badań przeprowadzonych w latach 2009-2010 przez Danutę Berlińską, przy zastrzeżeniu różnic metodologicznych, wykazują w tym zakresie podobieństwo: 87% respondentów zadeklarowało wówczas posiadanie niemieckiego obywatelstwa, a 13% jego brak⁴⁹.

Wśród 88% respondentów, którzy zadeklarowali posiadanie niemieckiego obywatelstwa, takowe posiada 92% mężczyzn i 85% kobiet, a także 90% mieszkańców wsi i 70% mieszkańców miast.

W grupie osób o niemieckiej identyfikacji narodowej niemieckie obywatelstwo posiada 94%, zaś wśród osób czujących się Ślązakiem 85% oraz Polakiem 50%.

Wśród osób legitymujących się niemieckim obywatelstwem największy odsetek (po 90%) znajduje się w kategoriach wiekowych: 36-45 lat, 46-55 lat i 56-65 lat. Ponadto niemieckie obywatelstwo posiada 83% osób do 35 roku życia i 82% powyżej 65 roku życia (Wykres 5).

49 *Die Deutschen in der Woiwodschaft Oppeln...*, Wykres 29. *Besitzen Sie die deutsche Staatsbürgerschaft?*, s. 40.

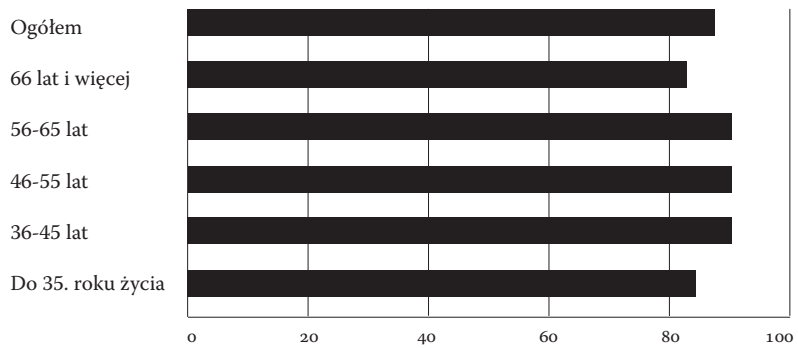
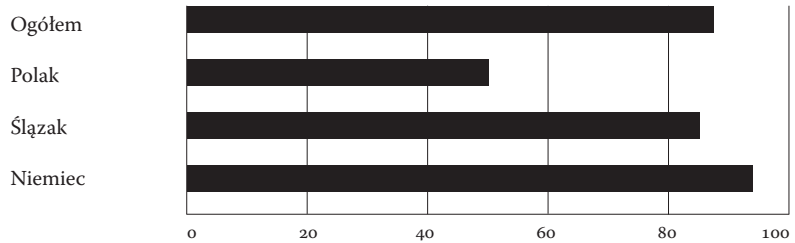
WYKRES 4.

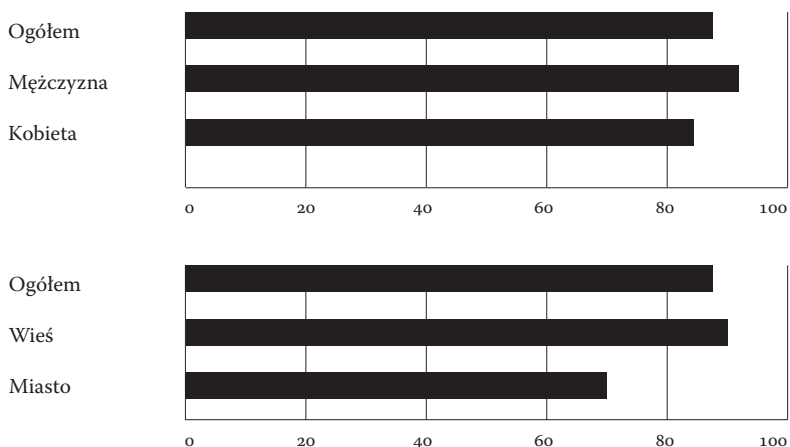
Posiadanie niemieckiego obywatelstwa wśród członków mniejszości niemieckiej
Czy posiada pan(i) niemieckie obywatelstwo?

WYKRES 5.

Posiadanie niemieckiego obywatelstwa wśród członków mniejszości niemieckiej
a zmienne społeczno-demograficzne

Językiem ojczystym dla większości respondentów (61%) jest etnolekt śląski, który jednocześnie jest najczęściej używany w kontaktach domowych – 28% badanych. Podobnie wskazują wyniki badań prowadzonych wcześniej przez D. Berlińską, w których dialekt śląski stanowił mowę ojczystą dla 48,3% badanych (język niemiecki dla 38,7%, a język polski dla 12,8%) i jednocześnie był najczęściej używany w kontaktach domowych – 79,6% (język niemiecki – 10,8%, język polski – 9,4%)⁵⁰.

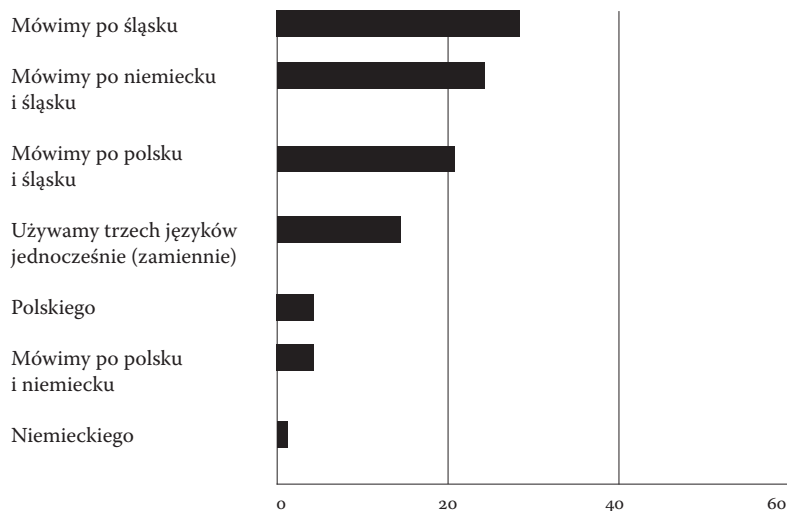
W prezentowanych badaniach uwzględniono możliwość mieszania języków w interakcjach domowych, zatem 24% badanych używa zamiennie etnolektu śląskiego wraz z językiem niemieckim w kontaktach domowych, a 21% badanych mówi po śląsku i po polsku. Jednocześnie (zamiennie) po śląsku, niemiecku i po polsku mówi 16% respondentów.

Język polski jest językiem ojczystym dla 22% badanych, przy czym w kontaktach domowych wyłącznie języka polskiego używa 4% badanych. Natomiast język niemiecki stanowi język ojczysty jedynie dla 17% respondentów, przy czym w kontaktach domowych wyłącznie językiem niemieckim posługuje się 2% badanych (Wykres 6, Tabela 4).

50 *Die Deutschen in der Woiwodschaft Oppeln...*, Wykres 47. *Welche Sprache benutzen Sie am häufigsten zu Hause?*, Wykres 48. *Welche Sprache ist Ihre Muttersprache?*, s. 52-53.

WYKRES 6.

Język domowy i język ojczysty wśród członków mniejszości niemieckiej:
 Jakiego języka używa Pan(i) najczęściej w domu?
 Który z poniższych jest Pana(i) mową ojczystą?

■ Język polski

■ Język niemiecki

■ Etnolekt śląski

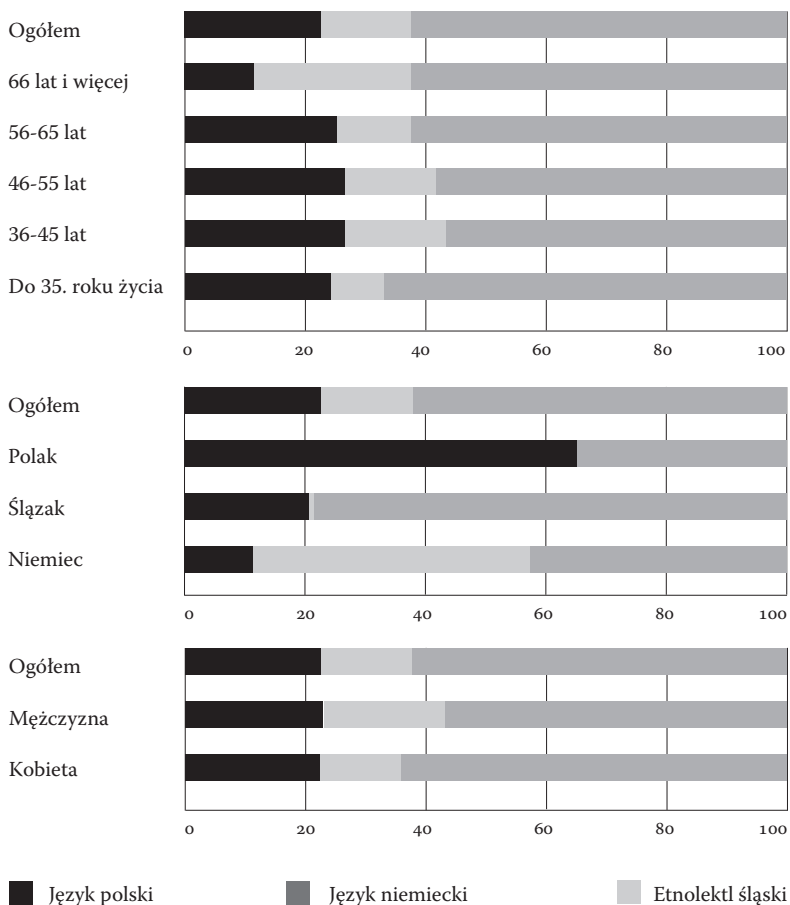

Wśród 61% respondentów, dla których etnolekt śląski jest językiem ojczystym, 64% stanowią kobiety, a 57% mężczyźni. Jednocześnie etnolekt śląski jest językiem ojczystym dla 78% osób o Śląskiej identyfikacji, dla 42% osób czujących się Niemcem/Niemką i dla

33% osób deklarujących polską identyfikację narodowościową. Natomiast spośród 17% respondentów, dla których język niemiecki jest językiem ojczystym, 21% stanowią mężczyźni i 14% kobiety. Ponadto, język niemiecki jest językiem ojczystym dla 46% badanych deklarujących niemiecką identyfikację i dla 1% osób czujących się Ślązakiem/Ślązaczką (Wykres 7).

WYKRES 7.

Mowa ojczysta wśród członków mniejszości niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne

Łącznie 66% respondentów potrafi zarówno mówić, jak i pisać w języku niemieckim, w tym w subiektywnej ocenie 30% respondentów ich znajomość języka niemieckiego w mowie i piśmie kształtuje się na poziomie dobrym, zaś dla 21% na słabym poziomie. 15% respondentów twierdzi, iż zna język niemiecki biegle w mowie i piśmie, ale jednocześnie taki sam odsetek rozumie język niemiecki, nie władając nim. Wyłącznie w mowie językiem niemieckim operuje 17% respondentów, a 2% w ogóle go nie zna.

Nieco inaczej kwestię używania języka niemieckiego przedstawiały badania D. Berlińskiej, czego przyczyną może być zmiana pokoleniowa, jaka dokonała się w ciągu dekady, i odchodzenie najstarszego pokolenia, wychowanego w języku niemieckim. W świetle badań D. Berlińskiej największy odsetek badanych posługiwał się językiem niemieckim biegle w mowie i piśmie tj. 32%, zaś na poziomie dobrym 26,3%. Wyłącznie w języku niemieckim mówiło 17,1%, a 16,5% znało słabo język niemiecki, zarówno w mowie, jak i piśmie. Rozumiało, lecz nie posługiwało się językiem niemieckim 7,1% badanych, natomiast 1% w ogóle nie znał języka⁵¹ (Wykres 8).

Jak wskazują wyniki badań, respondenci postrzegają znajomość języka niemieckiego jako wartość w wielu obszarach życia. Wartość języka niemieckiego ma dla badanych wymiar zarówno instrumentalny, jak i autoteliczny (stanowi wartość samą w sobie).

Największy odsetek badanych (56%) stwierdził, iż znajomość języka niemieckiego przydaje się (przyda/przydała) im w kontaktach międzynarodowych, a 54% badanych dzięki znajomości języka niemieckiego postrzega świat znacznie szerzej i rozumie lepiej, w porównaniu do osób, które znają tylko jeden język, w tym 75% osób o niemieckiej identyfikacji narodowościowej. Wewnętrznie bogatszym niż inni mieszkańcy województwa opolskiego czuje się 46% respondentów, w tym 69% określających się jako Niemiec/Niemka. Najmniejszy odsetek badanych (34%) dostrzega w znajomości języka niemieckiego większą konkurencyjność na rynku pracy (Tabela 5).

51 *Die Deutschen in der Woiwodschaft Oppeln...*, Wykres 50. *Sind Sie der deutschen Sprache mächtig?*, s. 53.

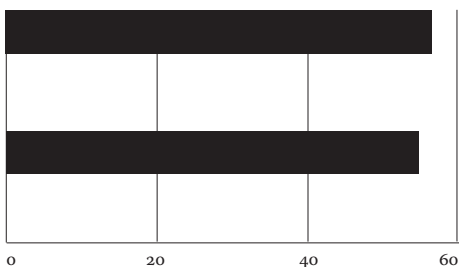
WYKRES 8.

Znajomość języka niemieckiego wśród członków mniejszości niemieckiej:
W jakim stopniu zna Pan(i) język niemiecki? Proszę zaznaczyć wszystkie odpowiedzi,
w odniesieniu do znajomości języka niemieckiego, które Pan(i) dotyczą:

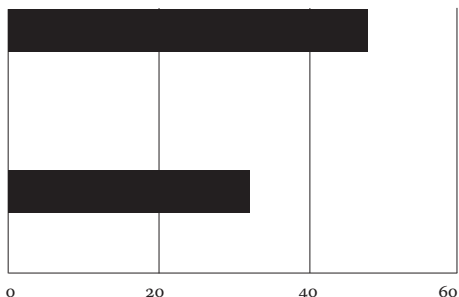
- Biegle w mowie i w piśmie (15%)
- W mowie i w piśmie dobrze (30%)
- Tylko w mowie (17%)
- W mowie i w piśmie słabo (21%)
- Nie mówię, ale rozumiem (15%)
- W ogóle nie znam (2%)

Znajomość języka niemieckiego przydaje mi się w kontaktach międzynarodowych

Dzięki znajomości języka niemieckiego postrzegam świat znacznie szerzej i rozumiem lepiej, niż osoby, które znają tylko jeden język

Dzięki znajomości języka niemieckiego jestem wewnętrznie bogatszy niż inni mieszkańcy województwa opolskiego

Dzięki znajomości języka niemieckiego postrzegam świat znacznie szerzej i rozumiem lepiej, niż osoby, które znają tylko jeden język

W pytaniu dotyczącym identyfikacji narodowej lub regionalnej respondenci zostali poproszeni o wskazanie wyłącznie jednej odpowiedzi. Zamierzeniem było uchwycenie dominującej identyfikacji w subiektywnym odczuciu badanych, a nie badanie złożoności i gradacji identyfikacji narodowej i/lub regionalnej. Wyniki wskazują, iż większość tj. 56% czuje się przede wszystkim Ślązakiem/Ślązaczką, a 36% Niemcem/Niemką. Polakiem/Polką czuje się 5% badanych. Ponadto Niemcem/Niemką czuje się 92% respondentów, dla których język niemiecki jest językiem ojczystym, natomiast Ślązakiem czuje się 73% badanych, dla których etnoлект śląski jest językiem ojczystym (Wykres 9, Tabela 6).

Dane z prezentowanych badań w niewielkim zakresie korespondują z wynikami badań D. Berlińskiej, z powodu odmienności metodologicznych, jak również odmiennej konstrukcji pytania i kafeterii (listy odpowiedzi) uwzględniającej wielowymiarowe identyfikacje. Ogólnie stwierdzić jednak można, iż wówczas także dominującą była śląska identyfikacja – 40,9% (Czuję się Ślązakiem – 21,8% i Czuję się bardziej Ślązakiem niż Niemcem – 19,1%), w porównaniu z niemiecką identyfikacją narodowościową – 35,9% (Czuję się Niemcem – 22,2% i Czuję się bardziej Niemcem niż Ślązakiem – 13,7%)⁵².

WYKRES 9.

Deklarowana identyfikacja narodowa lub regionalna.
Kim się Pan/i czuje przede wszystkim?

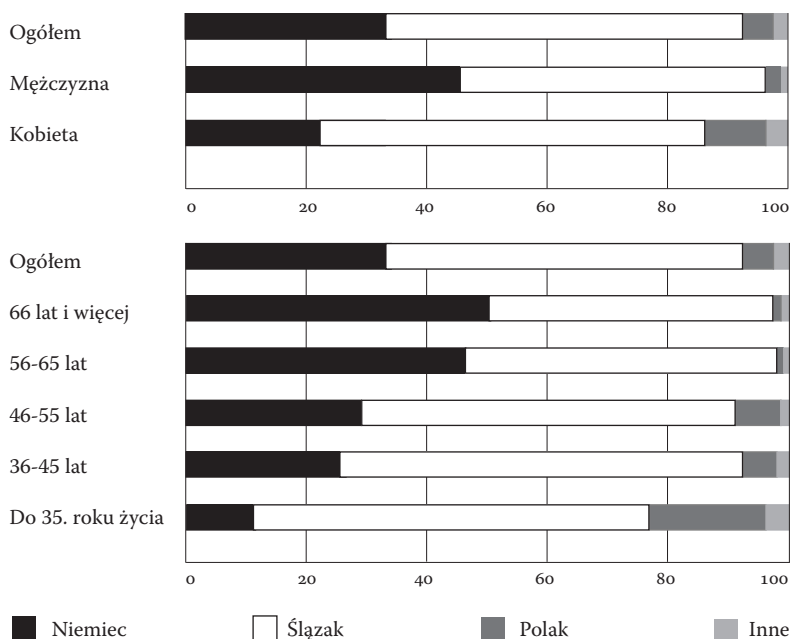
52. *Die Deutschen in der Woiwodschaft Oppeln...*, Wykres 51. *Wie würden Sie sich bezeichnen, als wer fühlen Sie sich, welcher Nationalität gehören Sie an?*, s. 54.

Spośród 36% respondentów deklarujących niemiecką identyfikację narodowościową, 43% stanowią mężczyźni, a 32% kobiety, natomiast wśród 56% badanych określających się jako Ślązak/Ślązaczka, 57% to kobiety, a 53% mężczyźni. Wśród 3% badanych o polskiej identyfikacji narodowościowej, 21% stanowią mężczyźni, 7% kobiety.

Wśród wyróżnionych przedziałów wiekowych największe różnice deklaracji narodowościowej i/lub regionalnej zaobserwowano w następujących przedziałach: do 35 roku życia (65% Ślązak/Ślązaczka i 13% Niemiec/Niemka), 36-45 lat (68% Ślązak/Ślązaczka i 24% Niemiec/Niemka) oraz 46-55 lat (62% Ślązak/Ślązaczka i 29% Niemiec/Niemka). Z kolei w przedziałach wiekowych 56-65 lat i powyżej 65 roku życia deklaracje są wyrównane, odpowiednio (51% Ślązak/Ślązaczka i 46% Niemiec/Niemka oraz 46% Ślązak/Ślązaczka i 50% Niemiec/Niemka) (Wykres 10).

WYKRES 10.

Deklarowana identyfikacja narodowa lub regionalna wśród członków mniejszości niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne

AKTYWNOŚĆ W STRUKTURACH MNIEJSZOŚCI NIEMIECKIEJ. WYMIARY – KORZYŚCI – MOŻLIWOŚCI

Jednym z istotnych czynników kształtowania identyfikacji narodowej członków konkretnej mniejszości jest ich etniczna aktywność organizacyjna. Aktywność organizacyjna członków mniejszości narodowej to także faktor wspomagający funkcjonowanie spójności i trwałości grupowej.

Wyniki badań wskazują, że największy odsetek respondentów (49%) wstąpił do organizacji mniejszości niemieckiej w dekadzie lat 90. XX w., czyli w okresie najbardziej dynamicznego rozwoju i największej aktywności DFK, a także w fazie powoływania grup DFK na przełomie 1989-1990 r. (31%). Stosunkowo nowi członkowie, którzy wstąpili do organizacji mniejszości niemieckiej po 2000 r., stanowią łącznie 20%, w tym 12% to osoby, które zapisały się w latach 2001-2010, a 8% po 2010 r. (Tabela 7).

Wśród motywacji wstąpienia do organizacji mniejszości niemieckiej łącznie największy odsetek (45%) stanowią motywacje czysto tożsamościowe, w tym „ponieważ czuję się Niemcem/Niemką” – 27% i „ponieważ jestem Niemcem/Niemką” – 18%. Co czwarty badany wstąpił do organizacji mniejszości niemieckiej, ponieważ wcześniej nie miał możliwości pielęgnowania niemieckiej kultury i tradycji. Dla 8% badanych powodem wstąpienia był wcześniejszy brak organizacji mniejszości niemieckiej, 7% zapisało się do organizacji, ponieważ sąsiedzi i znajomi to zrobili, natomiast chęć posiadania niemieckiego obywatelstwa była powodem wstąpienia dla 6% badanych (Wykres 11).

Wyniki uzyskanych badań w pewnym zakresie korespondują z wynikami eksploracji D. Berlińskiej, z których wynika, iż główną motywacją do wstępowania do organizacji mniejszości niemieckiej był brak możliwości pielęgnowania niemieckiej kultury i tradycji – 46,4% oraz dla 24,6% powody tożsamościowe, w tym „ponieważ czuję się Niemcem/Niemką” – 18,7% i „ponieważ jestem Niemcem/Niemką” – 5,9%. Dla 14,9% badanych powodem wstąpienia

był wcześniejszy brak organizacji, natomiast 6,1% chciało uzyskać niemieckie obywatelstwo.

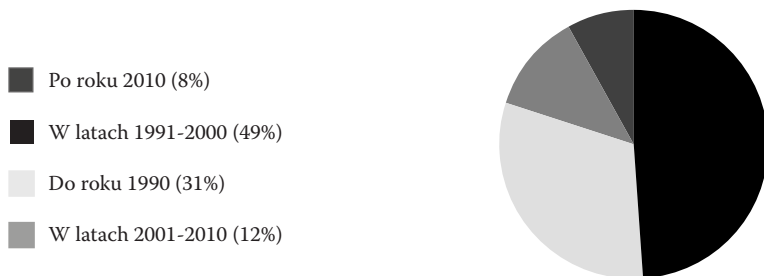
Wśród korzyści wynikających z działalności w strukturach mniejszości niemieckiej najlepiej oceniono możliwość spotkania ze znajomymi z kręgu mniejszości niemieckiej, tj. średnio na poziomie 80 punktów (ocena pozytywna), przy ogólnej ocenie korzyści wynoszącej 73 punkty.

Korzyści ze spotkań w kręgu mniejszości niemieckiej pozytywnie oceniło 84% badanych, w tym 47% na poziomie dobrym i 37% na poziomie bardzo dobrym. Równie pozytywnie badani ocenili przydatność działalności w DFK w kontaktach międzyludzkich, tj. łącznie 79% pozytywnych ocen, w tym 51% na poziomie dobrym, a także wzrost świadomości niemieckiego dziedzictwa regionu – łącznie 76% pozytywnych ocen, w tym 49% ocen dobrych i 27% bardzo dobrych. Dodatkowo, pozytywnie oceniono korzyści, które ściśle wiążą się z pielęgnowaniem i wspieraniem niemieckiej tożsamości narodowej, tj. „wsparcie tożsamości narodowej” (47% ocen dobrych i 25% bardzo dobrych), „poprawa znajomości języka niemieckiego” (46% ocen dobrych i 24% bardzo dobrych) oraz „możliwość rozmowy w języku niemieckim” (37% ocen dobrych i 27% ocen bardzo dobrych).

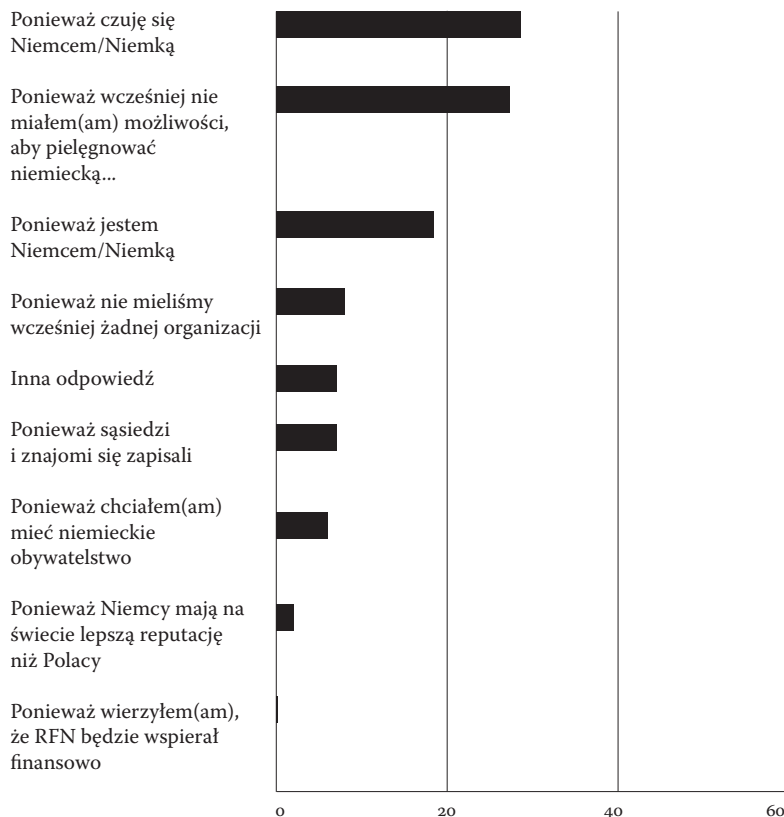
WYKRES 11.

Wstępowanie do organizacji mniejszości niemieckiej

W którym roku wstąpił(a) Pan(i) do mniejszości niemieckiej?

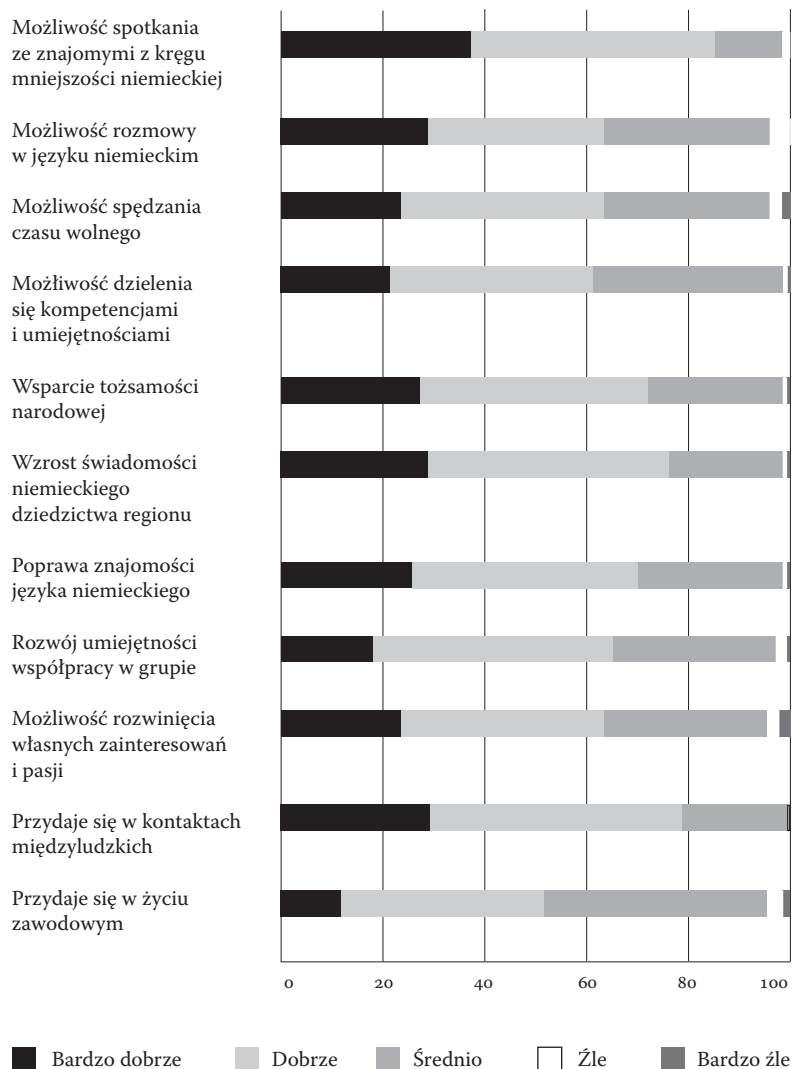
Z jakich powodów wstąpił(a) Pan(i) do mniejszości niemieckiej?

Przydatność działalności w strukturach mniejszości niemieckiej w życiu zawodowym okazała się najsłabiej ocenianą korzyścią, tj. łącznie 52% oceniło ją pozytywnie (39% dobrze i 13% bardzo dobrze), 43% na poziomie średnim i łącznie 6% negatywnie (Wykres 12, Tabela 8.1 i 8.2). Oznacza to, że czysto utilitarne zachęty ustępują miejsca kulturowym i społecznym (afiliacyjnym) wyznacznikom przynależności do organizacji zrzeszających członków mniejszości niemieckiej.

WYKRES 12.

Ocena korzyści wynikających z działalności w strukturach mniejszości niemieckiej:
Proszę wskazać, jak ocenia Pan(i) korzyści wynikające z działalności w strukturach
mniejszości niemieckiej.

Ogólna ocena
korzyści wynikają-
cych z działań w MN

Możliwość spotkania
ze znajomymi
z kręgu mniejszości
niemieckiej

Możliwość rozmowy
w języku niemieckim

Możliwość spędzania
czasu wolnego

Możliwość dzielenia
się kompetencjami
i umiejętnościami

Wsparcie tożsamości
narodowej

Wzrost świadomości
niemieckiego dzie-
dzictwa regionu

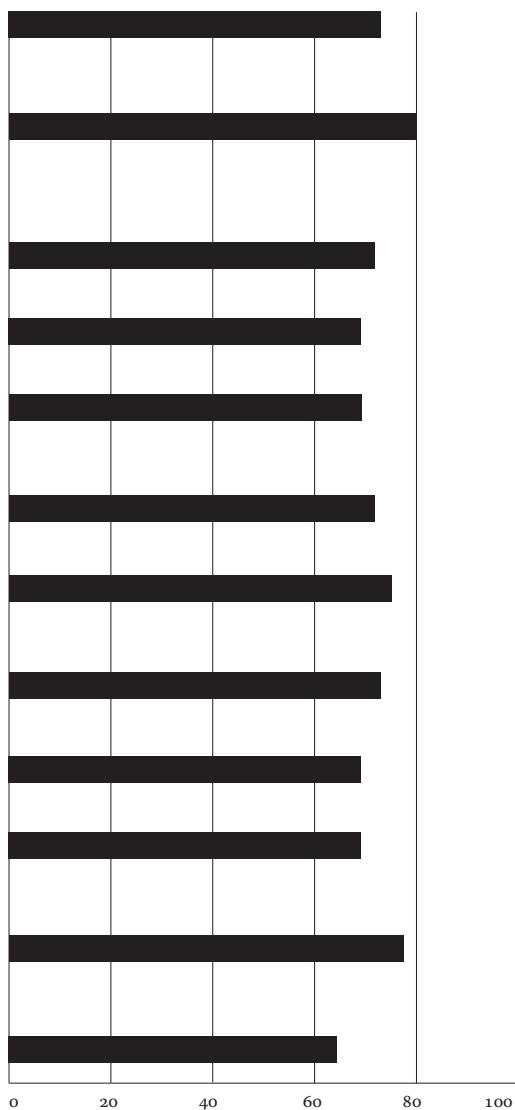
Poprawa znajomości
języka niemieckiego

Rozwój umiejętności
współpracy w grupie

Możliwość rozwinię-
cia własnych zainte-
resowań i pasji

Przydaje się
w kontaktach
międzyludzkich

Przydaje się w życiu
zawodowym

Potwierdzałoby to wcześniejsze ustalenia badaczy mniejszości niemieckiej, według których główne motywy aktywności organizacyjnej członków mniejszości niemieckiej są tożsamościowe, związane z utożsamianiem się z narodem i kulturą niemiecką, pozostawiając motywy ekonomiczne w tle⁵³. Dopiero na tej podstawie wyróżnić można współwystępujące motywy zaangażowania instytucjonalnego, wśród których dominuje motyw integracyjny (wspólnotowy), potrzeba zagospodarowania wolnego czasu, zainteresowanie językiem i kulturą niemiecką niezwiązane z niemiecką autoidentyfikacją, oraz posiadanie kompetencji społeczno-kulturowych i umiejętności przydatnych w pracy w organizacji mniejszościowej.

Wyniki badań prezentowanych w niniejszej książce, jak i powyższe ustalenia badaczy, wskazują ponadto, iż wbrew powszechnym opiniom instytucjonalna aktywność członków mniejszości niemieckiej nie jest wyłącznie przejawem koniunkturalizmu i chęci emigracji do Niemiec, lecz wynikiem długotrwałego procesu tożsamościowego, mającego swe źródła w socjalizacji pierwotnej, w domu rodzinnym i – w zróżnicowanym stopniu – w kręgu kultury i języka niemieckiego.

W dostępnej literaturze socjologicznej można spotkać się z opinią, zresztą słuszną, o ekonomicznych motywach członkostwa w instytucjach mniejszości niemieckiej, jednakże analizując motywy zaangażowania instytucjonalnego członków mniejszości niemieckiej nie można pominąć kontekstu politycznego i społeczno-ekonomicznego końca lat 80. i lat 90. XX w. Mianowicie społecznych i gospodarczych kosztów transformacji ustrojowej w Polsce oraz mitu dobrobytu gospodarczego w Republice Federalnej Niemiec, który spowodował masową migrację wielu osób do Niemiec i innych krajów Europy Zachodniej⁵⁴.

Zatem możliwość instytucjonalnego pielęgnowania kultury niemieckiej, zwłaszcza języka, stanowi dla nich istotny czynnik wsparcia niemieckiej autoidentyfikacji. Zaangażowanie instytucjonalne

53 B. Domała, *Mniejszość niemiecka na Warmii i Mazurach. Organizacja...*, op. cit.; M. Lemańczyk, *Mniejszość niemiecka...*, op. cit.

54 D. Berlińska, *Spółeczne uwarunkowania...*, op. cit.; Z. Kurcz, *Mniejszości narodowe w Polsce...*, op. cit., s. 44-45; M. Szmeja, *Dlaczego Ślązacy...*, op. cit.; Idem, *Polacy, Niemcy...*, op. cit.

członków mniejszości niemieckiej w województwie opolskim ma też wymiar symboliczny, podkreśla ciągłość grupową na obszarze pogranicza oraz stanowi jeden z widocznych elementów wzbogacających krajobraz kulturowy obszaru. Ponadto, co warto jest podkreślenia, wśród członków mniejszości niemieckiej w województwie opolskim obserwowane są silne motywy społecznikowskie, ukształtowane na bazie motywu tożsamościowego, przejawiające się w działaniu na rzecz integracji społeczności lokalnej oraz z myślą o realizacji wspólnych celów i interesów. Postawy na omawianym obszarze są zbieżne z postawami członków mniejszości niemieckiej w innych regionach Polski⁵⁵.

AUTOSTEREOTYP GRUPOWY: POMIĘDZY TRADYCIĄ A NOWOCZESNOŚCIĄ

Wizerunek mniejszości niemieckiej w oczach jej członków odzwierciedla aktualne opinie i postawy względem własnej grupy. Zazwyczaj wizerunek grupy własnej (autostereotyp) jest pozytywny, ale w niektórych przypadkach może być on także negatywny lub obojętny. W prezentowanych badaniach uwzględniono wielowymiarowość i złożoność zjawisk i procesów wpływających na wizerunek grupowy mniejszości niemieckiej, zarówno jako grupy społecznej, jak i instytucji, jak np. znaczenie mniejszości niemieckiej na różnych szczeblach samorządu terytorialnego, funkcjonowanie organizacji mniejszości niemieckiej w poszczególnych wymiarach życia, czy pozycję organizacji mniejszości niemieckiej na tle innych organizacji pozarządowych.

Ogólna ocena znaczenia mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej w opinii respondentów jest pozytywna, średnio na poziomie 70 punktów w skali 100 punktów. Powyżej średniej respondenci ocenili ogólne znaczenie mniejszości niemieckiej w miejscowościach/wsiach województwa opolskiego (średnia 74 punkty) i na poziomie województwa (średnia 72 punkty). Procentowy rozkład

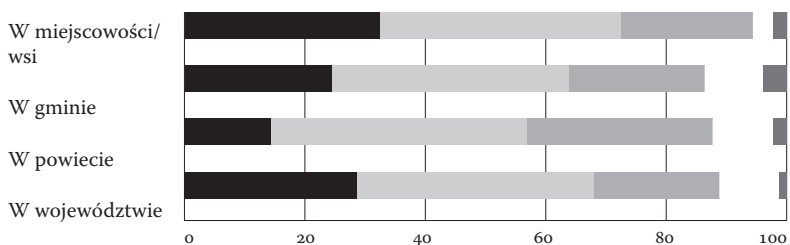
55 B. Domagała, *Mniejszość niemiecka na Warmii i Mazurach. Organizacja...*, op. cit., s. 49.; M. Lemańczyk, *Mniejszość niemiecka...*, op. cit.

wartości przy ocenie znaczenia na poziomie miejscowości/wsi wykazał 72% ocen pozytywnych, w tym 32% bardzo dobrych i 40% dobrych, a 21% średnich. Zbliżone wyniki odnotowano przy ocenie znaczenia na poziomie województwa, tj. 70% ocen pozytywnych, w tym 28% bardzo dobrych i 42% dobrych, a 20% średnio.

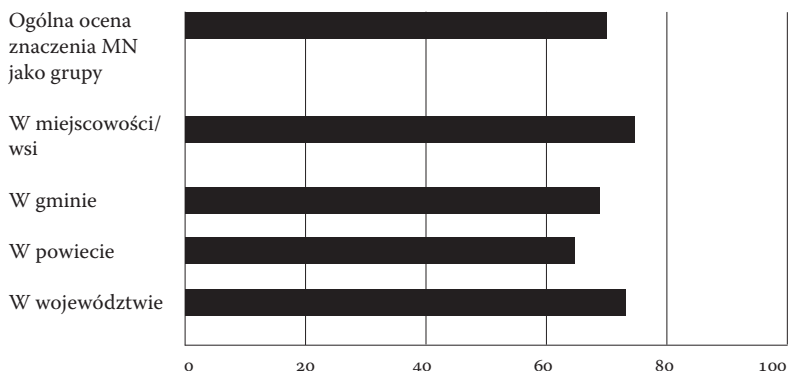
Poniżej średniej oceniono znaczenie mniejszości niemieckiej w gminie (średnia 68 punktów) i w powiecie (średnia 64 punkty). Jednocześnie w ocenie na poziomie powiatu największy odsetek badanych (31%) ocenił średnio znaczenie mniejszości niemieckiej i negatywnie na poziomie 12% (w tym 10% źle i 2% bardzo źle) (Wykres 13).

WYKRES 13.

Ocena znaczenia mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej:
Jak ogólnie ocenia Pan(i) aktualne znaczenie mniejszości niemieckiej
(jako grupy społecznej, a nie organizacji pozarządowej)?

■ Bardzo dobrze ■ Dobrze ■ Średnio □ Źle ■ Bardzo źle

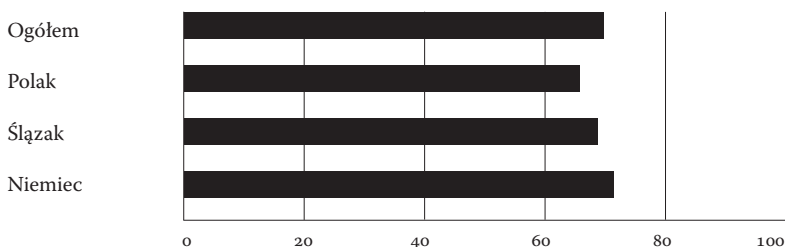
Ocena znaczenia mniejszości niemieckiej, której średnia ogółem jest na poziomie 70 punktów (pozytywna), w ocenie kobiet ukształtowała się powyżej średniej, na poziomie 72 punktów; zaś przez mężczyzn została oceniona poniżej średniej, na poziomie 68 punktów. Lepiej ocenili znaczenie mniejszości niemieckiej mieszkańcy wsi (średnia 72 punkty) niż mieszkańcy miast, gdzie średnia jest na poziomie 62 punktów, zbliżając się do poziomu przeciętnego.

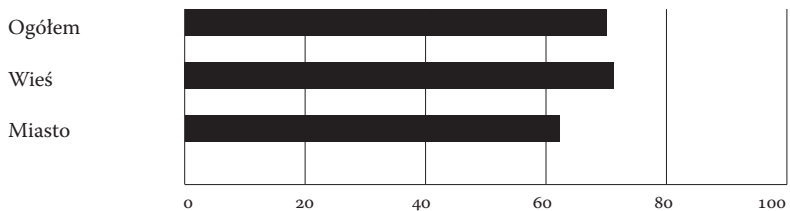
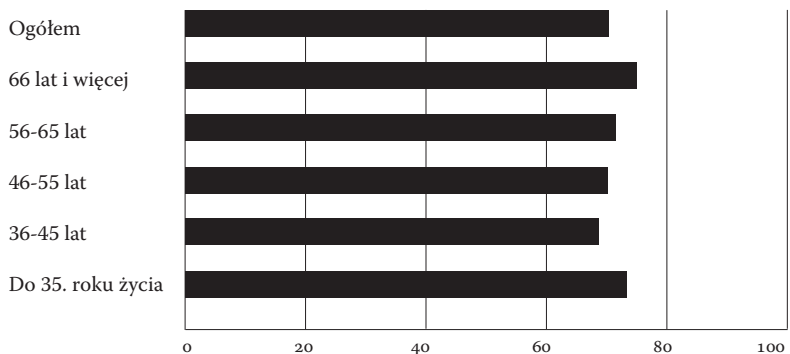
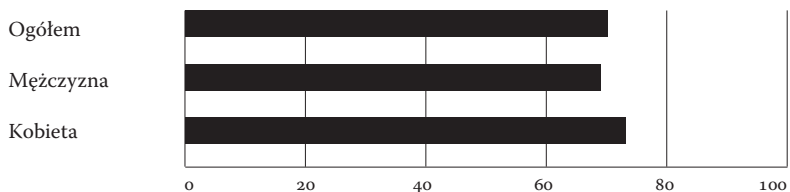
Pod względem rozkładu wieku, powyżej średniej ocenili znaczenie mniejszości niemieckiej respondenci z pokolenia najstarszego i najmłodszego, tzn. średnia na poziomie 75 punktów w przedziale powyżej 65 roku życia, 74 punkty w przedziale do 35 roku życia i 71 punktów w przedziale 56-65 lat. Poniżej średniej znaczenie mniejszości niemieckiej postrzegali badani z przedziałów wiekowych 46-55 lat – średnia 69 punktów oraz 36-45 lat – średnia 68 punktów.

Pod względem rozkładu deklaracji narodowej lub regionalnej powyżej średniej znaczenie mniejszości niemieckiej ocenione zostało przez respondentów czujących się Niemcem/Niemką – na poziomie 72 punktów, zaś poniżej średniej przez osoby czujące się Ślązakiem/Ślązaczką – 68 punktów i osoby czujące się Polakiem/Polką – 66 punktów (Wykres 14, Tabela 9). W kontekście instytucjonalnym średnia ogólna ocena funkcjonowania mniejszości niemieckiej wynosi 70 punktów, jest na tym samym poziomie, jak średnia ocena mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej.

WYKRES 14.

Ogólna ocena znaczenia mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej a zmienne społeczno-demograficzne

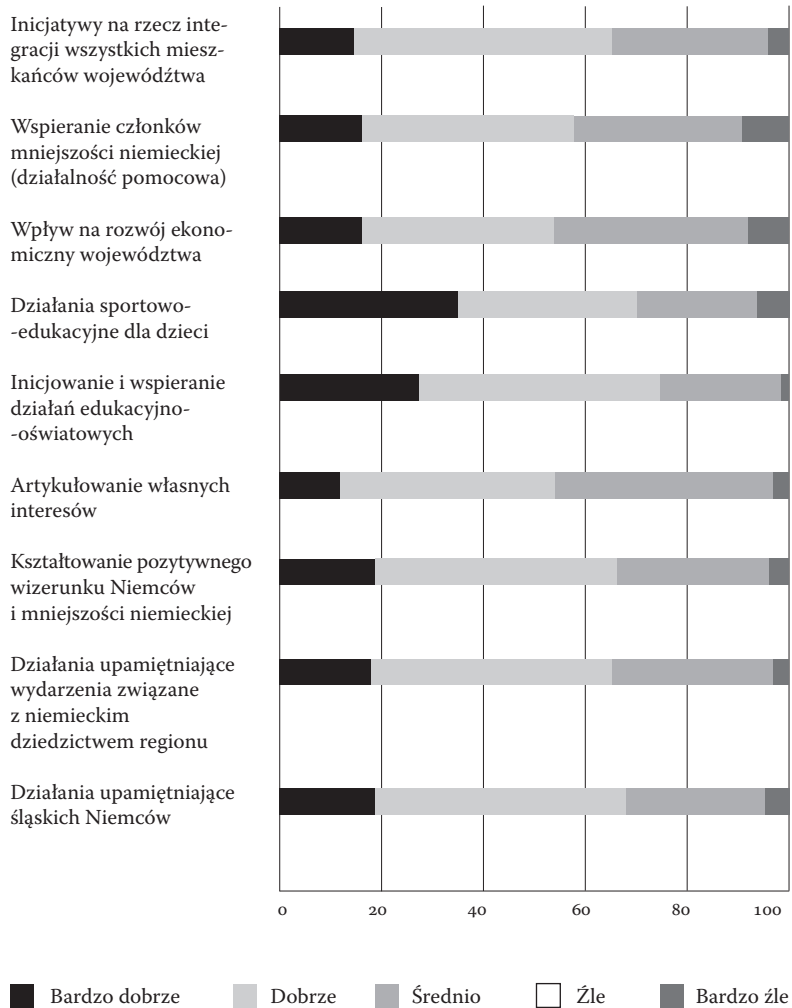

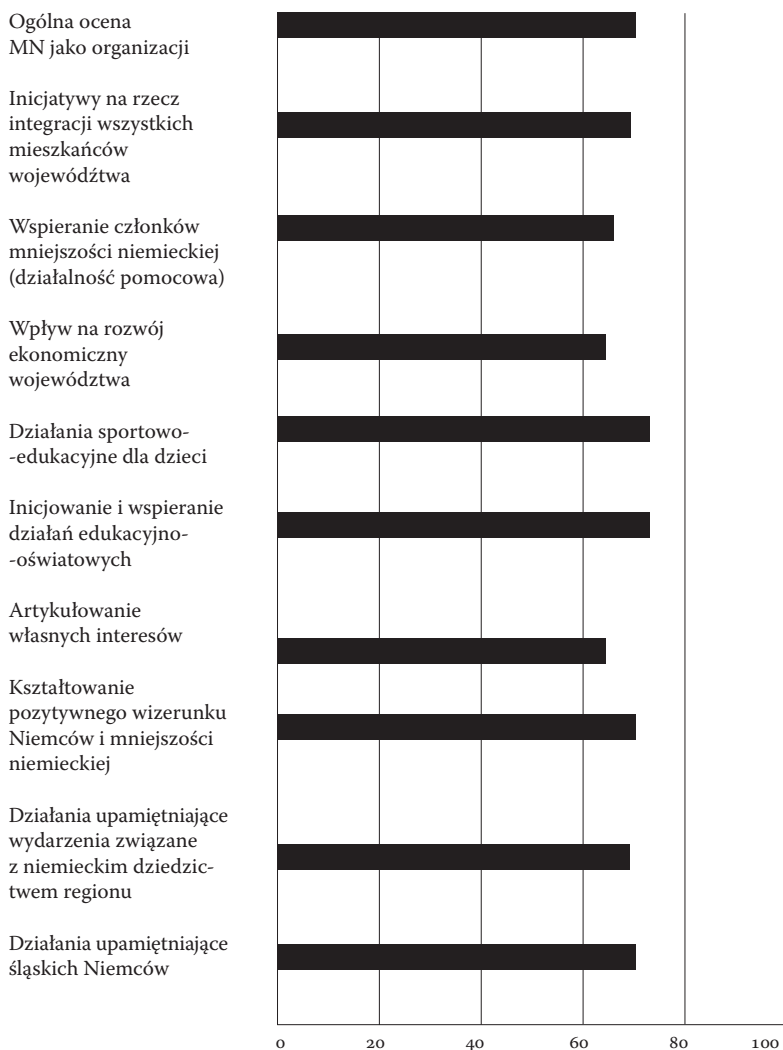
Powyżej średniej oceniono działania sportowo-edukacyjne dla dzieci oraz inicjowanie i wspieranie działań edukacyjno-oświatowych przez organizacje mniejszości niemieckiej w województwie opolskim, tj. w obydwu przypadkach średnia wyniosła 74 punkty. Także pozytywnie ocenili respondenci kształtowanie pozytywnego wizerunku Niemców i mniejszości niemieckiej oraz działania upamiętniające śląskich Niemców – na poziomie średniej ogólnej, tj. 70 punktów. Poniżej średniej, na poziomie 69 punktów, ocenili badani działania organizacji mniejszości niemieckiej na rzecz integracji wszystkich mieszkańców województwa opolskiego oraz działania upamiętniające wydarzenia związane z niemieckim dziedzictwem regionu.

WYKRES 15.

Ocena funkcjonowania mniejszości niemieckiej jako organizacji:

Jak ocenia Pan(i) poniższe aspekty funkcjonowania mniejszości niemieckiej w województwie opolskim jako organizacji?

Najniżej ocenili respondenci artykułowanie własnych interesów przez mniejszość niemiecką (średnia 65 punktów), wpływ na rozwój ekonomiczny województwa (średnia 66 punktów) oraz wspieranie własnych członków przez organizacje mniejszości niemieckiej (średnia 67 punktów). W przypadku opinii dotyczącej artykułowania

własnych interesów przez mniejszość niemiecką oraz wpływu na rozwój ekonomiczny województwa także odnotowano największy odsetek średnich ocen, tj. odpowiednio 43% i 35%.

Spśród wskazanych w kwestionariuszu odpowiedzi największy odsetek pozytywnych ocen uzyskało inicjowanie i wspieranie działań edukacyjno-oświatowych – łącznie 76%, w tym 51% ocen dobrych i 25% bardzo dobrych. Również wysoki procent pozytywnych ocen (69% dla każdego z wariantów odpowiedzi) uzyskały działania sportowo-edukacyjne dla dzieci (36% ocen bardzo dobrych i 33% dobrych) oraz działania upamiętniające śląskich Niemców (50% ocen dobrych i 19% bardzo dobrych) (Wykres 15, Tabela 10.1. i 10.2).

Ogólna ocena funkcjonowania mniejszości niemieckiej nie wykazuje znaczących różnicowań średnich w przypadku uwzględnienia zmiennych społeczno-demograficznych.

Wyniki wskazują, iż dla kategorii kobiet średnia wyniosła 71 punktów, zaś w kategorii mężczyzn 68 punktów.

Powyżej ogólnej średniej, wynoszącej 70 punktów, ogólna ocena wystąpiła w kategoriach wiekowych do 35 roku życia (średnia 75 punktów) i w przedziale 36-45 lat (średnia 73 punkty). Natomiast na poziomie ogólnej średniej oceny zostały przyznane w przedziałach wiekowych 56-65 lat i powyżej 65 roku życia. Oceny poniżej średniej, na poziomie 68 punktów, wystąpiły w przedziale wiekowym 46-55 lat.

Średnia punktów dla deklarowanej identyfikacji narodowej lub regionalnej nieznacznie jest wyższa w przypadku niemieckiej deklaracji narodowościowej, tj. 71 punktów, w porównaniu do deklaracji narodowościowej polskiej – 70 punktów i deklaracji śląskiej – 68 punktów (Wykres 16).

O ile respondenci ocenili pozytywnie znaczenie mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej oraz jako organizacji i średnia ocen w obydwu przypadkach wyniosła 70 punktów, o tyle ocena mniejszości niemieckiej na tle innych organizacji pozarządowych w województwie opolskim (organizacje Odnowy Wsi, Lokalne grupy działania) wypadła przeciętnie – średnia wyniosła 59 punktów.

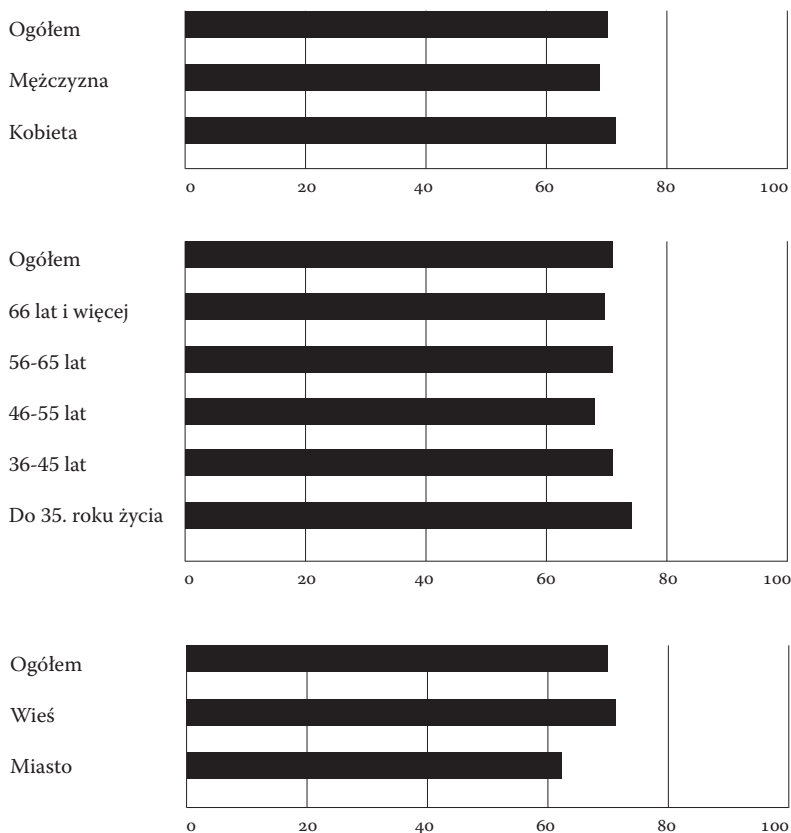
Procentowy rozkład odpowiedzi wskazuje, iż 40% badanych przestrzega pozycję mniejszości niemieckiej na tle innych organizacji

pozarządowych w regionie jako równorzędną, 37% jako wysoką, a 8% jako bardzo wysoką. Słabo pozycja ta została oceniona łącznie przez 15% badanych, w tym przez 2% bardzo słabo (Wykres 17).

Ocena pozycji mniejszości niemieckiej na tle innych organizacji pozarządowych w województwie opolskim z uwzględnieniem zmiennych społeczno-demograficznych nie wykazuje dużych różnicowań względem średniej ogólnej. Średnia ocen wśród kobiet wyniosła 60 punktów, natomiast wśród mężczyzn 59.

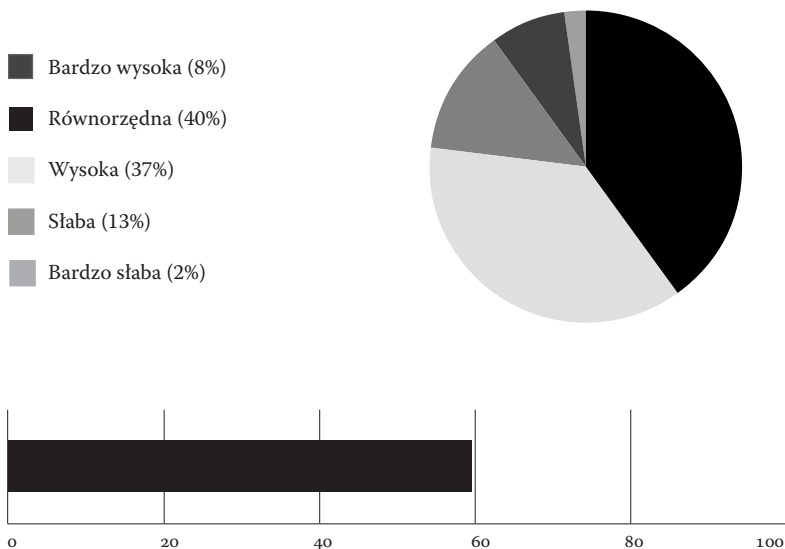
WYKRES 16.

Ogólna ocena funkcjonowania mniejszości niemieckiej jako organizacji a zmienne społeczno-demograficzne

WYKRES 17.

Ocena pozycji mniejszości niemieckiej na tle innych organizacji pozarządowych:
Jaka Pana(i) znadziem jest pozycja mniejszości niemieckiej w województwie
opolskim na tle innych organizacji pozarządowych w regionie opolskim
(np. organizacje odnowy wsi, lokalne grupy działania)?

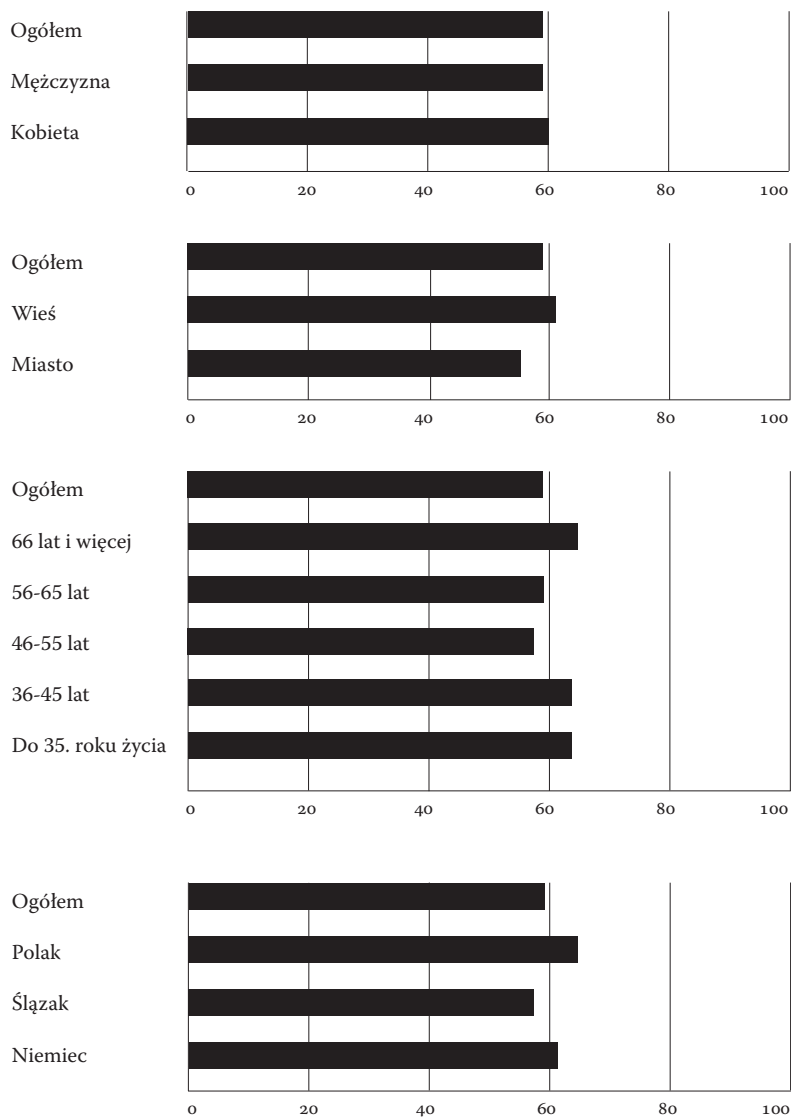

Pod względem wieku najwyższą średnią ocen pozycja mniejszości niemieckiej uzyskała wśród osób reprezentujących najstarsze pokolenie, tj. średnią 64 punktów u osób powyżej 65 roku życia oraz 63 punkty wśród osób w przedziałach 36-45 lat i 63 punkty wśród badanych do 35 roku życia. Najniższą średnią ocen, 57 punktów, odnotowano u osób w przedziale 46-55 lat.

Średnia ocena pozycji mniejszości niemieckiej pod względem deklarowanej identyfikacji narodowościowej i/lub regionalnej ukształtowała się powyżej średniej ogółem w przypadku polskiej identyfikacji narodowościowej (65 punktów) i identyfikacji niemieckiej (61 punktów), zaś poniżej średniej ogółem w przypadku identyfikacji śląskiej, tj. 57 punktów (ocena przeciętna) (Wykres 18, Tabela 11).

WYKRES 18.

Ocena pozycji mniejszości niemieckiej na tle innych organizacji pozarządowych
a zmienne społeczno-demograficzne

Istotną rolę w kształtowaniu wizerunku organizacji mniejszości niemieckiej wewnątrz grupy i na zewnątrz niej odgrywają relacje z otoczeniem społecznym. Ogólna średnia ocen relacji mniejszości niemieckiej z otoczeniem jest pozytywna, na poziomie 64 punktów, przy czym najwyższą średnią odnotowano w przypadku relacji z kościołami i związkami wyznaniowymi – na poziomie 69 punktów, oraz z instytucjami władzy w województwie opolskim – na poziomie 66 punktów. Poniżej ogólnej średniej oceny relacji wskazano kontakty z innymi organizacjami pozarządowymi – 61 punktów oraz kontakty z otoczeniem gospodarczym – 59 punktów.

Najwyższy procentowy udział pozytywnych ocen relacji mniejszości niemieckiej z otoczeniem odnotowano w przypadku relacji z kościołami, związkami wyznaniowymi – łącznie 65%, w tym 42% ocen dobrych i 23% bardzo dobrych, a także w przypadku relacji z instytucjami władzy – łącznie 64% ocen pozytywnych, w tym 52% dobrych i 12% bardzo dobrych. Najwyższy procentowy udział średnich ocen relacji występuje w przypadku kontaktów z otoczeniem gospodarczym i innymi organizacjami pozarządowymi – po 36% w każdej z kategorii. Jednocześnie 17% badanych źle oceniło relacje mniejszości niemieckiej z otoczeniem gospodarczym, 13% relacje z innymi organizacjami pozarządowymi, 10% z kościołami, związkami wyznaniowymi i 9% z instytucjami władzy w województwie opolskim (Wykres 19, Tabela 12).

Średnia ocen kobiet dotyczących ogólnej opinii o relacjach mniejszości niemieckiej z otoczeniem jest pozytywna i wynosi 66 punktów, podczas gdy średnia ocen mężczyzn w tym zakresie wynosi 61 punktów. Na takim samym poziomie, 65 punktów, relacje ocenili mieszkańcy wsi i miast.

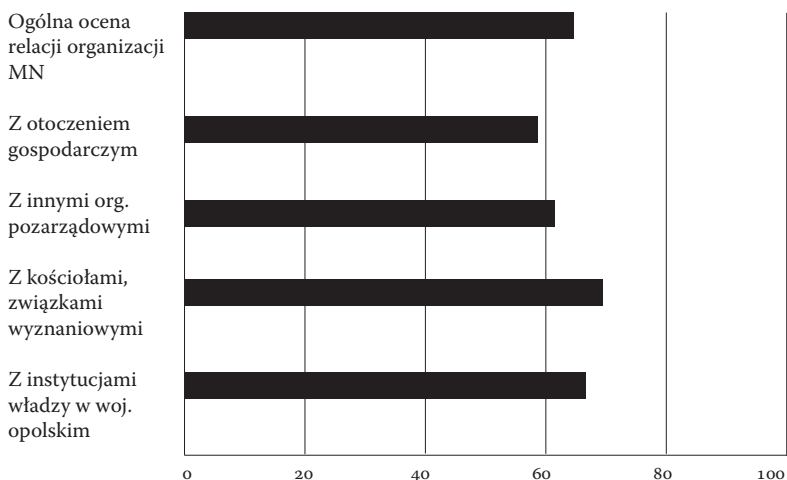
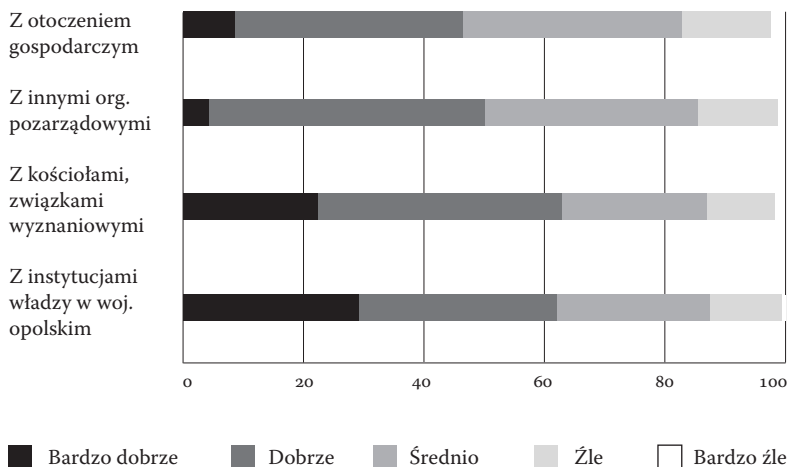
Wśród kategorii wiekowych, najwyższą średnią ocen, 69 punktów, odnotowano wśród respondentów do 35 roku życia. W pozostałych przedziałach wiekowych badani ocenili relacje na poziomie 66 punktów – osoby powyżej 65 roku życia, 65 punktów – 36-45 lat i 56-65 lat, oraz 64 punkty – osoby w przedziale wiekowym 46-55 lat.

Pod względem deklaracji narodowościowej i/lub regionalnej średnia ocen osób deklarujących polską identyfikację narodowościową, dotyczących relacji mniejszości niemieckiej z otoczeniem, wynosi

67 punktów, osób czujących się Ślązakiem/Ślązaczka – 64 punkty, oraz osób czujących się Niemcem/Niemką – 63 punkty (Wykres 20).

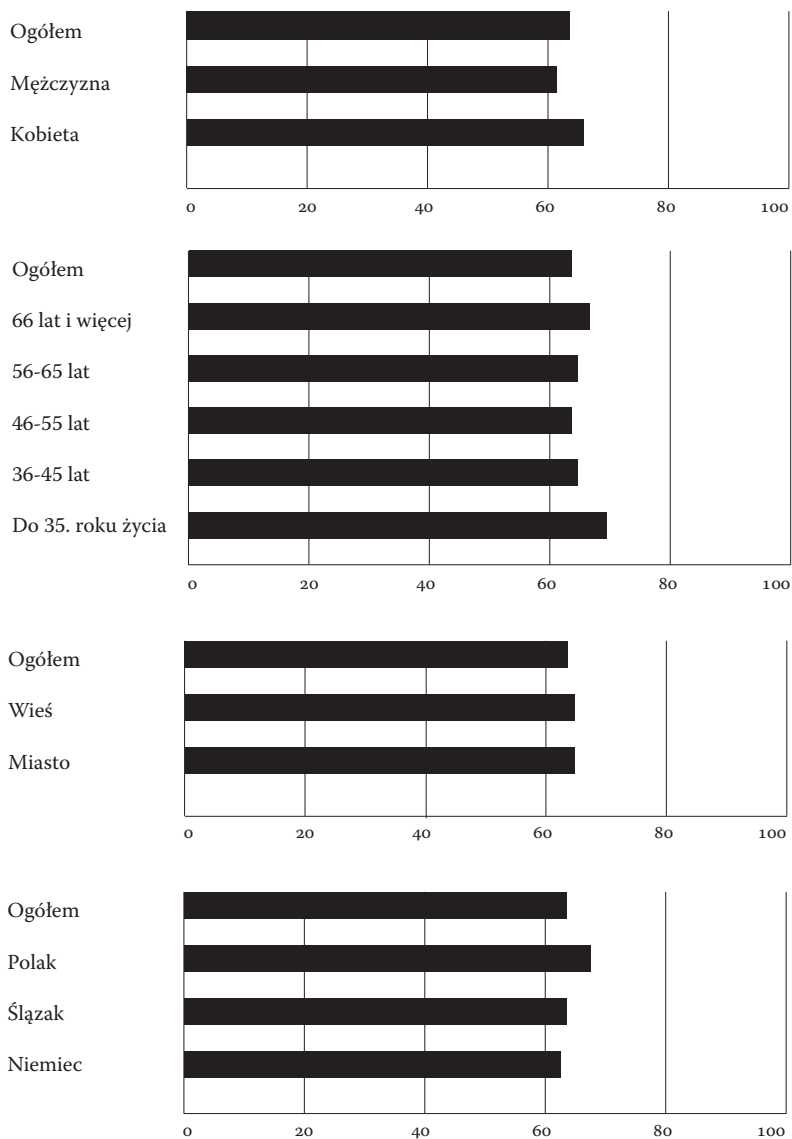
WYKRES 19.

Ocena relacji organizacji mniejszości niemieckiej w województwie opolskim:
Jak ocenia Pan(i) relacje organizacji mniejszości niemieckiej w województwie opolskim z:

WYKRES 20.

Ogólna ocena relacji organizacji mniejszości niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne

Jednym z istotnych czynników kształtujących poczucie tożsamości narodowej jest subiektywna opinia wśród badanych dotycząca postrzegania ich grupy przez osoby spoza grupy, tzw. tożsamość odzwierciedlona. Opinie takie kształtują się na zasadzie lustrzanego odbicia wyobrażeń o tym, co inne osoby myślą o jednostce lub grupie. Owe wyobrażenia niekoniecznie muszą odpowiadać rzeczywistości, natomiast mają wpływ na autoidentyfikację jednostkowe i grupowe.

W przypadku badanych średnia ocena ogólnego postrzegania organizacji mniejszości niemieckiej w województwie opolskim przez społeczeństwo w regionie jest przeciętna i wynosi 59 punktów. Zdaniem 40% respondentów organizacje mniejszości niemieckiej są postrzegane pozytywnie przez otoczenie, natomiast taki sam procent badanych sądzi, że obojętnie. Z kolei 14% badanych jest zdania, że organizacje mniejszości niemieckiej są postrzegane negatywnie przez osoby spoza grupy oraz 1% bardzo negatywnie, a 5% twierdzi, że wizerunek na zewnątrz grupy jest bardzo pozytywny (Wykres 21, Tabela 13).

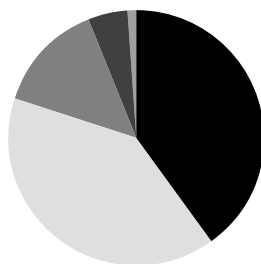
Ocena postrzegania organizacji mniejszości niemieckiej w województwie opolskim przez społeczeństwo w regionie

WYKRES 21.

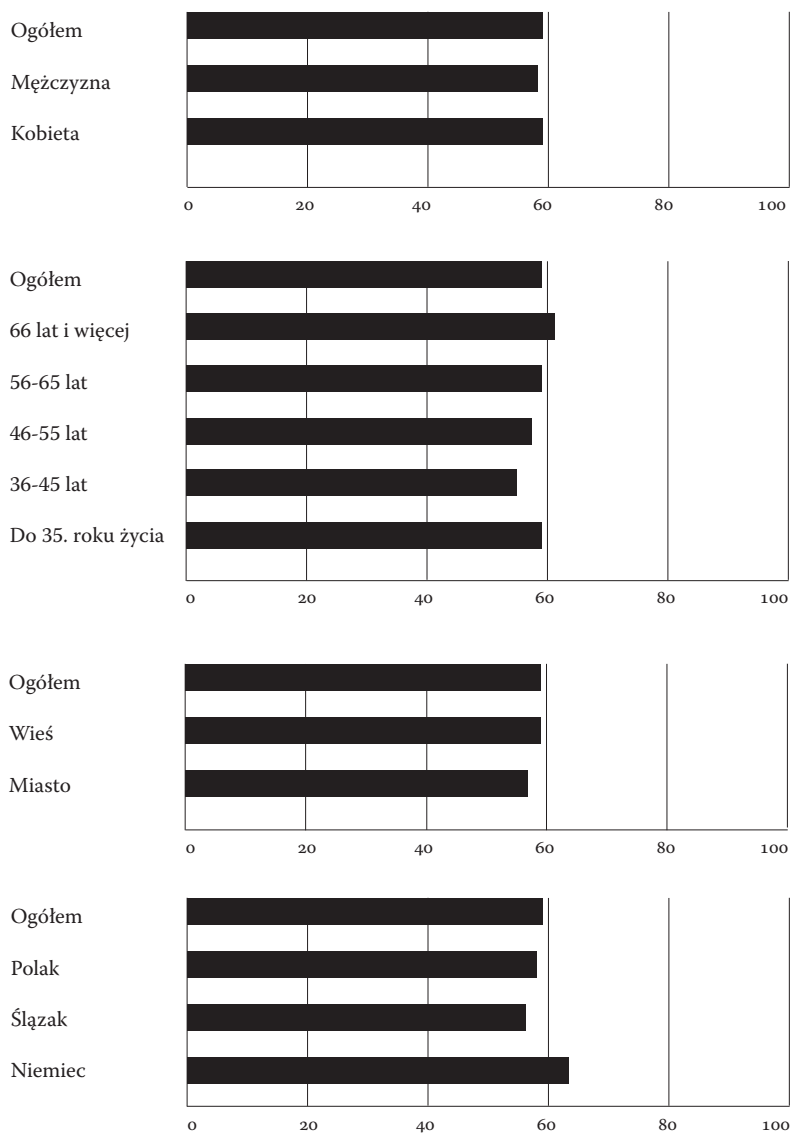
Ocena pozycji mniejszości niemieckiej na tle innych organizacji pozarządowych:

- Bardzo pozytywnie (5%)
- Pozytywnie (40%)
- Obojętnie (40%)
- Negatywnie (14%)
- Bardzo negatywnie (1%)

WYKRES 22.

Ogólna ocena relacji organizacji mniejszości niemieckiej
a zmienne społeczno-demograficzne

Wśród kobiet średnia ocena ogólnego postrzegania organizacji mniejszości niemieckiej w województwie opolskim przez społeczeństwo w regionie kształtuje się na poziomie przeciętnym, na równi z ogólną oceną, tj. 59 punktów, zaś średnia ocen mężczyzn wynosi 58 punktów.

Pozytywnie ocenili respondenci postrzeganie mniejszości niemieckiej w przedziale wiekowym powyżej 65 roku życia – średnia ocena wynosi 61 punktów. W pozostałych przedziałach wiekowych ocena jest na poziomie ogólnej średniej, tj. średnia 59 punktów w przedziale do 35 roku życia oraz 56-65 lat, lub poniżej ogólnej średniej – 57 punktów w przedziale 46-55 lat oraz 55 punktów w przedziale 36-45 lat. Nieznacznie wyższa średnia ocen postrzegania mniejszości niemieckiej występuje wśród mieszkańców wsi – 59 punktów, w porównaniu do mieszkańców miast – 56 punktów.

Biorąc pod uwagę deklaracje identyfikacji narodowej lub regionalnej, jedynie w przypadku respondentów czujących się Niemcem/ Niemką odnotowano pozytywną ocenę – na poziomie 63 punktów. W przypadku identyfikacji narodowościowej polskiej i śląskiej oceny są przeciętne – odpowiednio 58 i 55 punktów (Wykres 22).

W opinii zdecydowanej większości respondentów (82%) organizacje mniejszości niemieckiej posiadają możliwości realnego wpływu na dokonywanie zmian w województwie opolskim. W tej kwestii 18% badanych jest przeciwnego zdania (Tabela 14).

Szczegółowa analiza odpowiedzi wskazuje, iż członkowie mniejszości niemieckiej oceniają możliwości wpływu ich organizacji na zmiany w różnych dziedzinach życia w województwie opolskim na poziomie przeciętnym lub negatywnie.

Przeciętnie oceniono możliwość wpływu organizacji mniejszości niemieckiej na zmiany w dziedzinie kultury (organizacji festiwali, festynów, koncertów, przedstawień teatralnych itp.) – średnia na poziomie 55 punktów, oraz możliwość wpływu na zmiany w szkolnictwie (w przedszkolach i szkołach) – średnia na poziomie 40 punktów. Negatywnie ocenili badani możliwość wpływu na zmiany w dziedzinie polityki regionalnej oraz edukacji – średnia 25 punktów w obydwu odpowiedziach, na działalność upamiętniającą oraz gospodarkę w regionie – średnia 12 punktów w obydwu

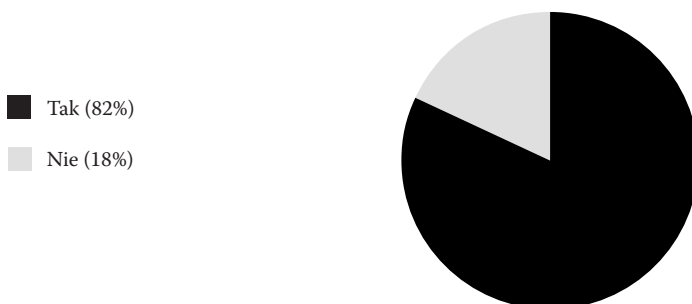
odpowiedziach, na media – średnia 11 punktów. Najniżej, średnio na poziomie 9 punktów, oceniono możliwość wpływu na inwestycje infrastrukturalne (Wykres 23).

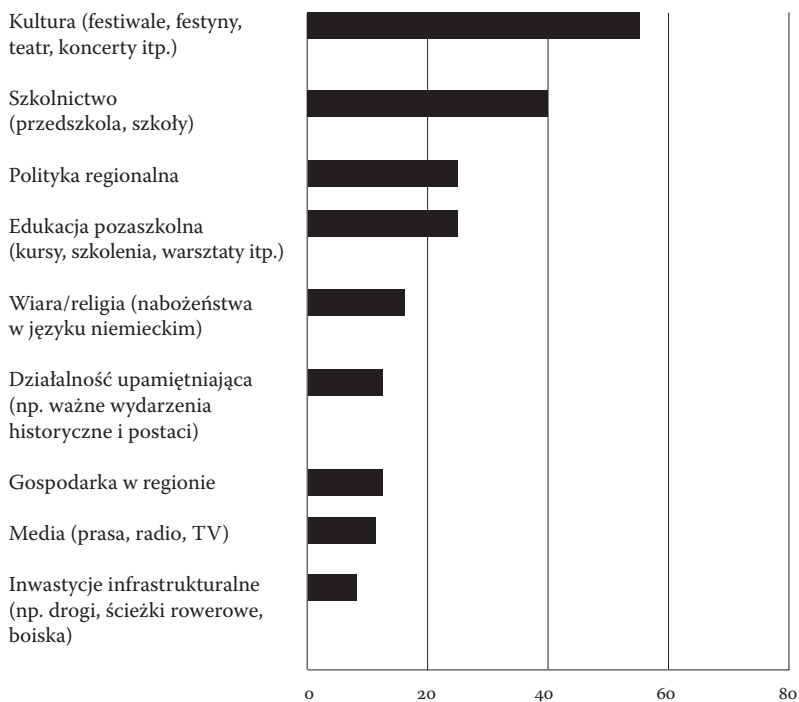
Wśród 82% respondentów, którzy stwierdzili, iż organizacje mniejszości niemieckiej mają możliwość realnego wpływu na zmiany w województwie opolskim, 84% stanowią kobiety, a 80% mężczyźni. Najwyższy odsetek odpowiedzi twierdzących – 89%, odnotowano w średnim pokoleniu mniejszości niemieckiej, tj. w przedziale wiekowym 56-65 lat oraz w przedziałach 36-45 lat – 87% i 46-55 lat – 85%. Wśród osób powyżej 65 roku życia 74% jest przekonanych o możliwości realnego wpływu przez mniejszość niemiecką na zmiany w województwie, natomiast wśród osób do 35 roku życia – 71%. Jednocześnie spośród badanych, którzy odpowiedzieli twierdząco na to pytanie, 84% to mieszkańcy wsi, a 71% mieszkańcy miast.

Pod względem deklaracji narodowościowej lub regionalnej największy odsetek badanych stwierdzających, iż organizacje mniejszości niemieckiej mają realny wpływ na zmiany w regionie, odnotowano wśród osób czujących się Niemcem/Niemką – 86% i osób czujących się Polakiem/Polką – 83%. Wśród osób czujących się Ślązakiem/Ślązaczka odsetek twierdzących odpowiedzi wynosi 78% (Wykres 24).

WYKRES 23.

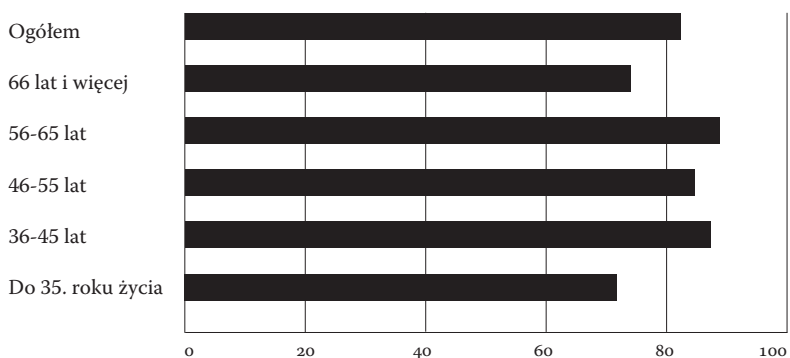
Ocena możliwości realnego wpływu organizacji mniejszości niemieckiej:
Czy Pana(i) zdaniem organizacje mniejszości niemieckiej posiadają
możliwość realnego wpływu na dokonywanie zmian w województwie opolskim?

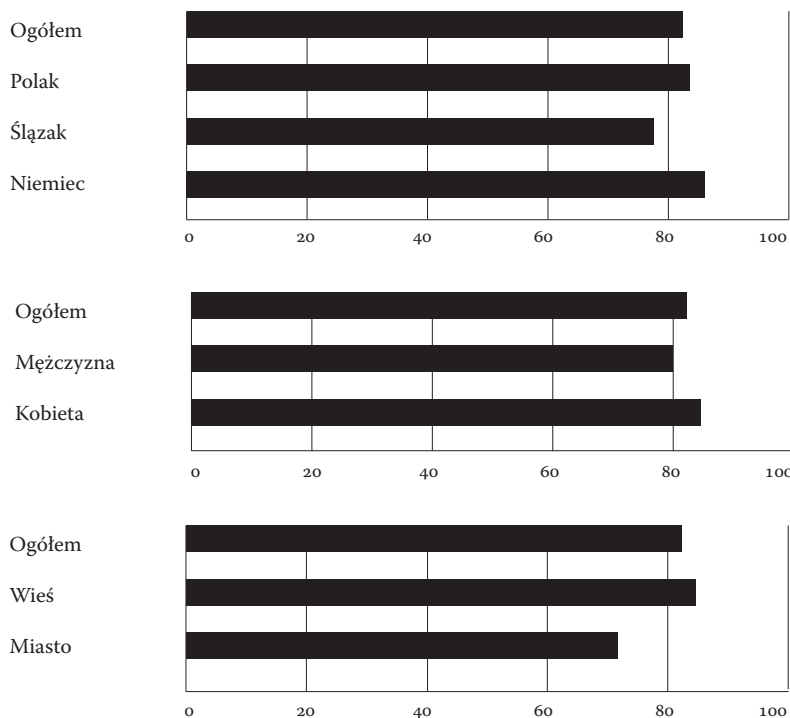

WYKRES 24.

Ocena możliwości realnego wpływu organizacji mniejszości niemieckiej
a zmienne społeczno-demograficzne

Wyniki prezentowanych badań w zakresie oceny możliwości wpływu mniejszości niemieckiej na zmiany w dziedzinie polityki regionalnej skłaniają do spostrzeżenia, iż wśród badanych występuje niedostateczna świadomość podmiotowości sprawczej grupy własnej i faktu, że wielu liderów tej grupy zajmuje istotne pozycje na wszystkich szczeblach władzy samorządowej.

Tu z kolei nie obserwuje się przełożenia wyników osiągniętych w wyborach samorządowych w województwie opolskim, gdzie wzrost liczby głosów oddanych na przedstawicieli mniejszości niemieckiej wynika z faktu, że tam, gdzie władzę sprawowali przedstawiciele mniejszości, zaszły istotne zmiany, pozytywnie oceniane przez wyborców. Przejawem tych zmian są m.in.: zakładanie wodociągów na wsi, budowa oczyszczalni ścieków, poprawa nawierzchni dróg, modernizacja sieci energetycznej. Co ciekawe, sygnalizowane

tu osiągnięcia dokonały się w wielu przypadkach przy współudziale mniejszości niemieckiej i wsparciu fundacji, miast partnerskich i instytucji z Niemiec, z kolei zaś kandydaci mniejszości nie podkreślali (w dostatecznym stopniu?) swej niemieckości, kładąc w kampanii wyborczej nacisk na zaspokojenie potrzeb regionu i zbiorowości lokalnych.

Widać funkcjonującą w powyższym wymiarze sprzeczność – niski poziom partycypacji obywatelskiej społeczności lokalnej z jednej strony, oraz dominację liderów TSKN w wymiarze aktywności politycznej z drugiej strony. Mimo iż TSKN na Śląsku Opolskim formalnie działa jako stowarzyszenie, to można je określić jako sprawnie działającą organizację, spełniającą kryteria przypisane partiom politycznym, czyli protopartię.

Do takiego stwierdzenia skłania autorów kilka przesłanek. Po pierwsze, TSKN charakteryzuje „taki sposób zorganizowania reprezentacji politycznej (zwłaszcza na poziomie regionalnym), wykorzystujący ruch społeczny, zwłaszcza ruch wewnętrznie zorganizowany, który nie zdołał jeszcze (bądź nie chciał) przekształcić się w partię polityczną”⁵⁶. Wprawdzie w 2018 r. członkowie mniejszości niemieckiej zarejestrowali ugrupowanie polityczne o nazwie „Regionalna. Mniejszość z Większością”, lecz nastąpiło to w związku z rozważanymi przez rząd Prawa i Sprawiedliwości zmianami przepisów wyborczych, które miały umożliwiać ubieganie się o głosy tylko kandydatom z list partyjnych. Podobnie jako protopartię należałoby analizować komitety wyborcze, z których list w minionym ćwierćwieczu kandydowali przedstawiciele ze środowiska mniejszości niemieckiej, tj. zarejestrowany w 1991 r. Komitet Wyborczy Wyborców Mniejszość Niemiecka (KWW MN), lub jak w województwie śląskim w wyborach do Sejmu 2001 r. Komitet Wyborczy Wyborców Niemiecka Mniejszość Górnego Śląska⁵⁷. Na polskiej scenie samorządowej, oprócz TSKN na Śląsku Opolskim, za

56 J. Wódz, *Pomiędzy ruchem społecznym w skali regionalnej a protopartią i partią regionalną. Kilka refleksji na tle zmian reprezentacji politycznej w regionach Europy*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne Seria Nowa”, 2012, t. 3, s. 38.

57 Ibidem; M. Mazurek, *Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie: między partią polityczną a organizacją etniczno-regionalną*, „Studia Socjologiczne”, 2010, nr 3 (198), s. 77–98.

protopartie uznawane są także Ruch Autonomii Śląska i Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie⁵⁸.

Po drugie, wielu autorów stwierdza, że TSKN na Śląsku Opolskim, pełni funkcje polityczne (będąc protopartią) tylko w okresie agitacji wyborczej. Zdaniem autorów prezentowanej książki funkcje i działania polityczne pełnione są stale, nie tylko w okresie wyborczym, co potwierdza wiele inicjatyw, przedsięwzięć związanych z kształtowaniem polityki w relacjach wertykalnych mniejszość niemiecka-państwo(a) oraz horyzontalnych mniejszość niemiecka-mniejszość niemiecka, czy na arenie organizacji o zasięgu międzynarodowym. Wśród wielu przykładów warto przywołać kwestię kształtowania polityki językowej dotyczącej języka niemieckiego jako języka mniejszości w szkołach, sprawę powiększenia Opola lub znaczące zaangażowanie organizacji mniejszości niemieckiej w Europejską Inicjatywę Obywatelską Minority SafePack.

Po trzecie, szczególnie mniejszość niemiecka w Polsce uległa zjawisku „polityzacji etniczności” (*politicization of ethnicity*)⁵⁹, któremu sprzyjały przemiany polityczne i społeczne po 1989 r. Mniejszość niemiecka posiada bowiem dogodne warunki, aby taki proces rozwijać w ramach własnej grupy, tj. dysponuje trzema współzależnymi komponentami: wyeksponowanym syndromem etnicznym (niemiecka autoidentyfikacja), rozwiniętą strukturą organizacyjną (w tym powiązane instytucje, oraz ukształtowaną tradycję i zwyczaje grupowe) oraz reprezentacją polityczną w Sejmie i na szczeblach samorządowych⁶⁰.

58 Por. M. Mazurek, *Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie...*, op. cit.; J. Wódz, *Pomiędzy ruchem...*, op. cit.

59 J. Rothschild, *Ethnopolitics: a Conceptual Framework*, New York 1981.

60 E. Dawidejt-Jastrzębska, A. Trzcielińska-Polus, *Mniejszość niemiecka w samorządach lokalnych woj. opolskiego*, [w:] *Samorząd lokalny w Polsce. Społeczno-polityczne aspekty funkcjonowania*, (red.) S. Michałowski i A. Pawłowska, Lublin 2004, s. 147; M. Kowalski, *Geografia wyborcza Polski. Przestrzenne zróżnicowanie zachowań wyborczych Polaków w latach 1989-1998*, Warszawa 2000, s. 61; S. Łodziński, *Aktywność społeczno-polityczna mniejszości narodowych. Raport nr 29*, Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, Wydział Analiz Ekonomicznych i Społecznych, listopad 1992; J. Raciborski, *Polskie wybory. Zachowania wyborcze społeczeństwa polskiego w latach 1989-1995*, Warszawa 1997, s. 123-125.

Pytaniem pozostaje, na ile zaangażowanie powyższych komponentów w wyborach parlamentarnych odnosi pożądane skutki i w dłuższej perspektywie czasowej będzie w stanie zapewnić realizację politycznych planów? W tym kontekście jest to istotne zagadnienie, bowiem stałym zjawiskiem charakteryzującym wybory w województwie opolskim jest niska frekwencja, którą przypisuje się wysokiemu poziomowi migracji zarobkowych mieszkańców. Dodatkowo procesy społeczno-demograficzne, toczące się w obrębie mniejszości niemieckiej, czyli ujemny przyrost naturalny, oraz relatywnie słabe zainteresowanie najmłodszego pokolenia sprawami polityki, każą zastanowić się nad przyszłymi strategiami podejmowanymi w wyborach parlamentarnych.

W okresie 1991-2019 obserwuje się występowanie stałego spadkowego trendu poparcia mniejszości niemieckiej w skali całego województwa opolskiego oraz powiatów, w których istotny odsetek mieszkańców deklaruje narodowość niemiecką. Do wyborów z roku 2011 spadek był widoczny, skokowy. W porównaniu z wynikiem wyborczym osiągniętym w 1991 r., tj. 132 059 głosami uzyskanymi w województwie opolskim w wyborach do Sejmu I kadencji, poparcie w wyborach z 2019 r., wyrażone w liczbie oddanych 32 094 głosów, stanowi 24,30% pierwotnego wyniku. Spadek następował nie tylko w wymiarze oddanych głosów, lecz także na poziomie frekwencji. W rezultacie reprezentacja 7 posłów mniejszości niemieckiej w Sejmie I kadencji, w Sejmie II kadencji zmniejszyła się do trzech posłów, w Sejmie III, IV i V – do dwóch, a od 2007 r. jedynym posłem z ramienia mniejszości niemieckiej jest Ryszard Galla.

Na autostereotyp grupowy, a zarazem poczucie indywidualnego i zbiorowego dobrostanu, składa się także ocena realizacji potrzeb i oczekiwań członków ze strony grupy własnej oraz indywidualna ocena jej funkcjonowania. Dostępna literatura fachowa wskazuje, iż istnieje pozytywny związek pomiędzy skuteczną realizacją zadań przez instytucje, np. dostarczaniem wsparcia, sprawną komunikacją, dostosowaniem do potrzeb członków, a zadowoleniem

członków społeczności, poczuciem przynależności i poziomem zaangażowania organizacyjnego⁶¹.

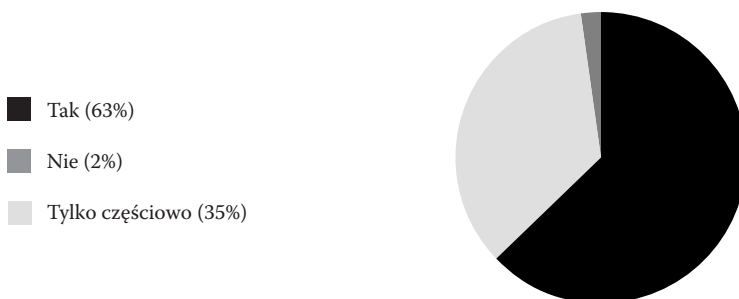
W badaniach mniejszości niemieckiej w województwie opolskim 63% respondentów stwierdziło, że członkostwo w organizacji mniejszości niemieckiej spełnia ich potrzeby i oczekiwania, a zdaniem 35% tylko częściowo. W opinii 2% badanych oczekiwania i potrzeby ze strony organizacji mniejszości niemieckiej nie zostały spełnione.

Jednocześnie respondenci zostali poproszeni o wskazanie obszarów działalności, na które ich zdaniem organizacje mniejszości niemieckiej w województwie opolskim powinny położyć większy nacisk w najbliższej przyszłości. Wśród sugestii, które uzyskały najwyższą średnią znajdują się: praca z dziećmi i młodzieżą – 45 punktów, edukacja języka niemieckiego – 41 punktów oraz mobilizacja członków – 29 punktów i wykształcenie kompetentnych liderów – 25 punktów (Wykres 25).

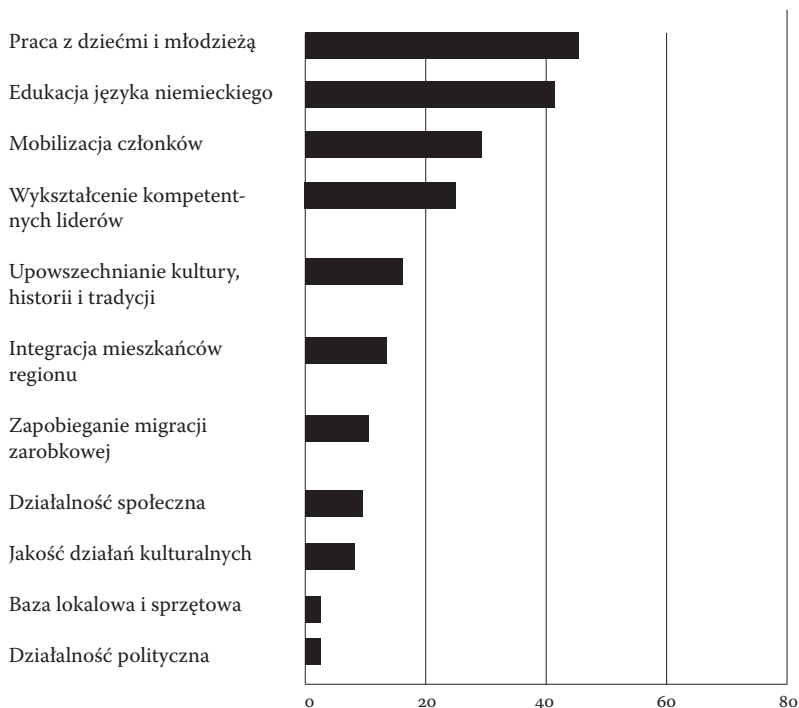
WYKRES 25.

Ocena realizacji potrzeb i oczekiwań członków przez organizacje mniejszości niemieckiej:

Czy członkostwo w organizacji mniejszości niemieckiej spełnia Pana(i) potrzeby, oczekiwania? Na które obszary działalności organizacje mniejszości niemieckiej w województwie opolskim powinny położyć większy nacisk w najbliższej przyszłości? (Proszę wybrać trzy najważniejsze odpowiedzi, w skali 1 do 3, gdzie 1 – najważniejsza)

61 G. Knies, A. Nandi, L. Platt, *Life Satisfaction, Ethnicity and Neighbourhoods: Is There an Effect of Neighbourhood Ethnic Composition on Life Satisfaction? Presented at Westminster policy debate: New insights into ethnicity, social mobility and well-being*, 16th January 2014. <https://www.understandingsociety.ac.uk/2013/11/07/new-insights-into-ethnicity-social-mobility-and-well-being>, z dnia 14.03.2020.

Powyższe sugestie odzwierciedlają trend związany z procesami społeczno-demograficznymi, jakie zachodzą w obrębie mniejszości niemieckiej nie tylko w województwie opolskim, ale w całej Polsce. Mianowicie od początku XXI w. widoczny jest proces starzenia się mniejszości i występowanie nielicznego najmłodszego pokolenia, słaba transmisja międzypokoleniowa języka niemieckiego oraz niedostatek kompetentnych liderów. Nie zmienia to faktu, że sugestie udział w badaniu wobec organizacji mniejszości niemieckiej mają charakter pragmatyczny, nastawiony na podtrzymywanie wzorców kulturowych oraz organizacyjnych wspólnoty.

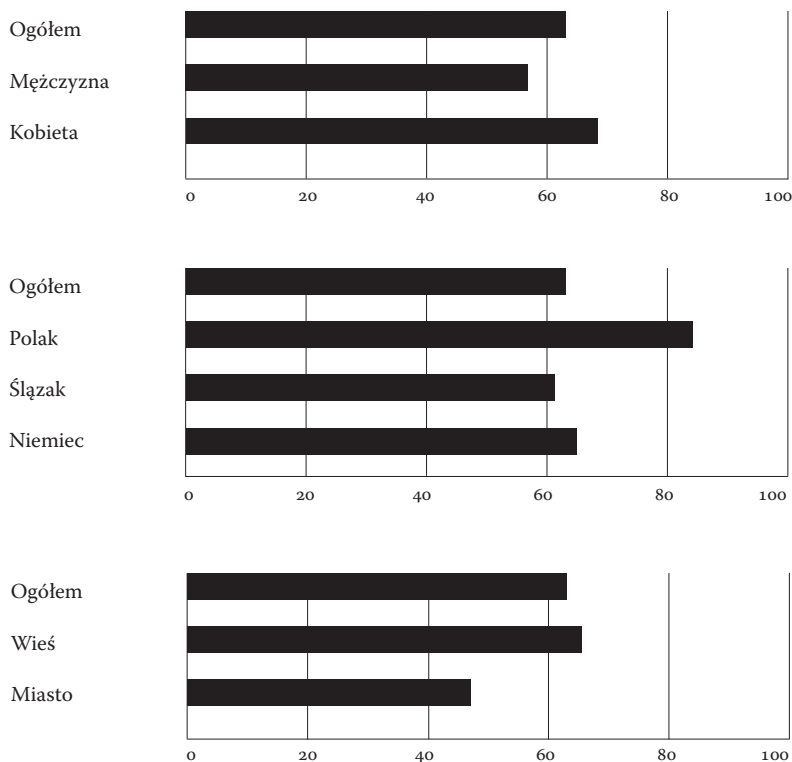
Spośród respondentów, dla których członkostwo w organizacji mniejszości niemieckiej spełnia potrzeby i oczekiwania, 67% stanowią kobiety, a 57% mężczyźni. Pod względem wieku największy odsetek odpowiedzi twierdzących odnotowano w grupie osób do 35 roku życia – 75%, a także w przedziale wieku 56-65 lat – 67%

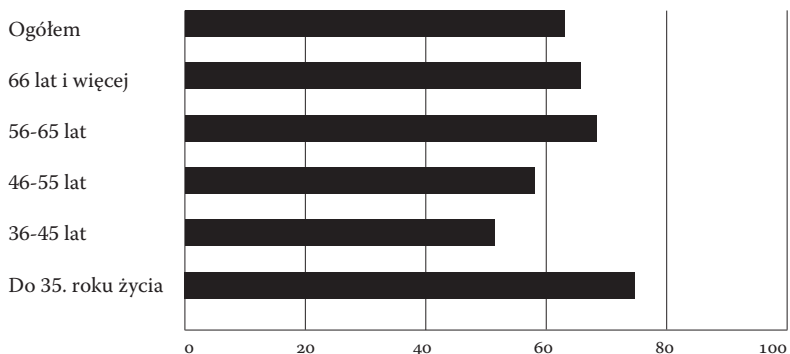
i powyżej 65 roku życia – 65%, zaś najniższy odsetek w przedziale wiekowym 36-45 lat – 51%. Wyższy odsetek odpowiedzi pozytywnych jest wśród respondentów zamieszkających na wsi – 65%, w porównaniu z osobami mieszkającymi w mieście – 48%.

Co ciekawe, uwzględniając identyfikację narodową lub regionalną, największy procent odpowiedzi twierdzących zadeklarowały osoby czujące się Polakiem/Polką – 83%, w porównaniu do osób czujących się Niemcem/Niemką – 64% i Ślązakiem/Ślązaczką – 61% (Wykres 26, Tabela 15).

WYKRES 26.

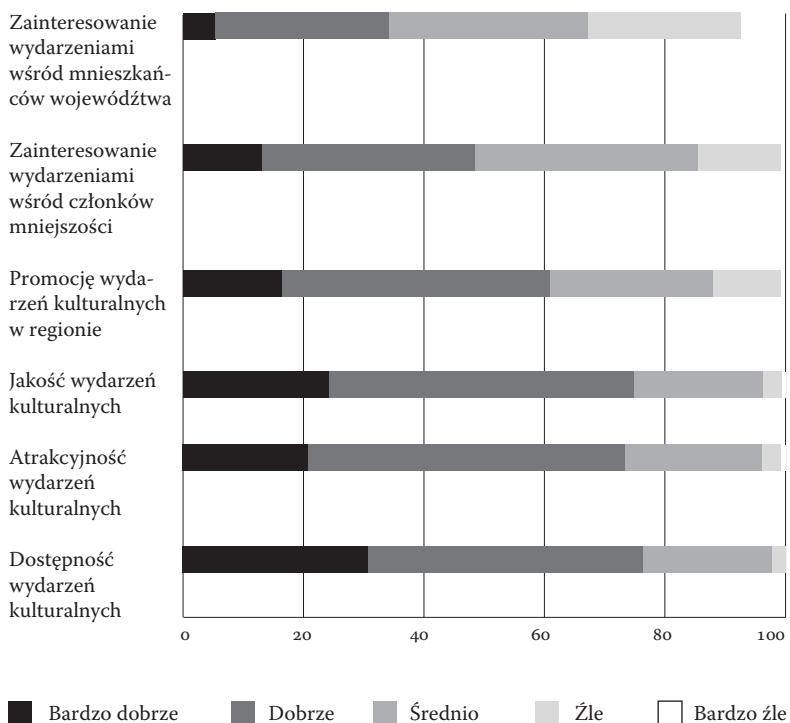
Ocena realizacji potrzeb i oczekiwań członków przez organizacje mniejszości niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne

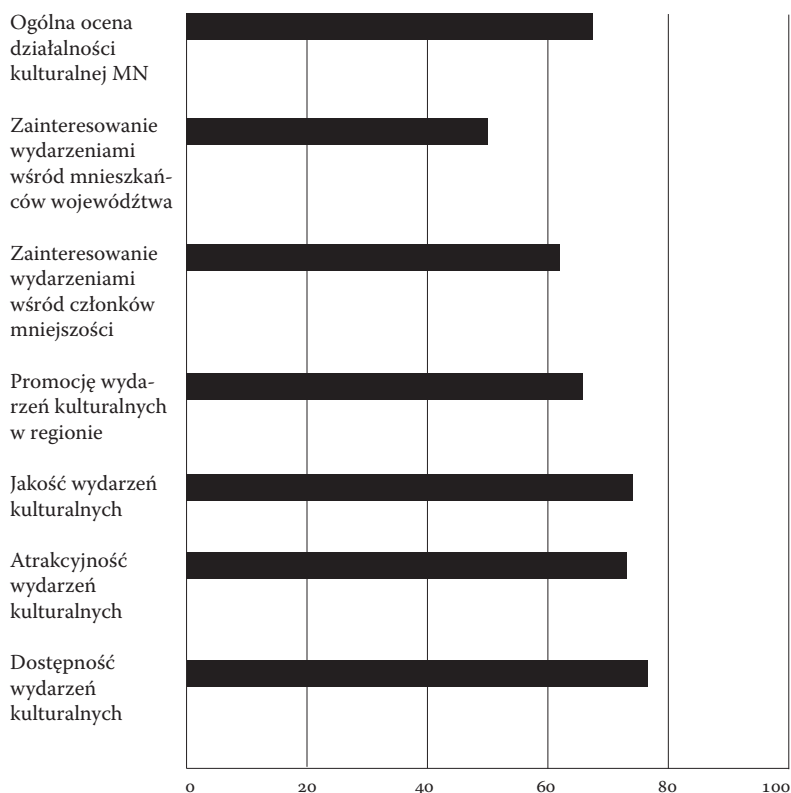

WYKRES 27.

Ocena działalności kulturalnej organizacji mniejszości niemieckiej:
Jak ocenia Pan(i) poniższe elementy działalności kulturalnej podejmowanej przez
organizacje mniejszości niemieckiej w województwie opolskim?

Ogólna opinia członków mniejszości niemieckiej w województwie opolskim o działalności kulturalnej podejmowanej przez ich organizacje jest pozytywna – średnia ocen wyniosła 67 punktów.

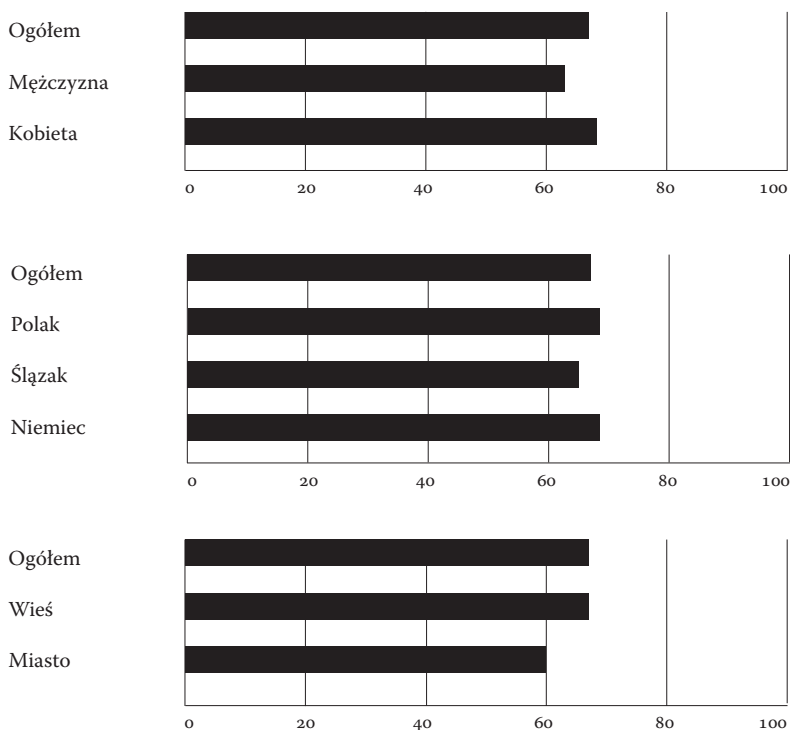
Najwyższy procent średnich ocen przyznali respondenci zainteresowaniu wydarzeniami wśród członków mniejszości niemieckiej – 38% i zainteresowaniu wydarzeniami wśród mieszkańców województwa (niebędących członkami mniejszości niemieckiej) – 34%. W powyższych kategoriach wystąpił także najwyższy łączny procent ocen negatywnych, odpowiednio 12% i 21% (Wykres 27, Tabela 16).

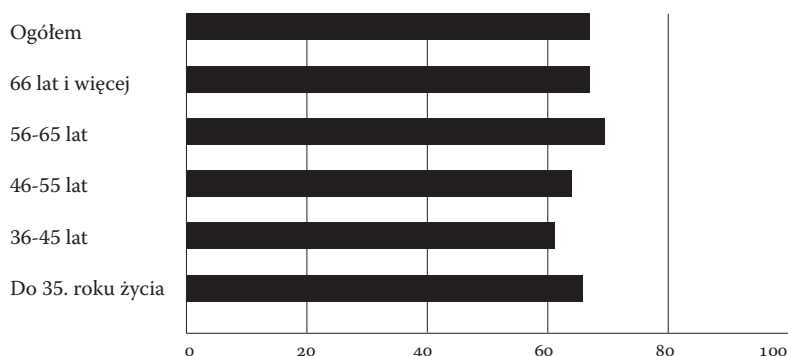
W przypadku kobiet średnia ocen działalności kulturalnej organizacji mniejszości niemieckiej wynosi 69 punktów i jest o dwa punkty wyższa, od średniej ocen ogółem. W przypadku mężczyzn średnia

wynosi 63 punkty. Na poziomie 67 punktów działalność kulturalną ocenili mieszkańcy wsi, zaś mieszkańcy miast na poziomie 60 punktów, zbliżając się do oceny przeciętnej. W kategoriach wieku średnia osiągnęła najwyższy poziom 70 punktów w przedziale 56-65 lat, oraz w grupie osób do 35 lat – 66 punktów oraz powyżej 65 roku życia. Najniższa średnia ocen – 61 punktów, wystąpiła w przedziale 36-45 lat. Pod względem deklaracji narodowościowej lub regionalnej, średnia ocen na tym samym poziomie 69 punktów, wystąpiła w kategorii osób czujących się Niemcem/Niemką i osób czujących się Polakiem/Polką. Wśród osób deklarujących śląską identyfikację średnia wyniosła 65 punktów (Wykres 28).

WYKRES 28.

Ocena ocena działalności kulturalnej organizacji mniejszości niemieckiej
a zmienne społeczno demograficzne

Realizacja praw językowych przysługujących mniejszości niemieckiej jest możliwa dzięki międzynarodowym i wewnętrznym regulacjom prawnym.

Wśród najważniejszych regulacji prawnych wymienić należy:

1. Ustawę z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach⁶², na mocy której mniejszość niemiecka uzyskała możliwość powoływania stowarzyszeń i organizacji, wolnego i równego uczestniczenia w życiu publicznym oraz pielęgnowania kultury i dziedzictwa, bez względu na przekonania⁶³,
2. Ustawę z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty⁶⁴, która gwarantuje możliwość podtrzymywania „(...) poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury”⁶⁵ w szkołach i placówkach publicznych,
3. Ustawę z dnia 29 grudnia 1993 r. o radiofonii i telewizji⁶⁶, która zobowiązywała publiczne media do emisji programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i grup etnicznych i uwzględnienia ich potrzeb⁶⁷,

⁶² Dz. U. 1989 nr 20 poz. 104.

⁶³ Podobnie, wolność tworzenia i działania stowarzyszeń oraz dobrowolnych zrzeszeń gwarantował art. 12 Konstytucji RP. Por. Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483.

⁶⁴ Dz. U. 1991 nr 95 poz. 425.

⁶⁵ Dz. U. 1991 nr 95 poz. 425 (art. 13, ust. 1).

⁶⁶ Dz. U. 1993 nr 7 poz. 34.

⁶⁷ Dz. U. 1993 nr 7 poz. 34 (art. 21, ust. 1a, pkt. 8a).

4. Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁶⁸, która zagwarantowała m.in. mniejszości niemieckiej wolność zachowania i rozwoju własnego języka⁶⁹, kultury, tradycji i obyczajów, przyznając prawo „(...) tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej”⁷⁰.

W zakresie wypełniania międzynarodowych standardów ochrony praw i wolności osób należących do mniejszości narodowych Rzeczpospolita Polska podpisała m.in. Konwencję Ramową o ochronie mniejszości narodowych⁷¹, Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych⁷², a także Konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego⁷³.

Dopiero uchwalenie *Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* z dnia 6 stycznia 2005 r.⁷⁴ wprowadziło zasady (mniej lub bardziej sprecyzowane) dotyczące używania m.in. języka niemieckiego, jako języka mniejszości narodowej, tj.: procedur związanych z nauczaniem języka niemieckiego i w języku niemieckim, używania dodatkowych tradycyjnych nazw miejscowości, ulic i obiektów fizjograficznych, posługiwania się językiem pomocniczym przed organami gminy, prawa do używania pisowni imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni języka niemieckiego.

68 Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483.

69 Kwestii języka poświęcony jest także art. 27 Konstytucji, który stanowi, że „W Rzeczypospolitej Polskiej językiem urzędowym jest język polski. Przepis ten nie narusza praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych umów międzynarodowych”. Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483.

70 Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483 (art. 35, ust. 2).

71 Dz. U. 2002 nr 22 poz. 209 (*Konwencja Ramowa o ochronie mniejszości narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r.*). Polska ratyfikowała konwencję 10.11.2000 r., stając się jej stroną 1.04.2001 r.

72 Dz. U. 2009 nr 137 poz. 1121 (*Europejska Karta języków regionalnych lub mniejszościowych*). Polska ratyfikowała Kartę 12 lutego 2009 r., stając się jej stroną 1 czerwca 2009 r.

73 Dz. U. 2003 nr 172 poz. 1018 (*Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*). Polska ratyfikowała Konwencję w 2011 r.

74 Dz. U. 2005 nr 17 poz. 141, z późn. zm.

Prawa dla mniejszości niemieckiej w Polsce gwarantuje także polsko-niemiecki Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 17 czerwca 1991 r.⁷⁵ W powyższym traktacie uregulowano prawa i obowiązki mniejszości niemieckiej w Polsce oraz Polaków w RFN (art. 20-22) według standardów wynikających z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (1948), Aktu Końcowego KBWE (1975) oraz Dokumentu Kopenhaskiego Spotkania na Temat Ludzkiego Wymiaru KBWE (1990).

Realizowanie praw językowych mniejszości niemieckiej po wejściu w życie *Ustawy* z 2005 r. w znaczącym stopniu nabrało dynamiki. Trzeba jednak podkreślić, że realizowanie w praktyce zapisów powyższej *Ustawy* stale unaocznia jej zalety i wady oraz bariery funkcjonujące na wszystkich szczeblach jednostek powołanych do realizacji praw mniejszości np. luki prawne, słabą wiedzę na temat praktycznego realizowania praw, zróżnicowaną interpretację *Ustawy* przez różne podmioty.

Kwestią podstawową i pierwszorzędną dla podtrzymywania niemieckiej tożsamości wśród kolejnych pokoleń członków mniejszości niemieckiej w Polsce jest pielęgnowanie języka niemieckiego i jego nauka zarówno na wszystkich poziomach polskiego systemu oświaty, jak i na kursach organizowanych przez TSKN i organizacje współpracujące np. Niemieckie Towarzystwo Oświatowe.

W latach 2006-2019 liczba uczniów uczących się języka niemieckiego, jako języka mniejszości w szkołach i przedszkolach, uległa znacznemu wzrostowi. Dla porównania liczba uczniów uczących się języka niemieckiego jako języka mniejszości w 2010 r. wynosiła 36 107 (26 769 w województwie opolskim i 9 338 w województwie śląskim), w roku szkolnym 2018/2019 – 54 293 uczniów (33 299 w województwie opolskim i 20 994 w województwie śląskim)⁷⁶. Tylko w województwie opolskim w roku szkolnym 2018/2019 języka niemieckiego uczyło się 6 371 dzieci w 115 przedszkolach i 26 560 uczniów w 245 szkołach podstawowych, zaś w wojewódz-

75 *Traktat między Rzeczypospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy* (Dz. U. 1992 nr 14 poz. 56).

76 Języki mniejszości narodowych, <https://cie.men.gov.pl/index.php/dane-statystyczne/140.html> z dnia 2.03.2017.

twie śląskim 762 dzieci w 22 przedszkolach i 20 144 uczniów w 226 szkołach podstawowych.

Pomimo znaczącego wzrostu liczby uczniów korzystających z nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości, od początku problemem był brak podręczników szkolnych, braki kadrowe oraz brak jednolitego programu nauczania. Wprawdzie od lat tworzy się i kształci kadry nauczycielskie, to jednak nadal istnieje deficyt nauczycieli języka niemieckiego, zwłaszcza w przedmiotach takich jak matematyka, fizyka, czy geografia.

Pisząc o barierach nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej, z którymi boryka się mniejszość niemiecka w województwie opolskim, nie można nie wspomnieć o decyzji polskiego Ministerstwa Edukacji Narodowej, która ogranicza uczniom z klas VII i VIII szkół podstawowych możliwość równoczesnej nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej i języka niemieckiego jako obcego. W konsekwencji od roku szkolnego 2019/2020 wprowadzeniem innego języka obcego przy zachowaniu języka mniejszości faktycznie ograniczono uczniom możliwość zdawania języka niemieckiego na egzaminie ośmioklasisty lub w przypadku wyboru nauki języka niemieckiego jako obcego i rezygnacji z języka mniejszości, ten drugi nie pojawi się na świadectwie ukończenia szkoły podstawowej.

Dotkliwym skutkiem powyższej decyzji jest także zmniejszenie się liczby godzin nauczania języka niemieckiego, odpływ wykwalifikowanej kadry, pogorszenie jakości nauczania i w dalszej konsekwencji – pogorszenie kompetencji językowych kolejnych pokoleń członków mniejszości niemieckiej i potencjalne ograniczenie konkurencyjności na rynku pracy.

Na mocy *Ustawy* z 2005 r. mniejszość niemiecka korzysta także z przyznanych jej praw do wprowadzania podwójnego nazewnictwa miejscowości i obiektów fizjograficznych oraz używania języka niemieckiego jako pomocniczego w mowie i piśmie w gminach, w których mniejszość niemiecka według spisu powszechnego z 2002 r. i z 2011 r. stanowi 20% mieszkańców lub po konsultacjach społecznych (art. 9-11). W symbolicznym wymiarze podkreśla to ciągłość grupową mniejszości niemieckiej w województwie opolskim i śląskim.

W takich gminach funkcjonują tablice z dwujęzycznymi nazwami miejscowości, urzędów, ulic itd. Nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych w językach mniejszości mogą być wprowadzone na terenie całej gminy lub tylko jej części. Nazwy te nie mogą pochodzić z czasów III Rzeszy, nie mogą też być nadawane przez ZSRR. Nie mogą one być stosowane samodzielnie i muszą zawsze wystąpić po oficjalnej nazwie w języku polskim.

Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wpisuje nazwy miejscowości do *Urzędowego Rejestru Gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości* na wniosek rady gminy po zasięgnięciu opinii, odnośnie każdej z proponowanych nazw, Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych.

Według stanu z 9.04.2019 r. do *Urzędowego Rejestru Gmin* zostało wpisanych 359 dodatkowych niemieckich nazw miejscowości, w tym 345 nazw funkcjonuje w 28 gminach w województwie opolskim. Pozostałe nazwy występują w 3 gminach w województwie śląskim.

Pierwszą gminą w Polsce wpisaną do *Urzędowego Rejestru Gmin* jest gmina Radłów w województwie opolskim, w której od 22.12.2006 r. istniało 11 dwujęzycznych, polsko-niemieckich nazw wsi i osad⁷⁷.

Warto w tym kontekście wspomnieć, że na obszarze dzisiejszego województwa opolskiego, w latach 30. XX w. w ramach państwa niemieckiego trwała walka z tzw. polską fasadą, tj. zniemczaniem słowiańsko brzmiących nazw miejscowości (w większości nazw polsko brzmiących)⁷⁸, a z kolei po zakończeniu II wojny światowej i przyłączeniu tego obszaru do Polski trwała walka z tzw. niemiecką fasadą⁷⁹, czyli akcja usuwania wszelkich niemieckich śladów⁸⁰.

77 Nazwy w językach mniejszości wpisane, na podstawie art. 12 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.), do *Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości*. Stan na 9 kwietnia 2019 r.

78 K. Fiedor, *Walka z nazewnictwem polskim na Śląsku w okresie hitlerowskim 1933-1939*, Wrocław 1966.

79 B. Linek, „Odniemczanie” województwa śląskiego w latach 1945-1950 (w świetle materiałów wojewódzkich), Opole 1997.

80 P. Madańczyk, D. Berlińska, *Polska jako państwo narodowe. Historia i pamięć*, Warszawa-Opole 2008, s. 332.

Stąd też w świetle badań przeprowadzonych w latach 90. XX w. oraz na początku XXI w. w społeczeństwie polskim istniało przyzwolenie wyłącznie dla wprowadzenia nazw historycznych, zakorzenionych w tradycji ziemi śląskiej⁸¹. Wprowadzanie zaś dwujęzycznego nazewnictwa miejscowości budziło negatywne emocje wśród lokalnych społeczności województwa opolskiego. Dochodziło do wielu przypadków zamalowywania tablic i napięć na tle narodowościowym.

Zgodnie z *Ustawą* z 2005 r. mniejszość niemiecka ma prawo do używania swego języka jako pomocniczego przed organami gminy. Oznacza to w praktyce, że osoby należące do mniejszości niemieckiej mają prawo do zwracania się do organów gminy w języku pomocniczym w formie pisemnej lub ustnej, przy czym procedura odwoławcza odbywa się wyłącznie w języku urzędowym, czyli polskim. Jako pierwsze do *Urzędowego Rejestru gmin, w których jest używany język pomocniczy* zostały wpisane gminy Radłów i Chrzęstowice, w dniu 25.01.2006 r. Łącznie do rejestru wpisano 22 gmin z językiem niemieckim.

W zasadzie wprowadzenie języka niemieckiego jako pomocniczego w urzędach gmin w województwie opolskim nie rodziło negatywnych reakcji społeczeństwa, jak to miało miejsce w przypadku ustawiania podwójnych nazw miejscowości.

Biorąc pod uwagę dostępne członkom mniejszości niemieckiej w województwie opolskim ustawowe prawa zbadano opinie dotyczące ich realizacji.

Zdaniem 60% badanych mniejszość niemiecka realizuje przyługujące jej prawa w wystarczającej mierze, natomiast 24% jest przeciwnego zdania. 16% badanych nie ma zdania w tej kwestii (Wykres 29).

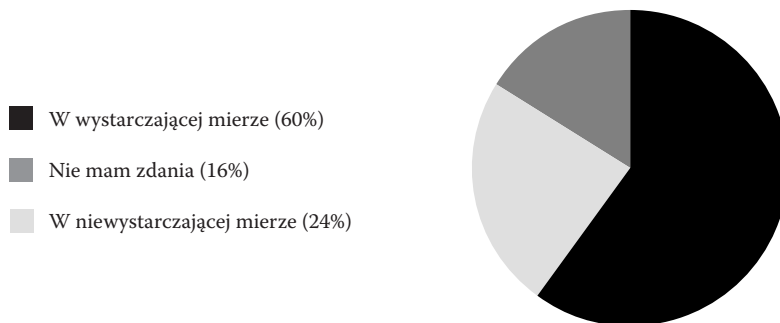
Oceny respondentów w ograniczonym zakresie korespondują z wynikami badań D. Berlińskiej, w których na pytanie o realizację praw mniejszości niemieckiej w Polsce, 43% osób uznało, iż są one realizowane w wystarczającej mierze, 28,9% w niewystarczającej mierze, a 28,1% badanych nie miało zdania⁸².

81 M. Wagińska-Marzec, *Postawy mieszkańców Opolszczyzny wobec podwójnych nazw miejscowości*, [w:] „Zeszyty Instytutu Zachodniego”, No. 31 2003, s. 16-17.

82 *Die Deutschen in der Woiwodschaft Oppeln...*, op. cit.

WYKRES 29.

Jak Pana(i) zdaniem mniejszość niemiecka w województwie opolskim realizuje przysługujące jej ustawowe prawa (chodzi o prawa wynikające z Ustawy o mniejszościach narodowych...z 2005 r., m. in. edukacja w języku niemieckim, tablice z podwójnym nazewnictwem miejscowości, język pomocniczy w urzędach)?

Oceny respondentów w ograniczonym zakresie korespondują z wynikami badań D. Berlińskiej, w których na pytanie o realizację praw mniejszości niemieckiej w Polsce, 43% osób uznało, iż są one realizowane w wystarczającej mierze, 28,9% w niewystarczającej mierze, a 28,1% badanych nie miało zdania⁸³.

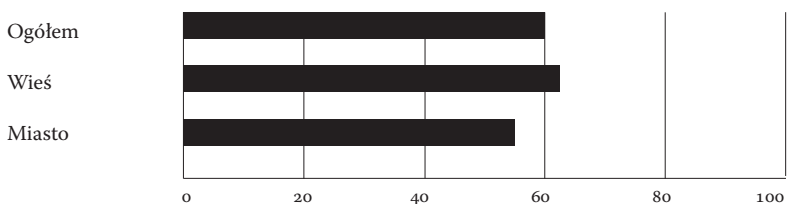
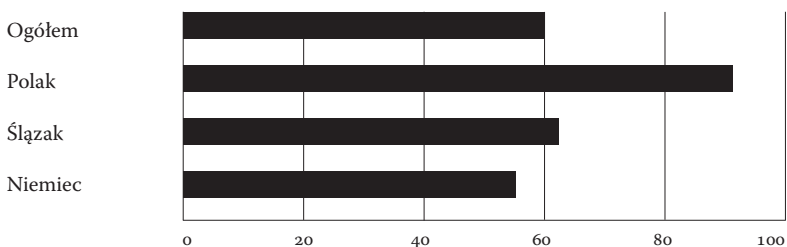
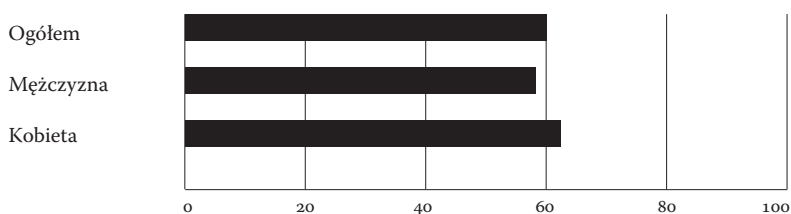
Spśród 60% respondentów, którzy uznali, iż mniejszość niemiecka w województwie opolskim realizuje przysługujące jej prawa w wystarczającej mierze, 63% to kobiety, a 57% mężczyźni. Większy odsetek stanowią mieszkańcy wsi – 62%, w porównaniu do 54% mieszkańców miast. W kategorii wieku największy odsetek odpowiedzi występuje w grupie osób do 35 roku życia – 79% i w przedziale 36-45 lat – 77%, natomiast najniższy odsetek w przedziałach 56-65 lat i powyżej 65 roku życia – po 52%.

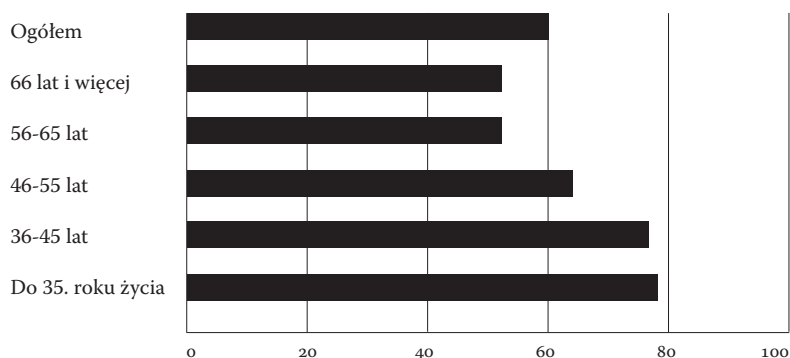
Zdecydowana większość respondentów czujących się Polakiem/Polką – 92% jest zdania, że mniejszość niemiecka realizuje swoje prawa w wystarczającej mierze, a także 62% osób o śląskiej identyfikacji regionalnej i 55% osób czujących się Niemcem/Niemką (Wykres 30, Tabela 17).

83 *Die Deutschen in der Woiwodschaft Oppeln...*, op. cit.

Ogólna ocena realizacji przez mniejszość niemiecką w województwie opolskim ustawowych praw jest pozytywna, ze średnią na poziomie 67 punktów. Najwyższą średnią ocen, tj. 76 punktów, odnotowano w przypadku obecności dwujęzycznych tablic z nazwami miejscowości (76% ocen pozytywnych, w tym 43% bardzo dobrych i 33% dobrych) oraz w przypadku możliwości uczenia się w szkołach w języku niemieckim (76% ocen pozytywnych, w tym 37% bardzo dobrych i 39% dobrych).

WYKRES 30.

Równie wysoko oceniono możliwość nauki języka niemieckiego w szkołach na dodatkowych lekcjach – średnia na poziomie 74 punktów (73% ocen pozytywnych, w tym 33% bardzo dobrych i 40% dobrych) oraz jakość edukacji języka niemieckiego – średnia 71 punktów (66% ocen pozytywnych, w tym 26% bardzo dobrych i 40% dobrych). Średnia ocen dotyczących pomocy finansowej ze strony państwa niemieckiego jest pozytywna i wyniosła 69 punktów, tj. o 11 punktów wyżej w porównaniu do przeciętnej średniej ocen dotyczących pomocy finansowej ze strony państwa polskiego na poziomie 58 punktów.

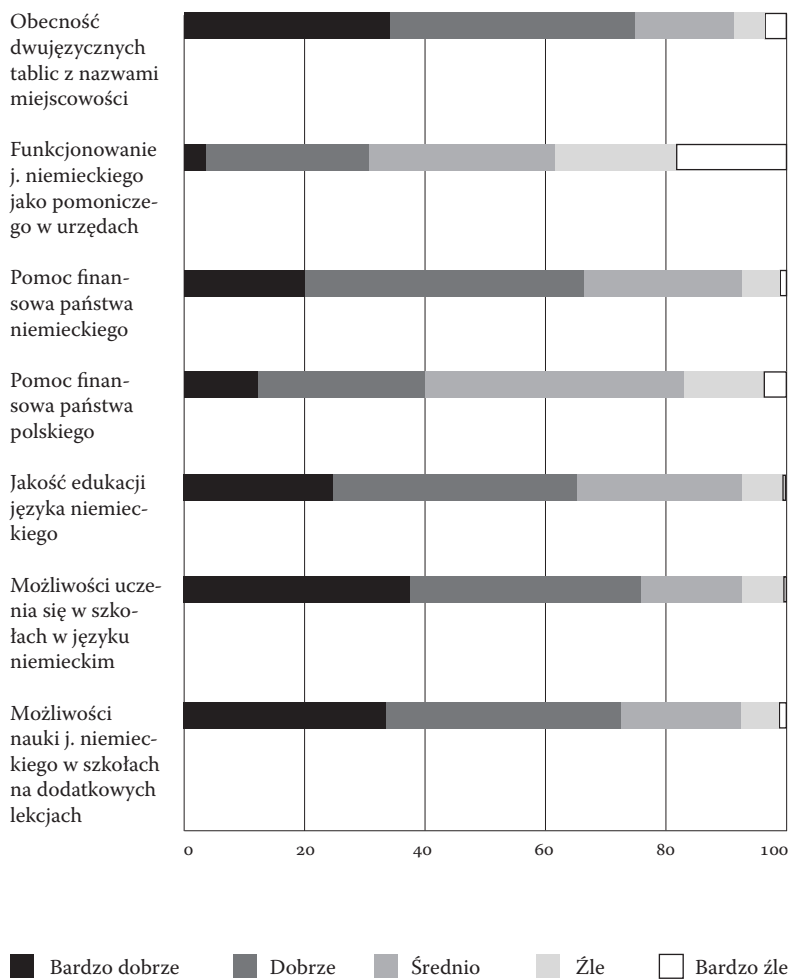
Negatywnie oceniono funkcjonowanie języka niemieckiego jako pomocniczego w urzędach lokalnych – na poziomie 45 punktów (Wykres 31, Tabela 18.1 i 18.2).

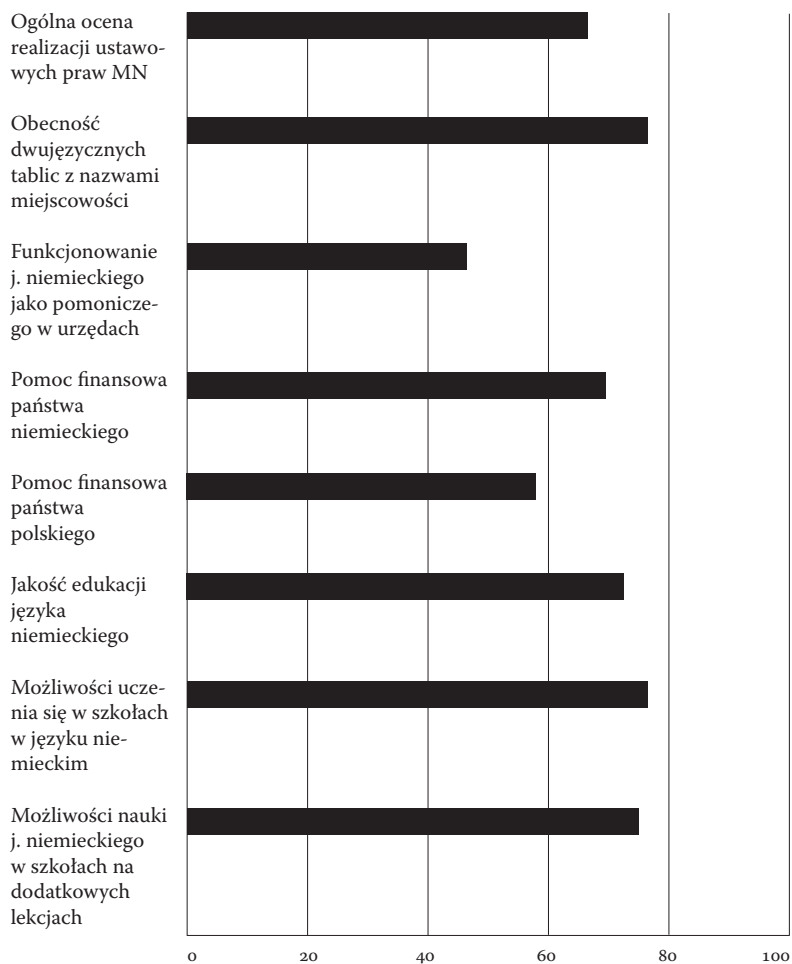
Wśród respondentów, którzy pozytywnie ocenili realizację ustawowych praw przez mniejszość niemiecką, średnia ocen kobiet wyniosła 70 punktów, zaś mężczyzn 63 punkty. Oceny badanych na wsi, jak i w mieście, ukształtowały się na tym samym poziomie – 67 punktów.

Pod względem deklaracji narodowościowej lub regionalnej, najwyższą średnią odnotowano wśród osób czujących się Polakiem/Polką – 75 punktów. Średnia ocen osób czujących się Ślązakiem/Ślązaczka wyniosła 68 punktów. Najniższą średnią ocen w tym obszarze – 63 punkty odnotowano u osób o niemieckiej identyfikacji narodowościowej (Wykres 32).

WYKRES 31.

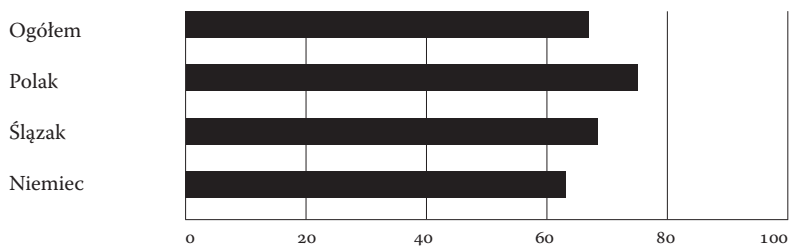
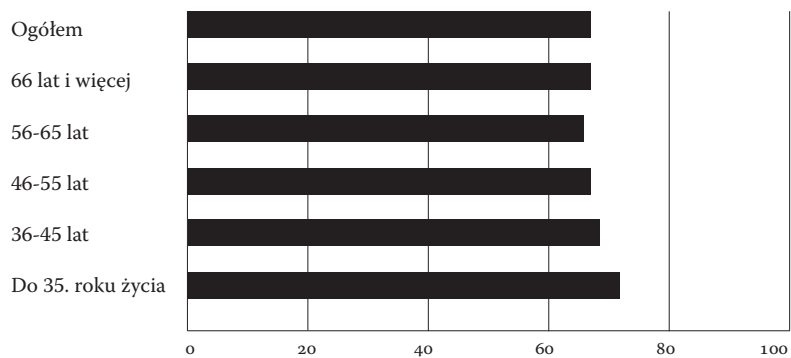
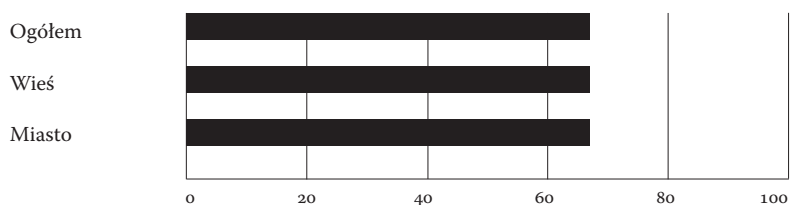
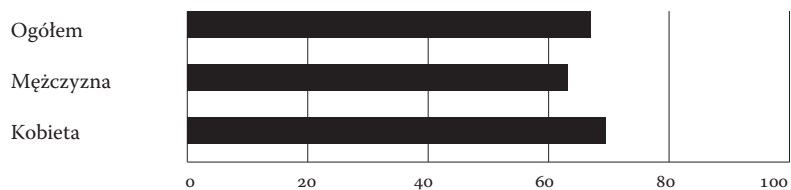
Jak ocenia Pan(i) realizację ustawowych praw realizowanych przez mniejszość niemiecką w województwie opolskim w zakresie:

WYKRES 32.

Ocena ocena działalności kulturalnej organizacji mniejszości niemieckiej
a zmienne społeczno-demograficzne

PRZEWYJAWY DYSKRYMINACJI MNIJSZOŚCI NIEMIECKIEJ

Bardziej lub mniej wyartykułowane napięcia i konflikty między narodami stanowią immanentną cechę stosunków społecznych, kształtowanych na przestrzeni wielowiekowych interakcji.

Współczesne społeczeństwo polskie wprawdzie charakteryzuje się niewielkim udziałem mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługujących się językiem regionalnym (niepełna 1% populacji), natomiast wspomniane powyżej wielowiekowe współżycie różnych grup, kultur i religii doprowadziło do powstania specyficznych relacji międzygrupowych – zwłaszcza na obszarach pogranicza, którym niewątpliwie jest region opolski.

Krzyżowanie się grup i kultur na omawianym obszarze ukształtowało po 1945 r. nowe typy stosunków społecznych, opartych na opozycji *swoi-obcy*, *my-oni*, które w zależności od kontekstu społeczno-politycznego generalnie przejawiały się w postawach antagonistycznych, asymilacyjnych, izolacjonistycznych, segregacji lub koegzystencji⁸⁴.

W okresie 1945-1989, zgodnie z oficjalną polityką państwa polskiego głoszącą tezę państwa jednonarodowego, społeczeństwo nie odczuwało potrzeby definiowania kogokolwiek jako Niemca, co na długi czas pozostawiało kwestię niemiecką w próżni społecznej⁸⁵.

Dodatkowo, już sam fakt bycia mniejszością narodową stwarzało relatywnie większe ryzyko doświadczenia dyskryminacji⁸⁶. Okres Polski Ludowej, zwłaszcza dla wielu przedstawicieli mniejszości niemieckiej, był czasem naznaczonym doświadczeniem wykluczenia ich z powodu pochodzenia narodowego w wielu obszarach życia (edukacyjnym, zawodowym, kulturalnym, politycznym), doświadczeniem inwigilacji przez służby bezpieczeństwa, pracy

84 Por. M. Golka, *Imiona wielokulturowości*, Warszawa 2010, s. 100-101.

85 Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce: geneza...*, op. cit., s. 83-84.

86 K. Oudhof, *Gender and Minorities, Ethnic minorities, gender and discrimination in European Social Survey (ESS)*, UNECE-Conference of Experts on Gender Statistics, Geneva, 11-13 September 2006, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/1001617/4577877/3-2-UDHOF-EN.pdf>, z dnia 14.03.2020.

w obozach pracy, czy przymusową zmianą niemiecko brzmiących imion i nazwisk⁸⁷.

Jednocześnie postawom dyskryminacji ze strony społeczeństwa polskiego (czyli osób spoza mniejszości niemieckiej) i administracji polskiej sprzyjały funkcjonujące negatywne stereotypy i uprzedzenia wobec Niemiec i Niemców jako kraju i narodu. Skrajnie negatywny wizerunek Niemca w okresie bezpośrednio powojennym był także upowszechniany przez propagandę medialną, na łamach codziennej prasy⁸⁸. Ponadto utrata statusu grupy dominującej, „Kulturträgerów” i zajęcie marginalnego miejsca w strukturze społecznej, ekonomicznej i politycznej kraju, wywołało wśród ludności niemieckiej frustrację i funkcjonującą do dziś postawę „wojennego kompleksu”⁸⁹.

Tendencje dyskryminacyjne względem ludności niemieckiej w ciągu kolejnych dekad zmieniały się wraz z sytuacją polityczną i ekonomiczną w kraju, sytuacją międzynarodową, poziomem niepokoju społecznego i indywidualnymi potrzebami. Dla ludności niemieckiej powyższe doświadczenia wywarły istotny wpływ na ich wybory życiowe (w tym wybory tożsamościowe) i relacje z otoczeniem.

Po przełomie politycznym w Polsce w 1989 r. nastąpiła stopniowa zmiana zarówno prawnego położenia ludności niemieckiej, która odtąd mogła organizować się w stowarzyszeniach, jak i zmiana stosunku społeczeństwa polskiego i polskiej administracji wobec mniejszości niemieckiej (ale także innych mniejszości narodowych i etnicznych).

Uznanie przez państwo polskie mniejszości narodowych w 1989 r. było wynikiem nie tylko świadomościowego przewartościowania stosunku wobec nich, ale przede wszystkim efektem zdroworozsądkowej kalkulacji opartej na przekonaniu posłów wszystkich partii politycznych w ówczesnym Sejmie X kadencji o konieczności zażyczenia za krzywdy asymilacyjnej polityki PRL, ale także

87 Z. Bereszyński, *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa i ludność niemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945-1990*, Gliwice-Opole 2017.

88 B. Ociepka, *Rola środków masowego przekazu w kształtowaniu opinii o Niemcach w Polakach*, [w:] D. Bingen i K. Malinowski (red.), *Polacy i Niemcy na drodze do partnerskiego sąsiedztwa. Próba bilansu dziesięciolecia 1989-1998*, Poznań 2000.

89 A. Sakson, *Stosunki narodowościowe na Warmii i Mazurach 1945-1997*, Poznań 1998.

na obawach przed pojawieniem się wzajemnych resentymentów i konfliktów na tle narodowościowym⁹⁰.

Upodmiotowienie mniejszości narodowych, w tym mniejszości niemieckiej, i przyjęte standardy prawne zmierzały w kierunku polityki akceptacji odrębności narodowościowej i etnicznej oraz równości wszystkich obywateli wobec prawa. Wszelkie ówczesne regulacje prawne dotyczące przeciwdziałania dyskryminacji na tle narodowościowym i etnicznym uwarunkowane były międzynarodowym położeniem państwa polskiego, przynależnością bądź dążeniem do członkostwa w międzynarodowych strukturach politycznych (np. Unii Europejskiej) i koniecznością dostosowania w tej mierze ustawodawstwa.

Obecnie kwestie niedyskryminacji i poszanowania praw mniejszości narodowych podejmuje Konstytucja RP z 1997 r. (art. 32, art. 35)⁹¹, artykuł 18, par. 1, kodeksu pracy⁹², artykuły 256 i 257 kodeksu karnego⁹³, Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych i inne dokumenty międzynarodowe⁹⁴ oraz Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z 6.01.2005 r.⁹⁵ Artykuł 6 tejże ustawy zabrania dyskryminacji osób należących do mniejszości i zobowiązuje organy władzy publicznej do podejmowania środków zmierzających w kierunku popierania rzeczywistej ich równości z większością w sferze ekonomicznej, społecznej, politycznej i kulturalnej, ochrony przed dyskryminacją, wrogością lub przemocą oraz umacniania dialogu międzykulturowego⁹⁶.

W odniesieniu do renesansu mniejszości niemieckiej w Polsce w 1989 r., zwłaszcza na Śląsku Opolskim, można mówić o pow-

90 Por. S. Łodziński, *Równość i różnica. Mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 roku*, Warszawa 2005, s. 126-127.

91 Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483.

92 Dz. U. 1998 nr 21 poz. 94.

93 Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553.

94 Dz. U. 2002 nr 22 poz. 209.

95 Dz. U. 2005 nr 17 poz. 141.

96 Ibidem. także S. Łodziński, *Raport. Problemy dyskryminacji osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (polityka, państwa, regulacje prawne i nastawienia społeczne)*, Kancelaria Sejmu. Biuro Studiów i Ekspertyz, Nr 219, Warszawa 2003.

szechnej konsternacji zarówno władz polskich, jak i społeczeństwa polskiego. Wówczas dominowały postawy negowania istnienia tej mniejszości, określanej mianem „rzekomej” lub „farbowanej” oraz podejrzliwości wobec aktywności stowarzyszeń⁹⁷.

Stopniowe uspokojenie nastrojów i zmniejszanie się zasięgu zachowań dyskryminacyjnych nastąpiło w drugiej połowie lat 90. XX w. wraz z ustabilizowaniem się funkcjonowania mniejszości niemieckiej w regionie opolskim. Niewątpliwie dużą rolę w znoszeniu napięcia na tle narodowościowym odegrało częściowe otwarcie się mniejszości niemieckiej na zewnątrz i skierowanie oferty kulturalnej do szerszej społeczności regionalnej.

Niemniej w pierwszym dwudziestoleciu XXI w. członkowie mniejszości niemieckiej w województwie opolskim nadal, choć z znacznie mniejszym stopniem, doświadczają i odczuwają postaw gorszego traktowania ze względu na pochodzenie niemieckie lub członkostwo w stowarzyszeniu mniejszości niemieckiej.

Badani zapytani o to, czy kiedykolwiek w swoim życiu doświadczili przejawów dyskryminacji, w zdecydowanej większości odpowiedzieli przecząco, tzn. 81% nie było gorzej traktowanych z powodu przynależności do organizacji mniejszości niemieckiej, a 75% nie było gorzej traktowanych z powodu niemieckiego pochodzenia.

Spośród 25% badanych, którzy doświadczili gorszego traktowania z powodu niemieckiego pochodzenia, największy odsetek przejawiał się w dyskryminacji słownej (np. wyzwiska, wyśmiewanie, groźby) – 60%, w gorszym traktowaniu w szkole/na studiach – 40% i poniżaniu w miejscu pracy (np. pomijaniu w awansie zawodowym) – 19%. Dla 3% badanych ograniczono dostęp do dóbr i usług publicznych np. odmówiono sprzedaży towaru, wstępu do restauracji, obsługi w instytucji, a 1% doświadczył dyskryminacji niewerbalnej.

Z kolei wśród 19% respondentów, którzy doświadczili gorszego traktowania z powodu przynależności do organizacji mniejszości niemieckiej, 36% doświadczyło dyskryminacji słownej, 16% poniżania w miejscu pracy, 7% gorszego traktowania w szkole/na studiach, a 1% doświadczył ograniczeń w dostępie do dóbr i usług publicznych (Wykres 33, Tabela 19).

97 Por. B. Ociełka, *Rola środków...*, op. cit.

WYKRES 33.

Czy kiedykolwiek w swoim życiu był(a) Pan(i) gorzej traktowany(a) z powodu:

1. przynależności do mniejszości niemieckiej

2. niemieckiego pochodzenia

W jakiej formie dyskryminacja się przejawiała?

Gorsze traktowanie z powodu
niemieckiego pochodzenia

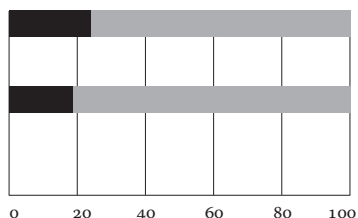
Gorsze traktowanie z powodu
przynależności do mniejszości

tak

nie

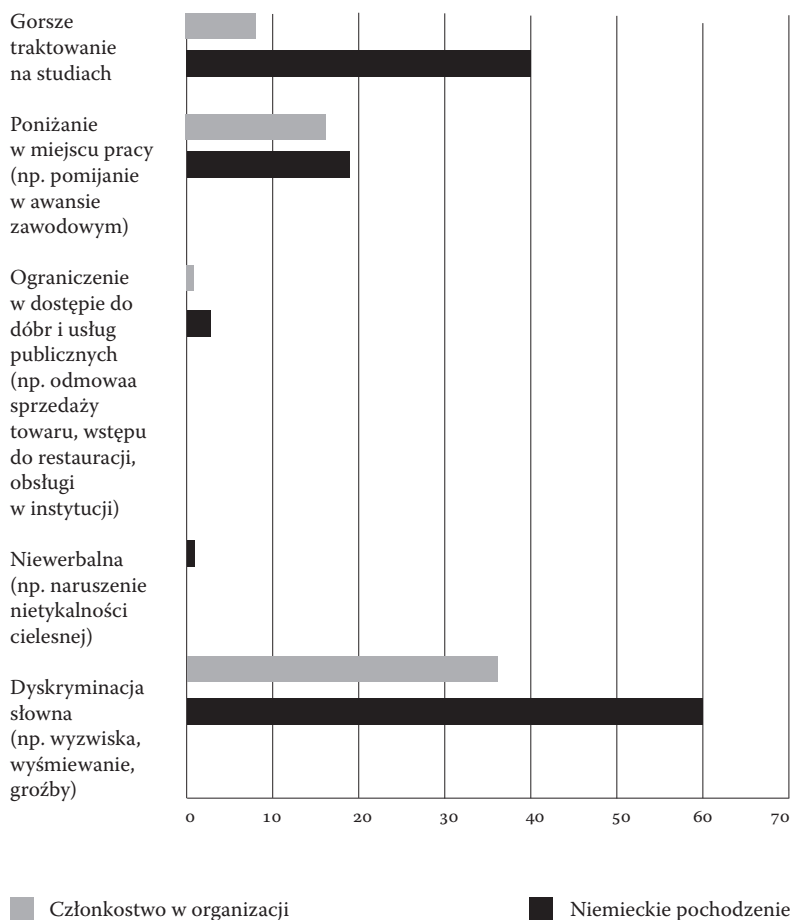

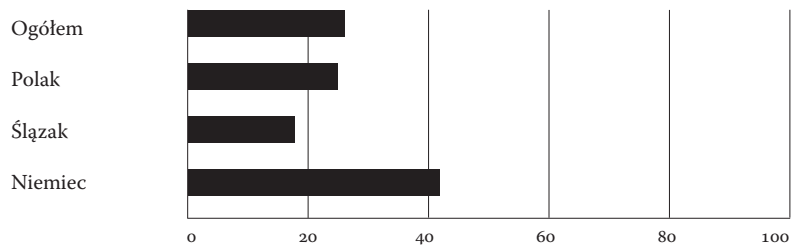
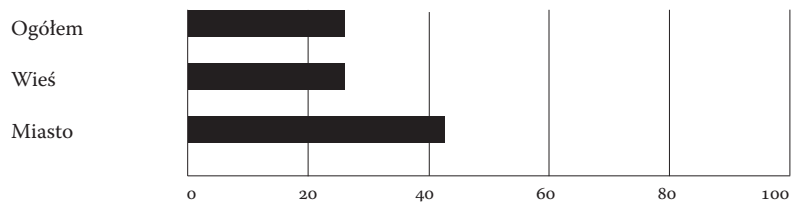
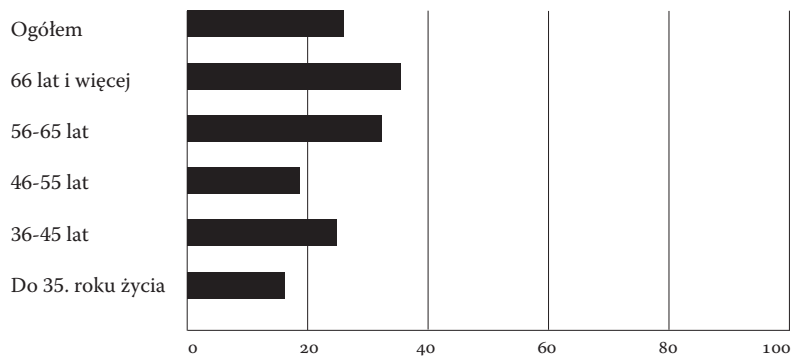
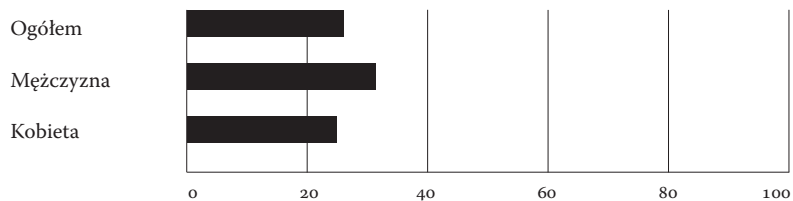
Oceny respondentów dotyczące przejawów dyskryminacji ze względu na przynależność do mniejszości niemieckiej w pewnym zakresie korespondują z wynikami D. Berlińskiej w tej kwestii, zgodnie z którymi 90,8% respondentów stwierdziło, iż nie byli gorzej traktowani⁹⁸.

Łączny odsetek odpowiedzi wskazujących na przejawy dyskryminacji ze względu na niemieckie pochodzenie lub przynależność do organizacji mniejszości niemieckiej wynosi 26%, w tym wśród 31% mężczyzn i 25% kobiet. Przejawów dyskryminacji doświadczył większy odsetek osób zamieszkałych w miastach – 43%, w porównaniu do mieszkańców wsi – 26%. Pod względem kategorii wieku największy odsetek odnotowano w grupie osób powyżej 65 roku życia – 35% i w przedziale 56-65 lat – 32%. Najmniejszy odsetek występuje wśród osób do 35 roku życia – 17%. Uwzględniając deklarację narodowościową lub regionalną, największy odsetek osób czujących się Niemcem/Niemką doświadczył dyskryminacji – 41%, w porównaniu do 25% badanych, czujących się Polakiem/Polką i 18% osób o śląskiej identyfikacji (Wykres 34).

98 Por. *Die Deutschen in der Woiwodschaft Oppeln...*, Wykres 27., *Wurden Sie wegen der Zugehörigkeit zur deutschen Minderheit schlechter behandelt?*, s. 39.

WYKRES 34.

Podsumowanie/

WNIOSKI

Podsumowując należy stwierdzić, że w wielu obszarach mniejszość niemiecka, jako grupa i organizacja, a także język niemiecki i tożsamość, stanowią dla badanych określoną wartość dodaną. Kwestią zaś wartą uwagi jest rozkład opinii i wartościowania wybranych aspektów wśród członków mniejszości niemieckiej, który z jednej strony pokazuje, jak wielowymiarowa i złożona jest ich tożsamość oraz świadomość potencjału grupowego w regionie, z drugiej zaś podkreśla przywiązanie do „wartości rdzennych” oraz spójność grupową.

Poniżej przedstawiono główne wnioski, zarysowując tendencje oraz prezentując procesy i zjawiska toczące się w ramach grupy, w odniesieniu do czterech osiowych wymiarów badań.

IDENTYFIKACJA NARODOWA LUB REGIONALNA I JĘZYK

Stwierdzono, iż dominującą wśród badanych jest identyfikacja śląska, w drugiej kolejności identyfikacja narodowościowa niemiecka. Oznacza to, że w subiektywnym odczuciu większy odsetek respondentów przede wszystkim wskazuje identyfikację regionalną niż identyfikację narodową. W tej kwestii widoczna jest stała tendencja, potwierdzona wcześniejszymi badaniami mniejszości niemieckiej w województwie opolskim⁹⁹. Z badań wynika także, iż wśród osób czujących się Niemcem/Niemką największy odsetek stanowi

99 *Die Deutschen in der Woiwodschaft Oppeln...*, op. cit.

pokolenie najstarsze, powyżej 65 roku życia, w przeciwieństwie do najmłodszego pokolenia, do 35 roku życia, wśród którego identyfikacja niemiecka stanowi najmniejszy procent.

Dominujący odsetek autoidentyfikacji śląskiej koresponduje z dominującym odsetkiem osób wskazujących etnolekt śląski jako mowę ojczystą, dla których jest on jednocześnie najczęściej używanym w kontaktach domowych. W wielu przypadkach, co jest charakterystyczne dla mieszkańców regionu opolskiego, komunikacja domowa odbywa się z zamiennym użyciem etnolektu śląskiego, języka polskiego i niemieckiego. Wart zauważenia jest fakt, iż język niemiecki, w porównaniu z językiem polskim, stanowi język ojczysty dla mniejszej grupy respondentów, jest także rzadziej używany w kontaktach domowych. Powyżej wskazane tendencje (tj. niski odsetek autoidentyfikacji niemieckiej i niski odsetek osób wskazujących język niemiecki jako mowę ojczystą) są niekorzystnym zjawiskiem dla spójności i ciągłości grupowej mniejszości niemieckiej w województwie opolskim oraz pielęgnowania niemieckiej tożsamości wśród jej członków. Ponadto wyniki badań socjologicznych mniejszości niemieckiej w różnych regionach Polski oraz dane Głównego Urzędu Statystycznego, wskazują, iż w kolejnych latach będzie postępował proces regresu organizacyjnego i demograficznego grupy.¹⁰⁰

W tej kwestii wyniki wcześniejszych badań w województwie opolskim wskazują podobieństwa, ale i odmienności. Mianowicie: o ile etnolekt śląski stanowił mowę ojczystą i jednocześnie był najczęściej używany w kontaktach domowych przez większość badanych, o tyle język niemiecki, w porównaniu z językiem polskim stanowił język ojczysty i język domowy dla większego odsetka badanych¹⁰¹.

Wart zauważenia jest fakt, iż pomimo znajomości języka niemieckiego przez większość respondentów, to jednak biegła lub dobra jego znajomość w mowie i piśmie deklarowana jest przez mniej

100 I. Kurasz, *Mniejszość niemiecka ...*, op. cit ; M. Lemańczyk, *Mniejszość niemiecka ...*, op. cit ; P. Popiełński, *Młodzież mniejszości niemieckiej ...*, op. cit. oraz podrozdział 2.6 *Identyfikacje narodowo-etniczne według wieku*, [w:] *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa Polski. Narodowy Spis Powszechny Ludności i mieszkań 2011*, opracowanie G. Gudaszewski, Warszawa 2015, s. 55-61.

101 *Die Deutschen in der Woiwodschaft Oppeln...*, op. cit.

niż połowę. Większość badanych stwierdziło słabą lub pasywną znajomość języka niemieckiego. Także i w tej kwestii, w porównaniu z badaniami D. Berlińskiej, widoczne jest przesunięcie związane ze zmianą pokoleniową, bowiem dekadę wcześniej większość badanych posługiwała się językiem niemieckim biegle lub dobrze w mowie i piśmie¹⁰².

Na stopień identyfikacji narodowej, jednostkowej i grupowej, wpływ wywiera także wartościowanie języka niemieckiego (prestż) i jego funkcjonalność. Obiektywnie język niemiecki zalicza się do tzw. języków silnych kulturowo, tj. takich, którego użytkownicy są równorzędnymi partnerami komunikacji z użytkownikami języka i kultury grupy dominującej.

Wartościowanie języka rozpatrywać można w różnych wymiarach, np.: 1) aksjologicznym (kiedy język, nawet nieużywany, jest istotną wartością dla tożsamości jednostkowej i grupowej), 2) użytkowym (kiedy język uważany za własny jest podstawą codziennych kontaktów) i 3) rodzinnym (kiedy język uważany za własny jest używany głównie w kontaktach domowych)¹⁰³.

Generalnie respondenci postrzegają znajomość języka niemieckiego jako istotną wartość w wielu obszarach życia, pomimo, iż badania wskazują na podupadający status użytkowy języka niemieckiego. Wyniki prezentowanych badań w tym zakresie pokrywają się z opiniami wielu badaczy, z których wynika, iż język jako czynnik kształtujący tożsamość i identyfikację członków grup kulturowych, etnicznych, narodowych czy regionalnych, stanowić może wartość w wymiarze aksjologicznym nawet wówczas, gdy przez członków grupy jego użytkowa funkcja nie jest w pełni wykorzystywana¹⁰⁴.

Uwzględniając opinie respondentów o użyteczności języka niemieckiego należy stwierdzić, że dla zdecydowanej większości ma ona wymiar tożsamościowy (świadomościowy), w mniejszym stopniu zaś wymiar ekonomiczny. Przede wszystkim język niemiecki

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ M. Głowacka-Grajper, *Mniejszościowe grupy etniczne w systemie szkolnictwa w Polsce. Przekaz kulturowy a więź etniczna*, Warszawa 2009.

¹⁰⁴ W. Żelazny, *Etniczność. Ład – konflikt – sprawiedliwość*, Poznań 2006, s. 135–136, J. Jackson Preece, *Prawa...*, op. cit., s. 157.

stanowi wartość dodaną, dzięki której postrzeganie świata jest bardziej zrozumiałe i bogatsze, w porównaniu do osób znających jeden język. Znajomość języka niemieckiego umożliwia także badanym kontakty międzynarodowe, w nieco mniejszym stopniu podnosi ich konkurencyjność na rynku pracy.

Ważnym elementem kształtującym tożsamość członków mniejszości niemieckiej, występującym w związku z przynależnością grupową, jest ich subiektywne poczucie więzi z grupą, które ma charakter zarówno naturalny, jak i zrzeszeniowy¹⁰⁵.

Uwzględniając wypowiedzi respondentów, można stwierdzić, iż ich poczucie przynależności grupowej kształtują dwa główne czynniki tj. czynnik natalny („posiadanie niemieckich przodków”) i czynnik wybierany („poczucie bycia Niemcem”). Nie bez znaczenia dla kształtu tożsamości jest również bardzo wysoki odsetek osób dumnych zarówno z posiadania niemieckich korzeni, jak i z członkostwa w organizacji mniejszości niemieckiej.

CZŁONKOSTWO W STRUKTURACH MNIEJSZOŚCI NIEMIECKIEJ

Wyniki badań wskazują, że rdzeń mniejszości niemieckiej w województwie opolskim stanowią osoby, które wstąpiły do grup DFK w pierwszej dekadzie lat 90. XX w., tj. w fazie ich powoływania i największego rozkwitu. Najmniejszy odsetek stanowią nowi członkowie, którzy zapisali się po 2010 r., choć wśród nich dominują osoby do 35 roku życia, co w pewnym stopniu stanowi potencjał zapewnienia ciągłości pokoleniowej grupy. Generalnie członkostwo w organizacji mniejszości niemieckiej spełnia potrzeby i oczekiwania jej członków.

W tym kontekście istotne są motywy wstępowania, które dla badanych przede wszystkim mają charakter tożsamościowy, związany z utożsamianiem się z narodem i kulturą niemiecką i z możliwością jej pielęgnowania.

105 P. Rybicki, *Struktura społecznego świata*, Warszawa 1979.

Powyższe opinie znajdują odzwierciedlenie w szczegółowych wynikach subiektywnej oceny korzyści wynikających z działalności w strukturach mniejszości niemieckiej, w świetle których pozytywnie oceniono korzyści ściśle związane pielęgnowaniem i wspieraniem niemieckiej tożsamości narodowej, a także korzyści związane z możliwością spotkania ze znajomymi z kręgu mniejszości niemieckiej, przydatność działalności w DFK w kontaktach międzyludzkich oraz wzrost świadomości niemieckiego dziedzictwa regionu.

Warto podkreślić, iż wyniki prezentowanych badań znajdują potwierdzenie w klasycznej literaturze fachowej, która wskazuje na istotną rolę grupowego komunikowania i języka w budowaniu osobistych więzi między ludźmi, łączącymi się z powodu potrzeby towarzysstwa – tzw. *współuczestniczenie fatyczne* (*phatic communion*)¹⁰⁶.

OCENA FUNKCJONOWANIA MNIJSZOŚCI NIEMIECKIEJ

Generalnie mniejszość niemiecka jako grupa społeczna i jako organizacja w opinii respondentów ma duże znaczenie – największe na poziomie lokalnym, miejscowości/wsi oraz na poziomie województwa opolskiego, zaś najmniejsze na poziomie gminnym i powiatowym. Co istotne, znaczenie mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej w największym stopniu doceniane jest przez przedstawicieli najstarszego i najmłodszego pokolenia.

Uwzględniając wybrane obszary w kontekście instytucjonalnym najlepiej oceniono:

1. działania sportowo-edukacyjne dla dzieci oraz inicjowanie i wspieranie działań edukacyjno-oświatowych,
2. kształtowanie pozytywnego wizerunku Niemców i mniejszości niemieckiej oraz działania upamiętniające śląskich Niemców.

106 B. Malinowski, *Jednostka, społeczność, kultura*, przeł. S. Kaprański i in., (red.) A.K. Paluch, Warszawa 2000, s. 340.

Pozytywnie ocenili badani także:

1. działania organizacji mniejszości niemieckiej na rzecz integracji wszystkich mieszkańców województwa,
2. działania upamiętniające wydarzenia związane z niemieckim dziedzictwem regionu.

Z najniższymi ocenami spotkało się artykułowanie własnych interesów przez mniejszość niemiecką, wpływ na rozwój ekonomiczny województwa oraz wspieranie własnych członków przez organizację mniejszości niemieckiej.

Ponadto szczegółowe opinie o działalności kulturalnej mniejszości niemieckiej, która stanowi jej statutowy element funkcjonowania w województwie opolskim, wskazują, iż została ona pozytywnie oceniona przez respondentów.

Najwyżej oceniono:

1. dostępność wydarzeń kulturalnych,
2. jakość wydarzeń kulturalnych,
3. atrakcyjność wydarzeń kulturalnych.

Ponadto pozytywnie, choć na nieco niższym poziomie, badani ocenili:

1. promocję wydarzeń kulturalnych,
2. zainteresowanie wydarzeniami wśród członków mniejszości niemieckiej.

Jedyna przeciętna ocena dotyczy zainteresowania wydarzeniami wśród mieszkańców województwa.

Warto zauważyć, że o ile respondenci ocenili pozytywnie znaczenie mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej oraz jako organizacji, o tyle ogólna ocena pozycji mniejszości niemieckiej na tle innych organizacji pozarządowych w województwie opolskim wypadła przeciętnie.

O pozycji mniejszości niemieckiej jako organizacji w województwie opolskim świadczą także jej relacje z otoczeniem oraz fakt, jak są one postrzegane i oceniane przez swoich członków i obserwatorów.

Stwierdzić można, iż ocena relacji mniejszości niemieckiej z otoczeniem wśród respondentów jest pozytywna, przy czym najlepiej oceniono relacje z kościołami i związkami wyznaniowymi oraz z instytucjami władzy w województwie opolskim. Pozytywnie, choć

niziej niż powyższe, oceniono relacje z innymi organizacjami pozarządowymi oraz kontakty z otoczeniem gospodarczym.

Jak wcześniej wspomniano, istotnym czynnikiem współkształtującym poczucie tożsamości narodowej, jednostkowej i grupowej, wśród badanych jest ich subiektywna opinia dotycząca postrzegania ich grupy przez osoby spoza grupy, tzw. tożsamość odzwierciedlona.

W przypadku badanych ich wyobrażenia o tym co inni sądzą o mniejszości niemieckiej wyrażają się w ocenie przeciętnej. W powyższym stwierdzeniu zawierają się w większości zarówno opinie o pozytywnym, jak i obojętnym postrzeganiu mniejszości niemieckiej przez otoczenie.

O prestiżu grupowym mniejszości niemieckiej świadczy także możliwość wpływu na dokonywanie zmian w województwie opolskim, która ma swoje ograniczenia wynikające zarówno z przypisanego mniejszościowemu charakteru grupy, jak i warunków obiektywnych np. sytuacji społeczno-politycznej i ekonomicznej w regionie.

Wyniki badań wskazują, iż zdecydowana większość badanych jest przekonana o możliwościach realnego wpływu, jednakże szczegółowa analiza odpowiedzi wskazuje, iż ocena wpływu na różne dziedziny życia jest przeciętna lub negatywna.

Przeciętnie oceniono możliwość wpływu organizacji mniejszości niemieckiej na zmiany w dziedzinie kultury (organizacji festiwali, festynów, koncertów, przedstawień teatralnych itp.), oraz możliwość wpływu na zmiany w szkolnictwie (w przedszkolach i szkołach). Negatywnie zaś ocenili badani możliwość wpływu na zmiany w dziedzinie polityki regionalnej oraz edukacji, a także na działalność upamiętniającą, gospodarkę w regionie, na media. Najniżej oceniono możliwość wpływu na inwestycje infrastrukturalne.

Kluczowe znaczenie dla funkcjonowania mniejszości niemieckiej i jej istnienia w świadomości społecznej województwa opolskiego ma realizacja przysługujących jej ustawowych praw, tj. wynikających z *Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6 stycznia 2005 r.* Jest to najbardziej widoczny element działalności mniejszości, który przejawia się w nauczaniu języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej w szkołach i przedszkolach, obecności dwujęzycznych tablic

z nazwami miejscowości oraz wprowadzeniu języka pomocniczego w urzędach lokalnych. Jest to także niewątpliwa domena symboliczna mniejszości niemieckiej, podkreślająca jej ciągłość grupową w regionie pogranicza¹⁰⁷.

Większość badanych oceniła pozytywnie realizację przez mniejszość niemiecką przysługujących jej praw, w tym najwyżej oceniono:

1. obecność dwujęzycznych tablic z nazwami miejscowości,
2. możliwość uczenia się w szkołach w języku niemieckim (zarówno jako języka mniejszości, jak i jako języka obcego),
3. jakość edukacji języka niemieckiego,
4. pomoc finansową ze strony państwa niemieckiego.

Najniżej oceniono:

1. pomoc finansową ze strony państwa polskiego,
2. funkcjonowanie języka niemieckiego jako pomocniczego w urzędach lokalnych (jedyna negatywna ocena).

Jednocześnie zdaniem respondentów organizacje mniejszości niemieckiej w województwie opolskim powinny położyć większy nacisk w najbliższej przyszłości na kilka kluczowych obszarów, tj.:

1. pracę z dziećmi i młodzieżą,
2. edukację języka niemieckiego,
3. mobilizację członków,
4. wykształcenie kompetentnych liderów.

PRZEJAWY DYSKRYMINACJI MNIEJSZOŚCI NIEMIECKIEJ

Doświadczenie dyskryminacji jest jednym z czynników kształtujących poczucie tożsamości wśród członków mniejszościowych grup narodowych, etnicznych, regionalnych i innych. Jednakże nawet w czasach relatywnie stabilnych politycznie dyskryminacja może występować w różnych formach. Mimo iż w zdecydowanej większości respondenci nie doświadczyli w swoim życiu przejawów dyskryminacji, ani z powodu niemieckiego pochodzenia, ani

107 L.M. Nijakowski, *Domeny symboliczne. Konflikty narodowe i etniczne w wymiarze symbolicznym*, Warszawa 2006.

z powodu przynależności do mniejszości niemieckiej, to jednak nadal występują przypadki gorszego traktowania.

Najczęściej przypadki dyskryminacji wobec członków mniejszości niemieckiej w województwie opolskim występowały w grupie osób z najstarszego pokolenia w postaci dyskryminacji słownej, gorszego traktowania w szkole/na studiach, poniżania w miejscu pracy. Rzadziej ograniczano badanym dostęp do dóbr i usług publicznych lub dochodziło do naruszenia nietykalności cielesnej. Fakt dyskryminacji słownej wystąpił ponadto wśród respondentów do 35 roku życia, a więc osób urodzonych pod koniec lat 80. XX w. lub po przełomie demokratycznym w Polsce.

Pokazuje to, iż nadal jest potrzeba zwiększenia świadomości społecznej w zakresie tematyki mniejszościowej, szerszej i pogłębionej edukacji na temat mniejszości niemieckiej oraz wzajemnych stosunków polsko-niemieckich.

Bibliografia/

- Aronson, Elliot.; Timothy D. Wilson, Robin M. Akert. 1997. *Psychologia społeczna. Serce i umysł*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.
- Bereszyński, Zbigniew. 2017. *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa i ludność niemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945-1990*. Gliwice-Opole: Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej.
- Berlińska, Danuta. 1999. *Mniejszość niemiecka na Śląsku Opolskim w poszukiwaniu tożsamości*. Opole: Instytut Śląski.
- Berlińska, Danuta. 2000. *Stary i nowy obraz Niemca w Polsce* [w:] D. Bingen i K. Malinowski (red.). *Polacy i Niemcy na drodze do partnerskiego sąsiedztwa. Próba bilansu dziesięciolecia 1989-1998*. Poznań: Instytut Zachodni.
- Berlińska, Danuta. 2010. *Die Deutschen in der Woiwodschaft Oppeln. Fragen und Antworten. Soziologische Untersuchung der Mitglieder der Sozial-Kulturellen Gesellschaft der Deutschen im Oppelner Schlesien*. Gliwice-Opole: Haus der Deutsch-Polnischen Zusammenarbeit.
- Berlińska, Danuta. 2011. *Niemcy w województwie opolskim w 2010 roku. Pytania i odpowiedzi. Badania socjologiczne członków Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego na Śląsku Opolskim*. Gliwice-Opole: Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej.
- Bokszański, Zbigniew. 2001. *Stereotypy a kultura*. Wrocław: Wydawnictwo Funna.
- Castells, Manuel. 2008. *Siła tożsamości*, przeł. S. Szymański, M. Marody (red.), Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cohrs, J. Christopher et al. 2004. *Ist patriotischer Nationalstolz wünschenswert? Eine differenzierte Analyse seiner psychologischen Bedeutung*. „Zeitschrift für Sozialpsychologie” 35(4): 201-215.
- Cooley, Charles H. 1963. *Social Organization. A Study of the Larger Mind*. New York: Schocken Books.
- Cooley, Charles H. 1964. *Human Nature and the Social Order*. New York: Schocken Books.

- Dawidejt-Jastrzębska, Ewa.; Trzcielińska-Polus, Aleksandra. 2004. *Mniejszość niemiecka w samorządach lokalnych woj. opolskiego* [w:] *Samorząd lokalny w Polsce. Społeczno-polityczne aspekty funkcjonowania*, (red.) S. Michałowski i A. Pawłowska. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Domagała, Bożena. 1996. *Mniejszość niemiecka na Warmii i Mazurach: ród wód kulturowy, organizacja, tożsamość*. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie.
- Duchesne, Sophie.; Frogner, André-Paul. 2008. *National and European identities in European countries*. „European Politics” 6: 143-168.
- Erikson, Erik H. 1988. *Youth: Fidelity and Diversity*. „Daedalus” 91(1): 5-27.
- Fiedor, Karol. 1966. *Walka z nazewnictwem polskim na Śląsku w okresie hitlerowskim 1933-1939*. Wrocław: Ossolineum.
- Frieske, Kazimierz W. 1999. *Marginalność społeczna* [w:] H. Domański i in. (red.). *Encyklopedia Socjologii*, T. 2. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Giddens, Anthony. 2001. *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Tłum. A. Szulżycka. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Głowacka-Grajper, Małgorzata. 2009. *Mniejszościowe grupy etniczne w systemie szkolnictwa w Polsce. Przekaz kulturowy a więź etniczna*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Golka, Marian. 2006. *Czym bywa tożsamość?* [w:] M. Golka (red.). *Kłopoty z tożsamością*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Golka, Marian. 2010. *Imiona wielokulturowości*. Warszawa: Muza.
- Gruszczyński, Leszek A.. 2003. *Kwestionariusz w socjologii. Budowa narzędzi do badań surveyowych*. Wydanie czwarte zmienione, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Identyfikacje narodowo-etniczne według wieku*, [w:] *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa Polski. Narodowy Spis Powszechny Ludności i mieszkań 2011*. 2015. Opracowanie G. Gudaszewski. Warszawa : Główny Urząd Statystyczny: 55-61.
- Janiszewski, Ludwik. 1993. *Mniejszość niemiecka a Polacy na Pomorzu Szczecińskim. Szkic socjologiczny*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński.
- Jasińska-Kania, Aleksandra. 1992. *Bliscy i dalecy. Studia nad postawami wobec innych narodów, ras i grup etnicznych*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.

- Jończy, Romuald; Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska. 2014. *Wpływ ludności pochodzenia niemieckiego oraz organizacji mniejszości niemieckiej na regionalny rozwój społeczno-gospodarczy. Wybrane zagadnienia (ze szczególnym uwzględnieniem województwa opolskiego)*. Gliwice-Opole: Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej.
- Jończy, Romuald; Łukaniszyn-Domaszewska, Katarzyna. 2020. „Wpływ ludności autochtonicznej pochodzenia niemieckiego oraz organizacji mniejszości niemieckiej na regionalny rozwój gospodarczo-społeczny ze szczególnym uwzględnieniem woj. opolskiego – podsumowanie wyników badań”. Konferencja popularno-naukowa, dostęp: <https://www.haus.pl/pliki/news/File/Anita/Raport%20czastkowy%202014%20za.pdf> z dnia 15.03.2020.
- Kijonka, Justyna. 2016. *Tożsamość współczesnych Górnoślązaków. Studium socjologiczne*. Katowice: Thesaurus Silesiae.
- Kłoskowska, Antonina. 1996. *Kultury narodowe u korzeni*. Warszawa: PWN.
- Knies, Gundi; Alita Nandi; Lucinda Platt. 2013. *Life Satisfaction, Ethnicity and Neighbourhoods: Is There an Effect of Neighbourhood Ethnic Composition on Life Satisfaction? Presented at Westminster policy debate: New insights into ethnicity, social mobility and well-being*, 16th January 2014. <https://www.understandingsociety.ac.uk/2013/11/07/new-insights-into-ethnicity-social-mobility-and-well-being>, z dnia 14.03.2020.
- Kowalski, Mariusz. 2000. *Geografia wyborcza Polski. Przestrzenne zróżnicowanie zachowań wyborczych Polaków w latach 1989-1998*. Warszawa: PAN.
- Kurasz, Irena. 2015. *Mniejszość niemiecka na Dolnym Śląsku. Studium socjologiczne*. Kraków: NOMOS.
- Kurcz, Zbigniew. 1994. *Mniejszość niemiecka w Polsce*. „Kultura i Społeczeństwo” 38(4): 145-164.
- Kurcz, Zbigniew. 1995. *Mniejszość niemiecka w Polsce*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kurcz, Zbigniew. 1997. *Mniejszość niemiecka w Polsce: geneza, struktury, oczekiwania* [w:] Z. Kurcz (red.). *Mniejszości narodowe w Polsce*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Lemańczyk, Magdalena. 2016. *Mniejszość niemiecka na Pomorzu Gdańskim*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Linek, Bernard. 1997. *„Odniemczanie” województwa śląskiego w latach 1945–1950 (w świetle materiałów wojewódzkich)*. Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski.

- Łódziński, Sławomir. 1992. *Aktywność społeczno-polityczna mniejszości narodowych. Raport nr 29*, Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, Wydział Analiz Ekonomicznych i Społecznych, listopad 1992.
- Łódziński, Sławomir. 2003. *Raport. Problemy dyskryminacji osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (polityka, państwa, regulacje prawne i nastawienia społeczne)*. Kancelaria Sejmu. Biuro Studiów i Ekspertyz, Nr 219.
- Łódziński, Sławomir. 2005. *Równość i różnica. Mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 roku*. Warszawa: Scholar.
- Madajczyk, Piotr; Berlińska, Danuta. 2008. *Polska jako państwo narodowe. Historia i pamięć*. Warszawa-Opole: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Malinowski, Bronisław. 2000. *Jednostka, społeczność, kultura*. Tłum. S. Kapralski et al. Warszawa: PWN.
- Mazurek, Monika. 2010. *Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie: między partią polityczną a organizacją etniczno-regionalną*. „Studia Socjologiczne” 3(198): 77–98.
- Mead, George H. 1962. *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago, Ill.: University of Chicago Press.
- Michna, Ewa. 2013. *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań w 2011 r. i jego wykorzystanie w polityce tożsamości w walce o uznanie. Casus Ślązaków*. „Studia Migracyjne -Przegląd Polonijny”, T. 39, z. 2(148): 135–172.
- Między lękiem a nadzieją. Dziesięć lat funkcjonowania ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (2005–2015)*. 2015. A. Adamczyk, A. Sakson, C. Trosiak (red.). Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM.
- Minderheiten als Mehrwert*. 2010. Schriften des Collegium Pontes. (Hrsg.) M. T. Vogt (et. al). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Mirga, Andrzej. 1984. *Stereotyp jako model „prawdziwego swojego” i „obcego”. Próba rekonstrukcji teoretycznej zjawiska stereotypu*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Etnograficzne” DCCXXII, 19.
- Mniejszości narodowe w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*. 2006. L. Adamczuk, S. Łódziński (red.). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności z 2011 roku*. 2015. S. Łódziński, K. Warmińska, G. Gudaszewski (red.). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

- Molthof, Luuk; Magali Mohr. 2018. *The Fading Taboo of Germany's National Pride. Implications for Open Society Attitudes*. Voices on Values Report, February 2019, Open Society Foundation.
- Myśliwiec, Małgorzata. 2015. *Ślężacy - o co i po co pytał GUS?*, [w:] A. Adamczyk, A. Sakson, C. Trosiak (red.). *Między lękiem a nadzieją. Dziesięć lat funkcjonowania ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (2005-2015)*. Wydawnictwo naukowe WNPiD UAM: 293-308.
- Newell, Rosemarie. 1995. *Questionnaires* [w:] N. Gilbert (red.). *Researching Social Life*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE.
- Nijakowski, M. Lech. 2004. *O procesach narodotwórczych na Śląsku*, [w:] L. M.
- Nijakowski (red.). *Nadciągają Ślężacy. Czy istnieje narodowość Śląska?* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Nijakowski, Lech M. 2006. *Status grup etnicznych oraz mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku* [w:] L. Adamczuk, S. Łódziński (red.). *Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Nijakowski, Lech M. 2006b. *Domeny symboliczne. Konflikty narodowe i etniczne w wymiarze symbolicznym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Nikitorowicz, Jerzy. 1995. *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Białystok: Trans Humana.
- Noelle-Neumann, Elisabeth; Renate Köcher. 1987. *Die verletzte Nation. Über den Versuch der Deutschen, ihren Charakter zu ändern*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.
- Ociepka, Beata. 2000. *Rola środków masowego przekazu w kształtowaniu opinii o Niemcach w Polakach* [w:] D. Bingen i K. Malinowski (red.). *Polacy i Niemcy na drodze do partnerskiego sąsiedztwa. Próba bilansu dziesięciolecia 1989-1998*. Poznań: Instytut Zachodni.
- Oppenheim, A. N. 2004. *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*. Poznań: Zys i S-ka Wydawnictwo.
- Oppenrieder, W.; Maria Thurmair. 2003. *Sprachidentität im Kontext von Mehrsprachigkeit* [w:] N. Janich, C. Thim-Mabrey. *Sprachidentität-Identität durch Sprache*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

- Otten, Sabine; Wiebren S. Jansen. 2014. *Predictors and consequences of exclusion and inclusion at the (culturally) diverse workplace* [in:] S. Otten, K. I. Van der Zee, M. B. Brewer (Eds.). *Towards inclusive organizations: Determinants of successful diversity management at work* (pp. 67– 86). New York: Psychology Press.
- Oudhof, Ko. 2006. *Gender and Minorities, Ethnic minorities, gender and discrimination in European Social Survey (ESS)*, UNECE-Conference of Experts on Gender Statistics, Geneva, 11-13 September 2006, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/1001617/4577877/3-2-UDHOF-EN.pdf>, z dnia 14.03.2020.
- Pan, Christoph. 2011. *Minderheiten als Mehrwert: Volksgruppenzählung in Europa, Italien und Südtirol – Manjšine kot dodana vrednost: Preštevanje narodnih skupnosti v Evropi, Italiji in na Južnem Tirolskem* [in:] P. Karpf, T. Kassl, W. Platzer, U. Puschnig (Hrsg.). *Zählen Minderheiten? – Volksgruppen zählen!*, Kärntner Dokumentation Bd 27, Klagenfurt am Wörthersee.
- Plaut, C. Victoria. 2010. *Diversity science: Why and how difference makes a difference*. "Psychological Inquiry" 21(2):77-99. <https://doi.org/10.1080/10478401003676501>
- Popieliński, Paweł. 2011. *Młodzież mniejszości niemieckiej na Górnym Śląsku po 1989 roku*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Preece, J. Jackson. 2007. *Prawa mniejszości*. Tłum. M. Stolarska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Raciborski, Jacek. 1997. *Polskie wybory. Zachowania wyborcze społeczeństwa polskiego w latach 1989-1995*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Rothschild, Joseph. 1981. *Ethnopolitics: a Conceptual Framework*. New York: Columbia University Press.
- Rybicki, Paweł. 1979. *Struktura społecznego świata*. Warszawa: PWN.
- Sakson, Andrzej. 1994. *Geneza i struktura społeczna mniejszości niemieckiej w Wielkopolsce* [w:] Z. Kurcz i W. Misiak (red.). *Mniejszość niemiecka w Polsce i Polacy w Niemczech*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Sakson, Andrzej. 1998. *Stosunki narodowościowe na Warmii i Mazurach 1945-1997*. Poznań: Instytut Zachodni.
- Sakson, Andrzej. 2010. *Berlin – Warszawa. Studia o Niemcach i ich relacjach z Polakami*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut.

- Sakson, Andrzej. 2012. *Miniejszość niemiecka na Śląsku w świetle Spisu Powstającego z 2011 roku*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, nr 85.
- Schwartz, Shalom H. 2014. *National culture as value orientations: consequences of value differences and cultural distance*. „Handbook of the Economics of Art and Culture” 2: 547-586. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53776-8.00020-9>.
- Smolicz, Jerzy J. 1990. *Kultura i nauczanie w społeczeństwie wieloetnicznym*. Warszawa: PWN.
- Smolicz, Jerzy J. 1990b. *Język jako wartość rdzenna* [w:] A. Kłosowska (red.). *Oblicza polskości*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Smolicz, Jerzy J. 2000. *Współkultury Australii*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Spencer Rodgers, Julie; Timothy McGovern. 2002. *Attitudes toward the culturally different: The role of intercultural communication barriers, affective responses, consensual stereotypes, and perceived threat*. „International Journal of Intercultural Relations” 26(6): 609-631. [https://doi.org/10.1016/S0147-1767\(02\)00038-X](https://doi.org/10.1016/S0147-1767(02)00038-X).
- Synak, Brunon. 1998. *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana: studium socjologiczne*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Szarota, Tomasz. 1991. *Polak w karykaturze niemieckiej (1914-1944)*. *Przyczynek do badań stereotypów narodowych* [w:] W. Wrzesiński (red.). *Wokół stereotypów Polaków i Niemców*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Szczygielski, Kazimierz. 2006. *Geografia mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Ujęcie ilościowe*. Opole: Państwowy Instytut Wydawniczy - Instytut Śląski w Opolu, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu.
- Szmeja, Maria. 1994. *Polacy, Niemcy czy Ślązacy? Rozważania o zmienności identyfikacji narodowej Ślązaków* [w:] Z. Kurcz i W. Misiak (red.). *Mniejszość niemiecka w Polsce i Polacy w Niemczech*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Szmeja, Maria. 2000. *Niemcy? Polacy? Ślązacy? Rodzimi mieszkańcy Opolszczyzny w świetle analiz socjologicznych*. Kraków: Universitas.
- Sztumski, Janusz. 1995. *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Katowice: Wydawnictwo Śląsk.
- Świder, Małgorzata. 2002. *Die sogenannte Entgermanisierung im Oppelner Schlesien in den Jahren 1945-1950*. Lauf a. d. Pegnitz: Europaforum-Verlag.

- Thim-Mabrey, Christiane. 2003. *Sprachidentität-Identität durch Sprache. Ein Problemaufriss aus Sprachwissenschaftlicher Sicht* [w:] N. Janich, C. Thim-Mabrey. *Sprachidentität-Identität durch Sprache*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Trosiak, Cezary. 2016. *Górny Śląsk między regionalizmem – autonomią – separatyzmem*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM.
- Verkuyten, Maykel; Angela De Wolf. 2002. *Ethnic minority identity and group context: self-descriptions, acculturation attitudes and group evaluations in an intra- and intergroup situation*. „European Journal of Social Psychology” 32(36): 781-800. <https://doi.org/10.1002/ejsp.121>.
- Wagińska-Marzec, Maria. 2003. *Postawy mieszkańców Opolszczyzny wobec podwójnych nazw miejscowości*. „Zeszyty Instytutu Zachodniego” 31: 16-17.
- Wódz, Jacek. 2012. *Pomiędzy ruchem społecznym w skali regionalnej a partią i partią regionalną. Kilka refleksji na tle zmian reprezentacji politycznej w regionach Europy*. „Górnośląskie Studia Socjologiczne Seria Nowa” 3: 28-46.
- Znaniecki, Florian. 2008. *Metoda socjologii*. Tłum. E. Hałas. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zick, Andreas. 2001. *Der Nationalstolz und seine Folgen – eine sozialpsychologische Anmerkung*. „Report Psychologie” 26(8): 456-459.
- Żelazny, Walter. 2006. *Etniczność. Ład – konflikt – sprawiedliwość*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

TABELA 2.

Poczucie dumy z posiadania niemieckich korzeni oraz dumy z przynależności do organizacji mniejszości niemieckiej. Dane w postaci procentowej (odsetek odpowiedzi *Tak*)

		Poczucie dumy z posiadania niemieckich korzeni	Poczucie dumy z przynależności do organizacji mniejszości niemieckiej
Ogółem		89,8	85,5
Płeć	Kobieta	91,7	87,9
	Mężczyzna	85,7	80,2
Miejsce zamieszkania	Miasto	96,4	85,7
	Wieś	88,0	84,2
Wiek	Do 35. roku życia	91,7	87,5
	36-45 lat	87,2	76,9
	46-55 lat	81,0	76,2
	56-65 lat	87,1	84,3
	66 lat i więcej	96,3	94,5
Wykształcenie	Podstawowe	100,0	100,0
	Zawodowe	86,2	80,0
	Średnie	92,6	89,5
	Wyższe	87,0	81,8

Aktywność zawodowa	Os. pracująca	88,8	83,1
	Os. niepracująca	90,4	88,1
Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	86,7	83,3
	Sektor prywatny	81,3	79,2
	Własna działalność gosp.	96,7	86,7
	NGO lub spółdzielnia	100,0	84,6
	Za granicą	100,0	88,9
	Emeryt	90,8	87,9
	Rencista	100,0	100,0
	Inne	77,8	77,8
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	91,1	85,9
	Stanu wolnego	86,1	80,6
	Wdowa/wdowiec	80,0	85,0
Liczba dzieci	o (brak dzieci)	85,7	78,6
	1	87,2	87,2
	2	89,1	83,7
	3	95,8	87,5
	4 i więcej	91,3	91,7
Mowa ojczysta	J. polski	84,6	75,0
	J. niemiecki	97,5	92,5
	etnolekt śląski	88,2	85,5
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	97,7	93,1
	Ślązak	85,9	80,9
	Polak	66,7	66,7
Obywatelstwo niemieckie	Tak	90,8	87,2
	Nie	80,6	71,0

TABELA 3.

Posiadanie niemieckiego obywatelstwa wśród członków mniejszości niemieckiej.
Dane w postaci procentowej.

		Tak	Nie
Ogółem		87,6	12,4
Płeć	Kobieta	85,4	14,6
	Mężczyzna	92,3	7,7
Miejsce zamieszkania	Miasto	70,4	29,6
	Wieś	89,5	10,5
Wiek	Do 35. roku życia	83,3	16,7
	36-45 lat	89,7	10,3
	46-55 lat	90,5	9,5
	56-65 lat	90,0	10,0
	66 lat i więcej	81,8	18,2
Wykształcenie	Podstawowe	80,0	20,0
	Zawodowe	90,8	9,2
	Średnie	89,5	10,5
	Wyższe	84,4	15,6
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	91,8	8,2
	Os. niepracująca	81,2	18,8

Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	88,1	11,9
	Sektor prywatny	95,8	4,2
	Własna działalność gosp.	86,7	13,3
	NGO lub spółdzielnia	100,0	0,0
	Za granicą	100,0	0,0
	Emeryt	82,1	17,9
	Rencista	88,9	11,1
	Inne	66,7	33,3
Status rodzinny	Zamężna/zonaty	91,1	8,9
	Stanu wolnego	77,8	22,2
	Wdowa/wdowiec	75,0	25,0
Liczba dzieci	o (brak dzieci)	81,0	19,0
	1	87,2	12,8
	2	89,2	10,8
	3	93,6	6,4
	4 i więcej	83,3	16,7
Mowa ojczysta	J. polski	76,9	23,1
	J. niemiecki	92,5	7,5
	etnolekt śląski	89,0	11,0
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	94,2	5,8
	Ślązak	85,4	14,6
	Polak	50,0	50,0
Obywatelstwo niemieckie	Tak	100,0	0,0
	Nie	0,0	100,0

TABELA 4.

Mowa ojczysta wśród członków mniejszości niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne. Dane w postaci procentowej.

		J. polski	J. niemiecki	dialekt śląski
Ogółem		21,8	16,8	61,3
Płeć	Kobieta	21,5	14,1	64,4
	Mężczyzna	22,1	20,9	57,0
Miejsce zamieszkania	Miasto	19,2	23,1	57,7
	Wieś	23,1	15,6	61,3
Wiek	Do 35. roku życia	23,8	9,5	66,7
	36-45 lat	26,3	15,8	57,9
	46-55 lat	26,8	14,6	58,5
	56-65 lat	24,6	13,8	61,5
	66 lat i więcej	13,0	25,9	61,1
Wykształcenie	Podstawowe	20,0	20,0	60,0
	Zawodowe	26,2	11,5	62,3
	Średnie	19,1	20,2	60,6
	Wyższe	20,3	17,4	62,3
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	21,3	16,7	62,0
	Os. niepracująca	22,2	18,5	59,3

Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	19,3	12,3	68,4
	Sektor prywatny	25,0	20,5	54,5
	Własna działalność gosp.	20,0	16,7	63,3
	NGO lub spółdzielnia	20,0	20,0	60,0
	Za granicą	22,2	22,2	55,6
	Emeryt	15,4	21,5	63,1
	Rencista	37,5	12,5	50,0
	Inne	62,5	0,0	37,5
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	19,5	15,1	65,4
	Stanu wolnego	36,7	26,7	36,7
	Wdowa/wdowiec	21,1	21,1	57,9
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	35,1	24,3	40,5
	1	24,3	8,1	67,6
	2	14,4	20,0	65,6
	3	28,9	11,1	60,0
	4 i więcej	12,5	16,7	70,8
Mowa ojczysta	J. polski	100,0	0,0	0,0
	J. niemiecki	0,0	100,0	0,0
	etnolekt śląski	0,0	0,0	100,0
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	12,7	45,6	41,8
	Ślązak	20,9	1,5	77,6
	Polak	66,7	0,0	33,3
Obywatelstwo niemieckie	Tak	19,4	18,0	62,6
	Nie	38,7	9,7	51,6

TABELA 5.

Korzyści wynikające ze znajomości języka niemieckiego w opinii członków mniejszości niemieckiej. Dane w postaci procentowej (odsetek wskazań danych odpowiedzi)

		Dzięki znajomości języka niemieckiego mam większe szanse na rynku pracy	Dzięki znajomości języka niemieckiego jestem wewnętrznie bogatszy niż inni mieszkańcy województwa opolskiego	Dzięki znajomości języka niemieckiego postrzegam świat znacznie szerzej i rozumiem lepiej, niż osoby, które znają tylko jeden język	Znajomość języka niemieckiego przydaje mi się w kontaktach między- narodowych
Ogółem		33,9	45,9	54,5	55,6
Płeć	Kobieta	30,4	49,4	54,4	55,1
	Mężczyzna	40,7	42,9	57,1	59,3
Miejsce zamieszkania	Miasto	35,7	53,6	60,7	53,6
	Wieś	34,8	44,3	53,3	57,1
Wiek	Do 35. roku życia	45,8	33,3	54,2	75,0
	36-45 lat	41,0	41,0	56,4	69,2
	46-55 lat	40,5	35,7	52,4	61,9
	56-65 lat	28,2	50,7	47,9	49,3
	66 lat i więcej	27,3	56,4	63,6	43,6
Wykształcenie	Podsta- wowe	10,0	50,0	50,0	50,0
	Zawodowe	32,3	43,1	55,4	50,8
	Średnie	29,2	45,8	49,0	49,0
	Wyższe	44,2	51,9	66,2	71,4

Aktywność zawodowa	Os. pracująca	36,9	46,3	56,9	58,8
	Os. niepracująca	28,2	49,4	54,1	51,8
Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	31,7	48,3	66,7	65,0
	Sektor prywatny	45,8	45,8	52,1	50,0
	Własna działalność gosp.	23,3	40,0	53,3	63,3
	NGO lub spółdzielnia	38,5	61,5	38,5	69,2
	Za granicą	66,7	33,3	55,6	33,3
	Emeryt	28,4	55,2	58,2	47,8
	Rencista	11,1	22,2	55,6	66,7
	Inne	44,4	33,3	22,2	66,7
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	32,8	46,9	54,2	57,8
	Stanu wolnego	50,0	50,0	58,3	61,1
	Wdowa/wdowiec	20,0	40,0	70,0	35,0
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	40,5	50,0	50,0	66,7
	1	41,0	46,2	64,1	51,3
	2	36,6	51,6	57,0	59,1
	3	25,0	41,7	54,2	52,1
	4 i więcej	20,8	41,7	45,8	50,0

Mowa ojczysta	J. polski	26,9	30,8	44,2	46,2
	J. niemiecki	40,0	77,5	85,0	62,5
	etnoлект śląski	33,6	43,2	50,0	59,6
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	40,2	69,0	74,7	57,5
	Ślązak	29,9	33,6	46,0	58,4
	Polak	33,3	16,7	33,3	41,7
Obywatelstwo niemieckie	Tak	35,9	47,7	56,8	57,7
	Nie	22,6	38,7	45,2	48,4

TABELA 6.

Deklarowana identyfikacja narodowa lub regionalna wśród członków mniejszości niemieckiej. Dane w postaci procentowej.

		Niemcem	Ślązakiem	Polakiem	Inne
Ogółem		35,8	56,4	4,9	2,9
Płeć	Kobieta	32,2	57,2	6,6	3,9
	Mężczyzna	43,2	53,4	2,3	1,1
Miejsce zamieszkania	Miasto	32,1	57,1	7,1	3,6
	Wieś	36,3	55,7	5,0	3,0
Wiek	Do 35. roku życia	13,0	65,2	17,4	4,3
	36-45 lat	24,3	67,6	5,4	2,7
	46-55 lat	28,6	61,9	7,1	2,4
	56-65 lat	46,3	50,7	1,5	1,5
	66 lat i więcej	50,0	46,3	1,9	1,9

Wykształcenie	Podstawowe	30,0	60,0	0,0	10,0
	Zawodowe	34,4	57,8	6,3	1,6
	Średnie	37,6	58,1	2,2	2,2
	Wyższe	37,0	50,7	8,2	4,1
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	33,1	58,6	5,1	3,2
	Os. niepracująca	43,8	50,0	3,8	2,5
Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	29,8	61,4	5,3	3,5
	Sektor prywatny	43,8	45,8	6,3	4,2
	Własna działalność gosp.	23,3	76,7	0,0	0,0
	NGO lub spółdzielnia	30,8	61,5	0,0	7,7
	Za granicą	33,3	44,4	22,2	0,0
	Emeryt	48,4	46,9	3,1	1,6
	Rencista	37,5	62,5	0,0	0,0
	Inne	12,5	62,5	12,5	12,5
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	37,3	55,1	5,4	2,2
	Stanu wolnego	28,6	60,0	5,7	5,7
	Wdowa/wdowiec	42,1	52,6	0,0	5,3
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	26,8	61,0	7,3	4,9
	1	38,5	51,3	10,3	0,0
	2	38,6	53,4	3,4	4,5
	3	37,0	58,7	2,2	2,2
	4 i więcej	34,8	60,9	4,3	0,0

Mowa ojczysta	J. polski	20,4	57,1	16,3	6,1
	J. niemiecki	92,3	5,1	0,0	2,6
	etnoлект śląski	23,2	73,2	2,8	0,7
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	100,0	0,0	0,0	0,0
	Ślązak	0,0	100,0	0,0	0,0
	Polak	0,0	0,0	100,0	0,0
Obywatelstwo niemieckie	Tak	38,4	55,5	2,8	3,3
	Nie	16,1	64,5	19,4	0,0

TABELA 7.

Okres wstąpienia do organizacji mniejszości niemieckiej.

Dane w postaci procentowej.

		Do roku 1990	W latach 1991-2000	W latach 2001-2010	Po roku 2010
Ogółem		31,3	48,7	12,3	7,7
Płeć	Kobieta	30,8	48,3	13,3	7,5
	Mężczyzna	32,4	48,6	10,8	8,1
Miejsce zamieszkania	Miasto	40,9	40,9	9,1	9,1
	Wieś	30,9	47,5	13,6	8,0
Wiek	Do 35. roku życia	4,2	8,3	41,7	45,8
	36-45 lat	25,0	46,4	21,4	7,1
	46-55 lat	12,5	65,6	18,8	3,1
	56-65 lat	45,3	52,8	1,9	0,0
	66 lat i więcej	52,4	42,9	2,4	2,4
Wykształcenie	Podstawowe	55,6	44,4	0,0	0,0
	Zawodowe	37,8	55,6	6,7	0,0
	Średnie	27,5	53,8	12,5	6,3
	Wyższe	28,3	36,7	18,3	16,7

Aktywność zawodowa	Os. pracująca	27,4	47,6	16,9	8,1
	Os. niepracująca	38,8	50,7	4,5	6,0
Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	29,5	43,2	11,4	15,9
	Sektor prywatny	25,0	47,5	20,0	7,5
	Własna działalność gosp.	28,0	56,0	16,0	0,0
	NGO lub spółdzielnia	30,0	30,0	40,0	0,0
	Za granicą	20,0	80,0	0,0	0,0
	Emeryt	40,7	55,6	1,9	1,9
	Rencista	60,0	40,0	0,0	0,0
	Inne	12,5	25,0	25,0	37,5
Status rodzinny	Zamężna/zonaty	33,8	48,6	12,2	5,4
	Stanu wolnego	16,1	41,9	19,4	22,6
	Wdowa/wdowiec	35,7	64,3	0,0	0,0
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	25,7	31,4	20,0	22,9
	1	37,5	43,8	15,6	3,1
	2	31,9	52,2	8,7	7,2
	3	37,8	51,4	8,1	2,7
	4 i więcej	21,1	68,4	10,5	0,0
Mowa ojczysta	J. polski	23,7	44,7	21,1	10,5
	J. niemiecki	40,6	50,0	6,3	3,1
	etnolekt śląski	32,8	50,0	9,5	7,8
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	46,5	43,7	8,5	1,4
	Ślązak	23,5	53,9	12,7	9,8
	Polak	0,0	30,0	40,0	30,0
Obywatelstwo niemieckie	Tak	31,8	50,3	12,1	5,8
	Nie	23,8	38,1	14,3	23,8

TABELA 8.1.

Ogólna ocena korzyści wynikających z działalności w strukturach mniejszości niemieckiej. Dane w postaci średniej arytmetycznej w skali od 0 do 100 punktów.

		Przydaje się w życiu zawodowym	Przydaje się w kontaktach międzyludzkich	Możliwość rozwinięcia własnych zainteresowań i pasji	Rozwój umiejętności współpracy w grupie	Poprawa znajomości języka niemieckiego	Wzrost świadomości niemieckiego dziedzictwa regionu
Ogółem		64	77	70	70	73	75
Płeć	Kobieta	67	79	74	73	75	77
	Mężczyzna	60	73	63	65	69	73
Miejsce zamieszkania	Miasto	61	75	66	64	69	78
	Wieś	64	77	70	70	72	75
Wiek	Do 35. roku życia	60	73	68	70	74	70
	36-45 lat	63	78	68	68	66	74
	46-55 lat	64	76	72	70	67	77
	56-65 lat	66	79	69	71	76	77
	66 lat i więcej	63	76	70	69	73	76
Wykształcenie	Podstawowe	54	72	59	59	64	75
	Zawodowe	66	76	66	69	77	73
	Średnie	64	78	71	73	73	75
	Wyższe	65	76	73	71	71	77
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	65	77	69	71	72	76
	Os. niepracująca	63	77	71	68	75	75

Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	67	78	73	75	73	76
	Sektor prywatny	61	77	65	66	72	76
	Własna działalność gosp.	61	80	71	76	71	77
	NGO lub spółdzielnia	73	65	67	66	61	70
	Za granicą	68	68	64	68	78	75
	Emeryt	64	76	72	69	77	75
	Rencista	58	75	63	71	75	69
	Inne	56	84	69	59	61	75
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	64	76	70	71	72	74
	Stanu wolnego	67	80	75	72	76	79
	Wdowa/wdowiec	63	75	63	65	71	79
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	67	81	77	74	76	78
	1	65	77	68	70	76	73
	2	64	75	69	69	71	74
	3	65	77	65	68	68	76
	4 i więcej	58	75	73	74	77	79
Mowa ojczysta	J. polski	63	74	66	66	73	79
	J. niemiecki	70	78	72	76	80	80
	etnolekt śląski	63	77	70	70	71	74

Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	66	80	73	73	76	79
	Ślązak	64	76	69	70	71	74
	Polak	59	65	64	66	70	68
Obywatelstwo niemieckie	Tak	65	77	70	70	73	75
	Nie	59	71	70	67	69	78

TABELA 8.2.

Ogólna ocena korzyści wynikających z działalności w strukturach mniejszości niemieckiej. Dane w postaci średniej arytmetycznej w skali od 0 do 100 punktów.

		Wsparcie tożsamości narodowej	Możliwość dzielenia się kompetencjami i umiejętnościami	Możliwość spędzania czasu wolnego	Możliwość rozmowy w języku niemieckim	Możliwość spotkania ze znajomymi z kręgu mniejszości niemieckiej	Ogólna ocena korzyści wynikających z działalności w MN
Ogółem		73	70	70	72	80	73
Płeć	Kobieta	76	73	75	73	83	75
	Mężczyzna	69	65	61	69	76	68
Miejsce zamieszkania	Miasto	69	72	67	72	78	71
	Wieś	74	69	69	71	80	72
Wiek	Do 35. roku życia	68	67	67	73	80	69
	36-45 lat	72	65	62	68	76	69
	46-55 lat	74	67	72	67	81	72
	56-65 lat	75	73	70	73	83	74
	66 lat i więcej	73	70	74	73	80	73

Wykształcenie	Podstawowe	61	59	64	78	84	68
	Zawodowe	72	66	69	72	79	72
	Średnie	72	71	72	71	83	74
	Wyższe	77	72	69	70	78	73
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	75	69	68	71	80	72
	Os. niepracująca	70	70	73	73	82	73
Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	78	72	69	72	83	75
	Sektor prywatny	74	70	69	73	78	71
	Własna działalność gosp.	72	66	70	70	81	73
	NGO lub spółdzielnia	73	64	64	64	73	67
	Za granicą	69	63	63	61	79	70
	Emeryt	72	71	74	73	82	74
	Rencista	75	69	75	79	81	74
	Inne	56	66	72	69	83	68
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	74	70	70	71	79	72
	Stanu wolnego	74	74	71	73	84	75
	Wdowa/wdowiec	64	63	70	71	86	71

Liczba dzieci	o (brak dzieci)	76	76	72	76	86	75
	1	70	69	69	76	78	72
	2	74	71	71	71	79	72
	3	73	63	65	64	79	71
	4 i więcej	70	65	75	71	83	73
Mowa ojczysta	J. polski	71	67	66	65	78	70
	J. niemiecki	79	74	76	79	85	77
	etnolekt śląski	72	69	69	70	79	72
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	78	74	76	75	83	76
	Ślązak	71	68	66	69	79	71
	Polak	66	60	69	60	67	65
Obywatelstwo niemieckie	Tak	73	69	70	72	80	73
	Nie	72	72	67	66	78	70

TABELA 9.

Ocena znaczenia mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej.

Dane w postaci średniej arytmetycznej w skali od 0 do 100 punktów.

		W województwie	W powiecie	W gminie	W miejscowości /wsi	Ogólna ocena znaczenia MN jako grupy
Ogółem		72	64	68	74	70
Płeć	Kobieta	73	67	70	74	72
	Mężczyzna	70	62	64	73	68
Miejsce zamieszkania	Miasto	71	55	62	58	62
	Wieś	74	67	70	76	72

Wiek	Do 35. roku życia	74	71	71	80	74
	36-45 lat	71	65	67	74	68
	46-55 lat	71	63	68	72	69
	56-65 lat	73	67	69	71	71
	66 lat i więcej	76	67	73	80	75
Wykształcenie	Podstawowe	72	63	59	75	73
	Zawodowe	72	66	72	76	72
	Średnie	72	66	66	73	69
	Wyższe	70	64	68	73	70
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	71	65	66	72	69
	Os. niepracująca	72	65	71	77	72
Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	70	68	67	77	71
	Sektor prywatny	69	59	61	66	64
	Własna działalność gosp.	73	66	68	67	67
	NGO lub spółdzielnia	69	73	69	79	73
	Za granicą	75	61	72	78	72
	Emeryt	73	64	71	77	72
	Rencista	69	72	78	83	78
	Inne	72	66	69	71	70

Status rodzinny	Zamężna/żonaty	73	67	68	73	71
	Stanu wolnego	62	59	64	71	64
	Wdowa/wdowiec	71	63	75	84	75
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	64	62	65	70	65
	1	71	66	67	76	71
	2	73	63	65	72	69
	3	74	65	72	79	73
	4 i więcej	75	75	75	73	73
Mowa ojczysta	J. polski	71	62	65	71	67
	J. niemiecki	69	60	64	75	67
	etnoлект śląski	71	67	68	73	71
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	74	64	70	78	72
	Ślązak	69	65	67	71	68
	Polak	68	64	68	69	66
Obywatelstwo niemieckie	Tak	71	65	67	74	70
	Nie	70	61	67	66	68

TABELA 10.1.

Ocena funkcjonowania mniejszości niemieckiej jako organizacji. Dane w postaci średniej arytmetycznej w skali od 0 do 100 punktów.

		Działania upamiętniające śląskich Niemców	Działania upamiętniające wydarzenia związane z niemieckim dziedzictwem regionu	Kształtowanie pozytywnego wizerunku Niemców i mniejszości niemieckiej	Artukułowanie własnych interesów	Inicjowanie i wspieranie działań edukacyjno-oświatowych
Ogółem		70	69	70	65	74
Płeć	Kobieta	72	71	71	66	77
	Mężczyzna	68	65	68	65	71
Miejsce zamieszkania	Miasto	71	69	68	59	71
	Wieś	71	69	71	67	76
Wiek	Do 35. roku życia	69	77	73	73	82
	36-45 lat	76	72	70	66	79
	46-55 lat	67	66	64	66	77
	56-65 lat	71	67	72	66	74
	66 lat i więcej	71	69	70	63	72
Wykształcenie	Podstawowe	65	63	69	64	75
	Zawodowe	72	70	69	67	74
	Średnie	68	67	69	63	74
	Wyższe	73	70	73	68	77
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	71	69	70	66	75
	Os. niepracująca	69	69	70	65	74

Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	72	72	72	69	79
	Sektor prywatny	70	65	65	61	73
	Własna działalność gosp.	68	68	73	63	70
	NGO lub spółdzielnia	71	73	71	75	77
	Za granicą	75	69	78	69	72
	Emeryt	71	69	70	63	73
	Rencista	69	69	82	75	78
	Inne	58	66	67	69	81
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	70	69	70	65	75
	Stanu wolnego	72	69	71	67	74
	Wdowa/wdowiec	70	69	74	71	76
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	72	71	73	67	74
	1	69	69	71	68	75
	2	70	67	67	62	73
	3	73	71	73	68	78
	4 i więcej	68	68	71	68	77
Mowa ojczysta	J. polski	70	67	68	66	78
	J. niemiecki	70	70	72	66	74
	etnolekt śląski	71	69	70	65	73

Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	70	69	70	65	74
	Ślązak	70	68	70	64	74
	Polak	75	71	60	71	77
Obywatelstwo niemieckie	Tak	70	69	70	66	74
	Nie	76	70	70	64	78

TABELA 10.2.

Ocena funkcjonowania mniejszości niemieckiej jako organizacji.

Dane w postaci średniej arytmetycznej w skali od 0 do 100 punktów.

		Działania sportowo-edukacyjne dla dzieci	Wpływ na rozwój ekonomiczny województwa	Wspieranie członków mniejszości niemieckiej (działalność pomocowa)	Inicjatywy na rzecz integracji wszystkich mieszkańców województwa	Ogólna ocena MN jako organizacji
Ogółem		74	66	67	69	70
Płeć	Kobieta	75	66	68	70	71
	Mężczyzna	74	66	64	68	68
Miejsce zamieszkania	Miasto	73	61	62	63	66
	Wieś	77	68	68	71	71
Wiek	Do 35. roku życia	83	69	74	75	75
	36-45 lat	79	69	72	69	73
	46-55 lat	73	68	62	65	68
	56-65 lat	76	67	67	72	70
	66 lat i więcej	74	68	67	70	70

Wykształcenie	Podstawowe	75	56	80	63	67
	Zawodowe	71	67	65	68	70
	Średnie	74	66	64	71	68
	Wyższe	79	68	69	70	72
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	75	66	66	69	70
	Os. niepracująca	74	66	67	70	70
Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	79	69	70	73	73
	Sektor prywatny	74	63	66	66	67
	Własna działalność gosp.	67	67	56	68	67
	NGO lub spółdzielnia	81	67	69	71	73
	Za granicą	72	56	64	67	69
	Emeryt	72	66	66	70	69
	Rencista	86	75	75	79	77
	Inne	75	64	69	69	69
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	74	66	65	69	69
	Stanu wolnego	77	64	69	69	70
	Wdowa/wdowiec	78	71	74	72	73

Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	78	64	70	70	71
	1	69	67	67	70	69
	2	75	68	64	67	68
	3	76	64	66	74	72
	4 i więcej	74	66	68	69	69
Mowa ojczysta	J. polski	75	66	65	64	69
	J. niemiecki	76	68	71	74	71
	etnolekt śląski	72	65	65	70	69
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	76	68	70	71	71
	Ślązak	73	65	63	67	68
	Polak	73	63	67	73	70
Obywatelstwo niemieckie	Tak	75	67	66	70	70
	Nie	73	59	66	65	69

TABELA 11.

Ocena pozycji mniejszości niemieckiej na tle innych organizacji pozarządowych.

Dane w postaci procentowej oraz średniej arytmetycznej w skali od 0 do 100 punktów.

		Wysoka	Równorzędna	Słaba	Średnia [0-100 pkt]
Ogółem		45,4	40,2	14,5	59
Płeć	Mężczyzna	46,4	39,7	13,9	60
	Kobieta	45,1	39,6	15,4	59
Miejsce zamieszkania	Miasto	37,5	41,7	20,8	55
	Wieś	48,5	40,3	11,2	61

Wiek	Do 35. roku życia	54,2	29,2	16,7	63
	36-45 lat	61,5	25,6	12,8	63
	46-55 lat	36,6	51,2	12,2	57
	56-65 lat	41,4	44,3	14,3	59
	66 lat i więcej	51,0	43,1	5,9	64
Wykształcenie	Podstawowe	30,0	40,0	30,0	50
	Zawodowe	45,2	35,5	19,4	58
	Średnie	40,9	48,4	10,8	60
	Wyższe	55,3	31,6	13,2	63
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	48,4	37,6	14,0	60
	Os. niepracująca	40,7	43,2	16,0	58
Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	52,5	35,6	11,9	62
	Sektor prywatny	45,8	37,5	16,7	59
	Własna dział. gosp.	34,5	44,8	20,7	53
	NGO lub spółdzielnia	66,7	25,0	8,3	69
	Za granicą	55,6	44,4	0,0	67
	Emeryt	42,9	42,9	14,3	59
	Rencista	44,4	55,6	0,0	64
	Inne	22,2	33,3	44,4	44
Status rodzinny	Zamężna/zonaty	46,5	40,6	12,8	60
	Stanu wolnego	47,2	30,6	22,2	59
	Wdowa/wdowiec	33,3	50,0	16,7	56

Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	48,8	31,7	19,5	59
	1	46,2	43,6	10,3	60
	2	45,1	36,3	18,7	57
	3	54,5	38,6	6,8	65
	4 i więcej	29,2	58,3	12,5	57
Mowa ojczysta	J. polski	46,0	36,0	18,0	58
	J. niemiecki	50,0	31,6	18,4	61
	Etnolekt śląski	42,3	43,7	14,1	58
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	51,2	34,5	14,3	61
	Ślązak	39,8	45,1	15,0	57
	Polak	58,3	25,0	16,7	65
Obywatelstwo niemieckie	Tak	47,2	39,2	13,7	60
	Nie	32,3	45,2	22,6	52

TABELA 12.

Ogólna ocena relacji organizacji mniejszości niemieckiej w województwie opolskim.

Dane w postaci średniej arytmetycznej w skali od 0 do 100 punktów.

		Z instytu- cjami władzy w woj. opolskim	Z kościołami, związkami wyznani- owymi	Z innymi organizacjami pozarządo- wymi	Z otocze- niem gospodar- czym	Ogólna ocena relacji organizacji MN
Ogółem		66	69	61	59	64
Płeć	Kobieta	68	70	62	60	66
	Mężczyzna	63	67	58	58	61
Miejsce zamieszkania	Miasto	65	71	61	60	65
	Wieś	68	70	62	62	65

Wiek	Do 35. roku życia	73	71	65	66	69
	36-45 lat	67	73	60	59	65
	46-55 lat	65	70	63	59	64
	56-65 lat	67	69	64	60	65
	66 lat i więcej	68	69	57	64	66
Wykształcenie	Podstawo- we	61	63	58	60	61
	Zawodowe	68	66	58	57	63
	Średnie	64	68	61	58	63
	Wyższe	69	73	63	63	67
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	66	69	61	58	64
	Os. niepracują- ca	67	68	60	61	65
Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	68	75	64	63	68
	Sektor prywatny	66	68	60	55	62
	Własna działalność gosp.	59	58	54	56	57
	NGO lub spół- dzielnia	67	67	69	58	66
	Za granicą	72	72	61	53	65
	Emeryt	66	67	60	61	64
	Rencista	79	75	64	61	70
	Inne	66	67	58	61	63

Status rodzinny	Zamężna/żonaty	67	69	60	59	64
	Stanu wolnego	63	65	64	56	63
	Wdowa/wdowiec	69	69	61	68	67
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	64	63	61	55	62
	1	69	65	61	61	64
	2	65	68	59	60	63
	3	66	73	60	56	64
	4 i więcej	72	76	65	66	70
Mowa ojczysta	J. polski	71	65	59	54	62
	J. niemiecki	61	67	58	56	60
	etnolekt śląski	67	70	62	62	66
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	65	70	59	58	63
	Ślązak	65	67	61	59	64
	Polak	81	71	58	58	67
Obywatelstwo niemieckie	Tak	66	67	60	59	63
	Nie	71	78	64	63	69

TABELA 13.

Ocena postrzegania organizacji mniejszości niemieckiej w województwie opolskim przez społeczeństwo w regionie. Dane w postaci procentowej oraz średniej arytmetycznej w skali od 0 do 100 punktów.

		Pozytywna	Obojętna	Negatywna	Średnia [0-100 pkt]
Ogółem		45,0	40,0	15,0	59
Płeć	Mężczyzna	46,9	37,9	15,2	59
	Kobieta	42,7	42,7	14,6	58
Miejsce zamieszkania	Miasto	37,0	44,4	18,5	56
	Wieś	45,4	39,3	15,3	59
Wiek	Do 35. roku życia	47,8	34,8	17,4	59
	36-45 lat	40,5	35,1	24,3	55
	46-55 lat	39,5	44,7	15,8	57
	56-65 lat	50,8	30,8	18,5	59
	66 lat i więcej	44,4	48,1	7,4	61
Wykształcenie	Podstawowe	60,0	20,0	20,0	58
	Zawodowe	40,7	45,8	13,6	57
	Średnie	48,4	40,7	11,0	61
	Wyższe	43,8	35,6	20,5	58
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	45,3	38,0	16,7	59
	Os. niepracująca	45,0	42,5	12,5	59

Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	49,1	31,6	19,3	59
	Sektor prywatny	39,5	41,9	18,6	56
	Własna działalność gosp.	37,9	48,3	13,8	56
	NGO lub spółdzielnia	53,8	30,8	15,4	63
	Za granicą	62,5	37,5	0,0	66
	Emeryt	42,9	46,0	11,1	60
	Rencista	77,8	11,1	11,1	67
	Inne	25,0	50,0	25,0	47
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	45,1	39,0	15,9	59
	Stanu wolnego	38,2	50,0	11,8	57
	Wdowa/wdowiec	58,8	29,4	11,8	62
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	42,5	47,5	10,0	59
	1	46,2	35,9	17,9	58
	2	41,4	40,2	18,4	57
	3	52,3	34,1	13,6	60
	4 i więcej	52,4	38,1	9,5	63
Mowa ojczysta	J. polski	32,7	49,0	18,4	53
	J. niemiecki	51,4	43,2	5,4	64
	etnolekt śląski	44,9	37,7	17,4	58

Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	54,9	34,1	11,0	63
	Ślązak	37,7	43,1	19,2	55
	Polak	30,0	60,0	10,0	58
Obywatelstwo niemieckie	Tak	45,6	39,3	15,0	59
	Nie	37,9	44,8	17,2	55

TABELA 14.

Ocena możliwości realnego wpływu organizacji mniejszości niemieckiej w województwie opolskim. Dane w postaci procentowej.

		Tak	Nie
Ogółem		45,0	59
Płeć	Mężczyzna	46,9	59
	Kobieta	42,7	58
Miejsce zamieszkania	Miasto	37,0	56
	Wieś	45,4	59
Wiek	Do 35. roku życia	47,8	59
	36-45 lat	40,5	55
	46-55 lat	39,5	57
	56-65 lat	50,8	59
	66 lat i więcej	44,4	61
Wykształcenie	Podstawowe	60,0	58
	Zawodowe	40,7	57
	Średnie	48,4	61
	Wyższe	43,8	58
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	45,3	59
	Os. niepracująca	45,0	59

Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	49,1	59
	Sektor prywatny	39,5	56
	Własna działalność gosp.	37,9	56
	NGO lub spółdzielnia	53,8	63
	Za granicą	62,5	66
	Emeryt	42,9	60
	Rencista	77,8	67
	Inne	25,0	47
Status rodzinny	Zamężna/zonaty	45,1	59
	Stanu wolnego	38,2	57
	Wdowa/wdowiec	58,8	62
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	42,5	59
	1	46,2	58
	2	41,4	57
	3	52,3	60
	4 i więcej	52,4	63
Mowa ojczysta	J. polski	32,7	53
	J. niemiecki	51,4	64
	etnolekt śląski	44,9	58
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	54,9	63
	Ślązak	37,7	55
	Polak	30,0	58
Obywatelstwo niemieckie	Tak	45,6	59
	Nie	37,9	55

TABELA 15.

Ocena realizacji potrzeb i oczekiwań członków przez organizacje mniejszości niemieckiej.
Dane w postaci procentowej.

		Tak	Nie	Tylko częściowo
Ogółem		62,6	2,4	35,0
Płeć	Mężczyzna	66,9	2,6	30,5
	Kobieta	57,5	2,3	40,2
Miejsce zamieszkania	Miasto	48,1	3,7	48,1
	Wieś	65,3	2,5	32,2
Wiek	Do 35. roku życia	75,0	8,3	16,7
	36-45 lat	51,3	5,1	43,6
	46-55 lat	58,5	0,0	41,5
	56-65 lat	67,2	3,0	29,9
	66 lat i więcej	64,7	0,0	35,3
Wykształcenie	Podstawowe	70,0	0,0	30,0
	Zawodowe	57,4	0,0	42,6
	Średnie	68,5	4,3	27,2
	Wyższe	61,3	2,7	36,0
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	58,6	3,8	37,6
	Os. niepracująca	71,8	0,0	28,2

Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	67,8	5,1	27,1
	Sektor prywatny	44,7	4,3	51,1
	Własna działalność gosp.	48,3	0,0	51,7
	NGO lub spółdzielnia	69,2	7,7	23,1
	Za granicą	88,9	0,0	11,1
	Emeryt	67,7	0,0	32,3
	Rencista	100,0	0,0	0,0
	Inne	75,0	0,0	25,0
Status rodzinny	Zamężna/zonaty	62,8	3,3	33,9
	Stanu wolnego	65,7	0,0	34,3
	Wdowa/wdowiec	65,0	0,0	35,0
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	61,9	0,0	38,1
	1	66,7	0,0	33,3
	2	59,6	4,5	36,0
	3	69,6	4,3	26,1
	4 i więcej	66,7	0,0	33,3
Mowa ojczysta	J. polski	66,0	2,0	32,0
	J. niemiecki	61,5	5,1	33,3
	etnolekt śląski	61,9	2,2	36,0
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	63,9	2,4	33,7
	Ślązak	60,8	1,5	37,7
	Polak	83,3	0,0	16,7
Obywatelstwo niemieckie	Tak	62,4	2,4	35,2
	Nie	66,7	3,3	30,0

TABELA 16.

Ocena działalności kulturalnej organizacji mniejszości niemieckiej.

Dane w postaci średniej arytmetycznej w skali od 0 do 100 punktów.

		Dostęp- ność	Atrakcyj- ność	Jakość	Promocja	Zaintere- sowanie wśród MN	Zaintere- sowanie wśród miesz- kańców	Ogólna ocena działal- ności kultural- nej MN
Ogółem		76	73	74	66	62	50	67
Płeć	Kobieta	79	74	76	69	65	53	69
	Mężczyzna	72	70	71	61	57	47	63
Miejsce zamieszka- nia	Miasto	68	69	66	59	60	47	60
	Wieś	77	73	75	67	62	50	67
Wiek	Do 35. roku życia	71	69	73	71	60	54	66
	36-45 lat	72	68	70	62	57	44	61
	46-55 lat	78	73	71	63	57	48	64
	56-65 lat	80	76	79	69	66	50	70
	66 lat i więcej	74	73	74	65	63	51	67
Wykształ- cenie	Podstawowe	67	71	67	50	69	43	64
	Zawodowe	78	72	74	69	66	50	69
	Średnie	76	72	73	62	62	48	65
	Wyższe	78	74	76	71	57	54	69
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	77	71	73	67	61	50	67
	Os. niepracująca	75	75	76	66	63	50	68

Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	76	73	78	68	63	54	69
	Sektor prywatny	74	70	71	65	61	46	64
	Własna działalność gosp.	83	73	73	68	61	52	68
	NGO lub spółdzielnia	81	73	69	63	54	46	62
	Za granicą	78	59	63	72	68	57	66
	Emeryt	75	75	75	66	63	52	68
	Rencista	50	71	71	63	75	38	66
	Inne	81	75	84	66	56	47	63
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	77	73	74	66	62	51	67
	Stanu wolnego	77	72	76	69	60	49	66
	Wdowa/wdowiec	73	72	73	67	61	49	64
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	76	69	72	69	59	50	65
	1	80	78	78	66	61	51	69
	2	76	72	72	63	63	47	65
	3	77	73	77	68	61	54	68
	4 i więcej	75	73	74	73	65	54	71
Mowa ojczysta	J. polski	72	71	74	63	59	48	64
	J. niemiecki	74	71	74	66	64	58	70
	etnolekt śląski	78	72	73	66	62	48	66

Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	77	74	76	67	63	53	69
	Ślązak	76	70	71	64	62	48	65
	Polak	68	77	81	73	58	53	69
Obywatelstwo niemieckie	Tak	77	73	74	67	62	50	67
	Nie	73	67	74	64	56	47	65

TABELA 17.

Realizacja ustawowych praw przez organizacje mniejszości niemieckiej.
Dane w postaci procentowej.

		W wystarczającej mierze	W niewystarczającej mierze	Nie mam zdania
Ogółem		60,2	24,1	15,7
Płeć	Mężczyzna	63,0	22,1	14,9
	Kobieta	56,8	26,1	17,0
Miejsce zamieszkania	Miasto	53,6	32,1	14,3
	Wieś	61,8	22,5	15,7
Wiek	Do 35. roku życia	79,2	16,7	4,2
	36-45 lat	76,9	17,9	5,1
	46-55 lat	64,3	14,3	21,4
	56-65 lat	52,2	26,9	20,9
	66 lat i więcej	51,9	33,3	14,8
Wykształcenie	Podstawowe	70,0	20,0	10,0
	Zawodowe	68,8	7,8	23,4
	Średnie	52,7	31,9	15,4
	Wyższe	62,3	27,3	10,4
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	64,6	22,2	13,3
	Os. niepracująca	53,1	25,9	21,0

Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	66,7	21,7	11,7
	Sektor prywatny	61,7	21,3	17,0
	Własna działalność gosp.	70,0	20,0	10,0
	NGO lub spółdzielnia	53,8	38,5	7,7
	Za granicą	62,5	12,5	25,0
	Emeryt	54,7	26,6	18,8
	Rencista	44,4	22,2	33,3
	Inne	50,0	25,0	25,0
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	59,9	24,6	15,5
	Stanu wolnego	65,7	20,0	14,3
	Wdowa/wdowiec	60,0	20,0	20,0
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	70,7	19,5	9,8
	1	63,2	21,1	15,8
	2	54,9	27,5	17,6
	3	61,7	21,3	17,0
	4 i więcej	65,2	21,7	13,0
Mowa ojczysta	J. polski	64,0	12,0	24,0
	J. niemiecki	60,0	40,0	0,0
	etnolekt śląski	59,9	23,2	16,9

Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	54,8	38,1	7,1
	Ślązak	61,9	17,2	20,9
	Polak	91,7	0,0	8,3
Obywatelstwo niemieckie	Tak	61,5	24,9	13,6
	Nie	54,8	16,1	29,0

TABELA 18.1.

Ocena realizacji ustawowych praw mniejszości niemieckiej.

Dane w postaci średniej arytmetycznej w skali od 0 do 100 punktów.

		Możliwości nauki języka niemieckiego w szkołach na dodatkowych lekcjach	Możliwości uczenia się w szkołach w języku niemieckim, jako języku mniejszości narodowej	Jakość edukacji języka niemieckiego, jako języka mniejszości, w placówkach edukacyjnych	Pomoc finansowa państwa polskiego na projekty służące podtrzymywaniu języka, kultury i tradycji niemieckiej
Ogółem		74	76	71	58
Płeć	Kobieta	76	79	73	61
	Mężczyzna	68	70	67	52
Miejsce zamieszkania	Miasto	74	73	68	60
	Wieś	73	76	72	57
Wiek	Do 35. roku życia	76	79	74	67
	36-45 lat	77	79	67	64
	46-55 lat	80	78	70	53
	56-65 lat	69	72	71	56
	66 lat i więcej	69	74	75	55
Wykształcenie	Podstawowe	54	72	66	57
	Zawodowe	73	75	73	57
	Średnie	72	76	73	54
	Wyższe	76	76	67	62

Aktywność zawodowa	Os. pracująca	74	75	69	58
	Os. niepracująca	71	77	75	58
Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	78	79	73	58
	Sektor prywatny	71	70	65	51
	Własna działalność gosp.	71	79	72	62
	NGO lub spółdzielnia	69	63	63	69
	Za granicą	78	75	56	63
	Emeryt	72	78	75	58
	Rencista	69	69	75	58
	Inne	64	75	72	53
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	73	76	71	57
	Stanu wolnego	73	73	67	58
	Wdowa/wdowiec	72	78	74	58
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	71	73	70	58
	1	69	71	72	53
	2	74	74	69	54
	3	74	81	76	65
	4 i więcej	78	86	68	62
Mowa ojczysta	J. polski	72	74	77	60
	J. niemiecki	71	77	67	54
	etnolekt śląski	75	77	70	58

Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	66	71	67	51
	Ślązak	77	78	71	59
	Polak	77	75	75	66
Obywatelstwo niemieckie	Tak	73	75	70	58
	Nie	74	81	73	55

TABELA 18.2.

Ocena realizacji ustawowych praw mniejszości niemieckiej.

Dane w postaci średniej arytmetycznej w skali od 0 do 100 punktów.

		Pomoc finansowa państwa niemieckiego na projekty służące podtrzymywaniu języka, kultury i tradycji niemieckiej	Funkcjonowanie języka niemieckiego jako pomocniczego w urzędach lokalnych	Obecność dwujęzycznych tablic z nazwami miejscowości w języku polskim i niemieckim	Ogólna ocena realizacji ustawowych praw przez MN w woj. opolskim
Ogółem		69	45	76	67
Płeć	Kobieta	71	47	78	70
	Mężczyzna	67	42	74	63
Miejsce zamieszkania	Miasto	72	43	77	67
	Wieś	69	46	76	67
Wiek	Do 35. roku życia	77	41	81	71
	36-45 lat	70	47	74	68
	46-55 lat	67	50	76	67
	56-65 lat	69	42	78	65
	66 lat i więcej	69	44	73	67

Wykształcenie	Podstawowe	56	36	61	64
	Zawodowe	67	51	78	68
	Średnie	70	47	78	67
	Wyższe	73	40	74	67
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	70	45	78	67
	Os. niepracująca	68	46	74	68
Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	69	44	75	69
	Sektor prywatny	67	44	78	63
	Własna dział. gosp.	80	44	82	69
	NGO lub spółdzielnia	77	46	81	67
	Za granicą	57	50	78	65
	Emeryt	69	45	75	68
	Rencista	75	63	69	69
	Inne	56	42	69	62
Status rodzinny	Zamężna/żonaty	70	45	76	67
	Stanu wolnego	73	46	83	67
	Wdowa/wdowiec	57	47	71	68
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	72	49	83	68
	1	68	42	76	65
	2	69	44	73	66
	3	71	48	79	71
	4 i więcej	68	39	70	68

Mowa ojczysta	J. polski	68	52	74	68
	J. niemiecki	62	46	77	65
	etnoлект śląski	72	42	76	68
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	64	45	75	63
	Ślązak	71	43	76	68
	Polak	82	64	79	75
Obywatelstwo niemieckie	Tak	69	44	76	67
	Nie	69	50	73	70

TABELA 19.

Przejawy dyskryminacji mniejszości niemieckiej ze względu na pochodzenie lub przynależność do organizacji mniejszości niemieckiej. Dane w postaci procentowej.

		Tak	Nie
Ogółem		26,1	73,9
Płeć	Mężczyzna	24,7	75,3
	Kobieta	30,8	69,2
Miejsce zamieszkania	Miasto	42,9	57,1
	Wieś	26,2	73,8
Wiek	Do 35. roku życia	16,7	83,3
	36-45 lat	25,6	74,4
	46-55 lat	19,0	81,0
	56-65 lat	32,4	67,6
	66 lat i więcej	34,5	65,5
Wykształcenie	Podstawowe	10,0	90,0
	Zawodowe	21,5	78,5
	Średnie	26,0	74,0
	Wyższe	33,8	66,2
Aktywność zawodowa	Os. pracująca	26,3	73,8
	Os. niepracująca	27,1	72,9

Główne źródło zarobkowania	Sektor państwowy	28,3	71,7
	Sektor prywatny	27,1	72,9
	Własna dział. gosp.	16,7	83,3
	NGO lub spółdzielnia	46,2	53,8
	Za granicą	11,1	88,9
	Emeryt	31,3	68,7
	Rencista	22,2	77,8
	Inne	0,0	100,0
Status rodzinny	Zamężna/zonaty	28,6	71,4
	Stanu wolnego	16,7	83,3
	Wdowa/wdowiec	25,0	75,0
Liczba dzieci	0 (brak dzieci)	19,0	81,0
	1	17,9	82,1
	2	36,6	63,4
	3	27,1	72,9
	4 i więcej	12,5	87,5
Mowa ojczysta	J. polski	15,4	84,6
	J. niemiecki	32,5	67,5
	etnolekt śląski	27,4	72,6
Deklaracja narodowa lub regionalna	Niemiec	41,4	58,6
	Ślązak	17,5	82,5
	Polak	25,0	75,0
Obywatelstwo niemieckie	Tak	27,7	72,3
	Nie	19,4	80,6

Spis tabel i wykresów

SPIS TABEL

Tabela 1.

Charakterystyka próby / 23-24

Tabela 2.

Poczucie dumy z posiadania niemieckich korzeni / 119-120

Tabela 3.

Posiadanie niemieckiego obywatelstwa wśród członków
mniejszości niemieckiej / 121-122

Tabela 4.

Mowa ojczysta wśród członków mniejszości niemieckiej a zmienne
społeczno-demograficzne / 123-124

Tabela 5.

Korzyści wynikające ze znajomości języka niemieckiego w opinii członków
mniejszości niemieckiej / 125-127

Tabela 6.

Deklarowana identyfikacja narodowa lub regionalna wśród
członków mniejszości niemieckiej / 127-129

Tabela 7.

Okres wstąpienia do organizacji mniejszości niemieckiej / 129-130

Tabela 8.1.

Ogólna ocena korzyści wynikających z działalności w strukturach
mniejszości niemieckiej / 131-133

Tabela 8.2.

Ogólna ocena korzyści wynikających z działalności w strukturach
mniejszości niemieckiej / 133-135

Tabela 9.

Ocena znaczenia mniejszości niemieckiej
jako grupy społecznej / 135-137

Tabela 10.1.

Ocena funkcjonowania mniejszości niemieckiej
jako organizacji / 138-140

Tabela 10.2.

Ocena funkcjonowania mniejszości niemieckiej
jako organizacji / 140-142

Tabela 11.

Ocena pozycji mniejszości niemieckiej na tle innych
organizacji pozarządowych / 142-144

Tabela 12.

Ogólna ocena relacji organizacji mniejszości niemieckiej
w województwie opolskim / 144-146

Tabela 13.

Ocena postrzegania organizacji mniejszości niemieckiej
w województwie opolskim przez społeczeństwo w regionie / 147-149

Tabela 14.

Ocena możliwości realnego wpływu organizacji mniejszości
niemieckiej w województwie opolskim / 149-150

Tabela 15.

Ocena realizacji potrzeb i oczekiwań członków przez organizacje
mniejszości niemieckiej / 151-152

Tabela 16.

Ocena działalności kulturalnej organizacji
mniejszości niemieckiej / 153-155

Tabela 17.

Realizacja ustawowych praw przez organizacje mniejszości niemieckiej / 155-157

Tabela 18.1.

Ocena realizacji ustawowych praw mniejszości niemieckiej / 157-159

Tabela 18.2.

Ocena realizacji ustawowych praw mniejszości niemieckiej / 159-161

Tabela 19.

Przejawy dyskryminacji mniejszości niemieckiej ze względu na pochodzenie
lub przynależność do organizacji mniejszości niemieckiej / 161-162

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1.

Ocena czynników decydujących o byciu Niemcem / 35

Wykres 2.

Poczucie dumy wśród członków mniejszości niemieckiej / 36

Wykres 3.

Poczucie dumy z posiadania niemieckich korzeni a zmienne społeczno-demograficzne / 37-38

Wykres 4.

Posiadanie niemieckiego obywatelstwa wśród członków mniejszości niemieckiej / 39

Wykres 5.

Posiadanie niemieckiego obywatelstwa wśród członków mniejszości niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne / 39-40

Wykres 6.

Język domowy i język ojczysty wśród członków mniejszości niemieckiej / 41

Wykres 7.

Język ojczysty wśród członków mniejszości niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne / 42

Wykres 8.

Znajomość języka niemieckiego wśród członków mniejszości niemieckiej / 44

Wykres 9.

Deklarowana identyfikacja narodowa lub regionalna / 45

Wykres 10.

Deklarowana identyfikacja narodowa lub regionalna wśród członków mniejszości niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne / 46

Wykres 11.

Wstępowanie do organizacji mniejszości niemieckiej / 48-49

Wykres 12.

Ocena korzyści wynikających z działalności w strukturach mniejszości niemieckiej / 50-51

Wykres 13.

Ocena znaczenia mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej / 54

Wykres 14.

Ogólna ocena znaczenia mniejszości niemieckiej jako grupy społecznej a zmienne społeczno-demograficzne / 55-56

Wykres 15.

Ocena funkcjonowania mniejszości niemieckiej jako organizacji / 57-58

Wykres 16.

Ogólna ocena funkcjonowania mniejszości niemieckiej jako organizacji
a zmienne społeczno-demograficzne / 60

Wykres 17.

Ocena pozycji mniejszości niemieckiej na tle innych
organizacji pozarządowych / 61

Wykres 18.

Ocena pozycji mniejszości niemieckiej na tle innych organizacji
pozarządowych a zmienne społeczno-demograficzne / 62

Wykres 19.

Ocena relacji organizacji mniejszości niemieckiej
w województwie opolskim / 64

Wykres 20.

Ogólna ocena relacji organizacji mniejszości niemieckiej
a zmienne społeczno-demograficzne / 65

Wykres 21.

Ocena postrzegania organizacji mniejszości niemieckiej
w województwie opolskim przez społeczeństwo w regionie / 66

Wykres 22.

Ocena postrzegania organizacji mniejszości niemieckiej
a zmienne społeczno-demograficzne / 67

Wykres 23.

Ocena możliwości realnego wpływu organizacji
mniejszości niemieckiej / 69-70

Wykres 24.

Ocena możliwości realnego wpływu organizacji mniejszości
niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne / 70-71

Wykres 25.

Ocena realizacji potrzeb i oczekiwań członków przez organizacje
mniejszości niemieckiej / 75-76

Wykres 26.

Ocena realizacji potrzeb i oczekiwań członków przez organizacje
mniejszości niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne / 77-78

Wykres 27.

Ocena działalności kulturalnej organizacji mniejszości
niemieckiej / 78-79

Wykres 28.

Ogólna ocena działalności kulturalnej organizacji mniejszości
niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne / 80-81

Wykres 29.

Realizacja ustawowych praw przez organizacje mniejszości
niemieckiej / 87

Wykres 30.

Realizacja ustawowych praw przez organizacje mniejszości
niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne / 88-89

Wykres 31.

Ocena realizacji ustawowych praw mniejszości niemieckiej / 90-91

Wykres 32.

Ogólna ocena realizacji ustawowych praw mniejszości niemieckiej
a zmienne społeczno-demograficzne / 92

Wykres 33.

Przejawy dyskryminacji mniejszości niemieckiej / 97

Wykres 34.

Przejawy dyskryminacji mniejszości niemieckiej ze względu
na pochodzenie lub przynależność do organizacji mniejszości
niemieckiej a zmienne społeczno-demograficzne / 98-99

